

tv-15 naš TOVARIS

Št. 43

10. novembra 1988

Leto XXVI

Cena izvoda 700 din

Glasilo borcev narodnoosvobodilnega boja in rezervnih vojaških starešin Slovenije

Trenutno stanje duha: mrzla jutra, opoldansko sonce

Le kratko zatišje po Seji

Po mnogih poletnih in zgodnjejesenskih vznemirjenjih, ki so se zgostila predvsem spricho pogostih pouličnih demonstracij, zaostrenih izbruhov političnega in socialnega nezadovoljstva, raznoterih groženj in celo pozivov na obračune z orožjem ter nenazadnje celo spricho opozoril z najvišjega mesta v državi na možnost uvedbe izrednega stanja, s katerim naj bi v skrajnem primeru preprečili razsulo sistema, so dogodki v tednu od sedemnajstega do triindvajsetega oktobra – med samim potekom Sedemnajste seje centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije in neposredno po njej – prinesli naglo, a žal samo navidezno in kratko olajšanje.

Napetost množičnih demonstracij, ki so pred tem že kar na tekočem traku sprožale nevarna razmerja po vsej državi, se je po Seji umirila in videti je bilo, kot

da so se nas vseh prijeli pozivi k razumu in treznosti. Vodilna misel je velevala: prenehajmo z medsebojnimi prepiri in obtoževanji, lotimo se dela, ki nas čaka v domeni neizogibnih reform in zastavljenih družbenih ciljev.

To spoznanje, vcepljeno v zavest po vseh poprejšnjih mučnih preizkušnjah, je botrovalo tudi nagli uskladitvi dotlej neusklajenih pogledov na posamezne kočljive spreminjevalne zamisli oziroma zahteve v zvezi z ustavnimi dopolnili. V trenutku, ko smo že mislili, da se ne bo dalo sporazumeti, saj si gredo interesi spricho razlik preveč vsaksebi, je prišlo iz zvezne ustavne komisije, pod spodbudnim dojemom Sedemnajste seje, takorekoč nenadno spročilo o primerni razrešitvi vseh dotedanjih gordijskih vozlov.

V zveznem zboru zvezne skupščine so delegati za poenoteni predlog dopolnil brž dvignili roke, nakar so tudi slovenski »poga-

jalci« z neprikritim olajšanjem sporočili delegatom v svoji bazni skupščini, da odprtih vprašanj ni več, da je potreba po referendumu v prid poprej izpostavljenim slovenskim zahtevam odveč in da bo slovenska skupščina enaindvajsetega novembra lahko brez zadrege izrekla svoj »da« za dopolnila, ki naj bodo nato v zvezni skupščini izglasovana še pred letošnjim dnevom republike, kajti na novo naj bi začeli živeti že po prvem januarju.

Že po nekaj dneh navidezno vedreje zatišja pa so se oglasili pomisleki zoper »idilično sliko« razrešitve naših odprtih vprašanj. Kot šokantno opozorilo so izzveneli predvsem ugovori dr. Petra Jambreka, ki sodi, da ustavna dopolnila, kakršna so, ne izpolnjujejo temeljnih slovenskih interesov in zahtev, temveč nasprotno: krnijo slovensko suverenost in nas podrejujejo centralistični nadvladi, kar utegne biti za slovensko priho-

dnost usodnega pomena: sporočila »pogajalcev« v zvezni ustavni komisiji o doseženi »zmagovitosti« uskladitvi je dr. Jambrek poimenoval »prevaro«. Pridružilo se mu je še nekaj alarmantnih ugovorov zoper predlagana dopolnila in zoper sklep o odvečnosti referendumu, med njimi predvsem slovensko pisateljsko društvo.

V vodstvu slovenske skupščine so se tam in takim ugovorom postavili zelo odločno po robu, med drugim z vrsto javnih izjav, z objavo strokovnih argumentov ter s sklicem posebne tiskovne konference. Ugovore so označili kot docela nesprejemljive.

Znova so se torej razvneli spopadi, ki se bodo, kot je videti, v naslednjih dneh, med pripravami na odločilno skupščinsko zasedanje, še zaostрили. Njihovega izida nam seveda ne kaže napovedovati. Upamo pač, da ne bo trpek in da bo, ne glede na rezultat, prispeval k razčiščenju doslej še spornih pogledov.

Volilne igre

Med dejstvi, ki so skalila naš vsakdan, je bila tudi »zdrava« v zvezi z neizvolitvijo Igorja Bavčarja, kandidata Zveze socialistične mladine Slovenije v naše republiško predsedstvo.

Bavčarju so na volilnih konferencah v krajevnih skupnostih oziroma delovnih organizacijah ljudje v primerjavi z drugimi kandidati izrekli največ glasov privrženosti in zaupanja. Podobno so se odzvale tudi občinske kandidacijske konference. Tako je prišel Bavčar na republiški kandidacijski seznam z opazno prednostjo pred svojimi »tekmeci«.

Prav v dneh pred republiško kandidacijsko konferenco pa je Odbor za varstvo človekovih pravic, ki mu predseduje Bavčar, izrekel v zvezi s četverico obsojenih pred vojaškim sodiščem, da bo zoper njihovo odvedbo v zapor organiziral oblike takoiimenovane »državlanske nepokorščine«, če v ta namen ne bodo ničesar postorili oblasti in politični forumi. Bil je – ali tudi ne, kdove – napadno razumljen, zato je postal tarča ostre protikampanje ter bil na sami konferenci oziroma že med sklepnimi pripravami nanjo »odglasovan«, kar je še posebej prizadelo glavne podpornike njegove kandidature: vrh Zveze socialistične mladine Slovenije. Njen predsednik je že na sami kandidacijski konferenci, še bolj določno pa na seji predsedstva svoje organizacije dan pozneje razčlenil »vse naše poraze«, obžaloval, da mladim ne uspe vplivati na spreminjanje razmerja sil v slovenskem političnem vodstvu, ter napovedal namero mladinske organizacije, da bo poskušala vplivati na delegate v občinskih skupščinah, naj ne podpro dr. Ribnikarja, ki mu kot strokovnjaku-ekonomistu sicer ničesar ne očitajo, menijo pa, da postopek njegove izbire prek elektorjev ni bil korekten.

Tudi ta del spopadanja sil se nadaljuje z nezmanjšano ostrino,

Iz vsebine današnje številke:

- Južnejši deli naše države v zadnjem času zares privlačijo našo pozornost. Srbijo v svojih očeh nam predstavlja Gojko Bervar. na 2. in 3. strani
- ... v svojih – s poudarkom na Kosovu in njihovih težavah – pa Bojana Žokalj-Jesih na 8. in 9. strani
- 7. november 1944 je bil dan tragične smrti komandanta Glavnega štaba NOV in POS Franca Rozmana-Staneta. Z njo se začanja tudi nova knjiga spominov Lada Ambrožiča-Novljana – Po čem je zmaga. Preberite si ta odlomek na 11. strani

kajti mladi ugotavljajo, da niso pripravljeni prekrizanih rok čakati, da jim bo sodelovanje v oblastvenih forumih omogočeno šele nekoč v prihodnosti; imajo se namen boriti za svoj enakopravni prostor pod družbenim soncem. Za zdaj, pravijo, da jih »fronta« še ni bila pripravljena sprejeti.

Dnevi zavzetega spraševanja

V Radencih so se na svojih vsakoletnih Gorjupovih dnevih sestali slovenski novinarji, da bi pretehtali svoja, novinarska delovna vprašanja in se pogovorili s politiki, gospodarstveniki in tudi vojaški generali o stvareh, ki nas še posebej ostro težijo v obdobju sklepnih priprav vse družbe na zahtevno pot tržne ekonomije in vseh siceršnjih sprememb v družbeni organiziranosti ter v vsakdanjem utripu življenja, predvsem kar zadeva odnos do dela in njegovih dohodkovnih rezultatov.

Konec tega tedna se bodo slovenski sociologi, politologi in drugi razumniki zbrali na prav tako vsakoletnih Ziherlovih dnevih ter se na strokovno pretehtan način pogovorili o vprašanjih, ki zadevajo zaostajanje Slovenije in Jugoslavije za razvitim svetom ter našo prihodnost.

Sredi prihodnjega tedna napovedujejo svoj shod na 2. plenumu oziroma zboru tudi slovenski kulturni delavci, prav tako vznemirjeni ob odprtih in zamočanih vprašanjih »suverenosti slovenskega naroda«, kar bo tema te odprte tribune.

»Vre« tudi v zvezi komunistov, ki se, vsaj na Slovenskem, vsem neljubim preizkušnjam letošnjega poletja in jeseni navkljub, pripravlja na svojo prenovu, kar bo, z vsemi drugimi poskusi trasiranja prihodnje poti našega življenja vred, z veliko mero intenzivnosti zapolnjevalo tedne tja do novega leta in čez.

V minulih dneh smo lahko prisluhnili nekaterim dokaj skeptičnim napovedovanjem o neljubem prevešljanju »slovenske pomladi« v zimo, vendar upamo in si želimo, da se nam kaj takega, vsem bojaznim navkljub, ne bo zgodilo.

Nezaslišani očitki

Slovenski ljudje z neprikritim ogorčenjem sledimo novi kampanji, ki so jo zrežirali v »beograjskem kotlu« zoper predsednika slovenskega predsedstva Janeza Stanovnika, češ da je v svojih javnih nastopih med nedavnim obiskom v Združenih državah Amerike »izdajalsko blatil« Jugoslavijo in posebej srbsko politično vodstvo. Zavračamo umazane klevete, ki ne zadevajo samo našega prvega moža in njegove poglede na naša aktualna družbena in politična dogajanja, temveč slovenski narod in njegove pripadnike kot celoto. Posebej vznemirja predvsem dejstvo, da se udeležujejo te grde klevetniške kampanje borci-člani skupnosti proletarskih brigad.

Viktor Konjar

11. Gorjupovi dnevi v Radencih

Malo splošno, malo »širše« in malo samokritično

Kljub nekaterim rahlim kazalcem izboljševalnih trendov v jugoslovanskem gospodarstvu, s katerimi je na enajstih Gorjupovih dnevih Branko Mikulić zagovarjal politiko ZIS, je pozornega poslušalca vendarle neprijetno bilo po ušesih še kar naprej ponavljano geslo o nujni zvišanju produktivnosti. Šele na robu vprašanj o tej najpomembnejši temi se je pojavilo vprašanje ZNANJA in organizacije dela, katastrofalno šibkih točk Jugoslavije na vseh vitalnih točkah. Da nas iz zagat, ki jih je s seboj prineslo naše sušmarsko računovodstvo s fiktivnimi do-

ga je opozorilo, da je imenovani Ribnikar komaj prejšnji dan na ljubljanskem radijskem Studiu ob sedemnajstih izjavil, da je od predloga skupine, ki je delala na zakonih, ostalo bore malo, saj je stopila na delo birokracija, ki je »z ravnilom in metrom« preprosto iz starih zakonov nekaj črtala, nekaj dodala in ustvarila čisto zmedeno varianto, ki s temeljitim predlogom strokovne skupine skorajda nima več dosti skupnega... Tako so strokovne službe spet enkrat »obdelale« besedila izvedencev in jih zmaličile do nepoznavnosti. Mikulić je na to opaz-

vtisom oratorskih sposobnosti naših srbskih kolegov, ki svoje misli in težnje postavljajo dovolj artikulirano in predvsem spektakularno, da jih je daleč slišati. Seveda je vprašanje, kaj storiti s Tijanicevo rabljenko »ustavite tisk, hočem dol«? Takšnih, ki bi hoteli dol, je bilo najbrž v tem zadnjem obdobju kljub vsemu manj kot tistih, ki so kar morali dol.

Vprašanje je, kaj je hujše: biti dežurni pri telefonu in izvajati zapovedano ali biti dežurni v družbi in tvegati, da kdaj pa kaj razumeš ali »zložiš« skupaj stvari napak? Naši upokojeni kolegi

nih procesov v jugoslovanski in slovenski družbi v zadnjem obdobju, nismo pa do kraja opredelili osnovnega pojma demokracije. Kajti, za ene je demokracija še vedno vprašanje načela večine, medtem ko je za druge vprašanje načela soglasja, tako imenovana konsenzualna, socialistična demokracija. Smo pa nekako soglašali, da nima nihče monopola nad resnico.

Mala šola za demokracijo

Končno so bile tudi letošnje volitve za organe in predsednika Društva novinarjev Slovenije mala šola za demokracijo, saj smo na lastni koži preskušali tisto, o čemer bomo morali že čez nepolno leto poročati na državni in republiški politični ravni.

Delegatska baza, delegati, več kandidatov... vse to smo imeli. Po nemarnem in nerodnem pa smo kolegici, ki se je, (čeprav skrajno pozno in tudi z njene strani politično nezrelo) hotela delega-

Za človekovo dostojanstvo gre!

Slovenski novinarji, zbrani na občnem zboru v Radencih, z zaskrbljenostjo ugotavljamo, da so se pozitivni procesi v jugoslovanskem novinarstvu razcepili tudi v smereh, ki se oddaljujejo od temeljnih načel našega kodeksa in moralnih principov vseh civiliziranih družb. V času, ko si je precejšen del jugoslovanske javnosti začel prizadevati za zaščito temeljnih človekovih pravic, ko je pri velikem delu ljudi v naši družbi zrasla zavest o potrebnosti varovanja človekove moralne integritete, je prav v naših vrstah začel dobivati krila tip novinarstva, ki pristaja na manipulacije v imenu »višjih ciljev«, ki služi dnevnim potrebam in se mu na tej poti zdijo krivice, storjene nedolžnim žrtvam, upravičen in nepomemben odklon na poti za dosego cilja.

V teh okvirih se nam zdi pomemben dosežek spremem od dnevne politike neodvisnega kodeksa etike jugoslovanskega novinarstva, ki bi mu moral po našem prepričanju slediti tudi kodeks etike javne besede.

Pri tem se zavzemamo za novinarstvo, temelječe na stvarnih dejstvih in resnici, ki je ne idealiziramo, vključili pa bomo vse svoje moralne in profesionalne potencialne, da preprečimo nenačelno raztegljivost te resnice z izkrivljanjem in namernim zamolčevanjem podatkov.

Ko se bojujemo za pravico slehernega človeka do objektivne obveščenosti, ko se zavzemamo za zaščito človeka pred manipulacijami, katerih žrtev je lahko on sam ali njegov sosed, se zavzemamo tudi za moralnost in poštenost novinarja, ki edini lahko zagotavlja in ohranja ugled tega poklica v družbi.

tom predstaviti s programom šele med Gorjupovimi dnevi vzeli besedo. Začeli

smo se spraševati tudi o tem, kako daleč gredo pravice delegatov ali lahko po svoji presoji zastopajo bazo, oziroma, se morajo brezkompromisno držati tistega, kar je baza sklenila. No, volili in izvolili smo še za en mandat z večino glasov Borisa Berganta, vsekakor pa bomo tudi zaradi izkušnje »v lastni hiši« previdnejši poročevalci v prihajajoči volilni vročici.

Večinsko mnenje se je nagibalo k javnemu obveščanju »o pravih stvareh«, vendar na civiliziran način v osnovnem spoštovanju integritete soljudi in posameznika.

Sicer pa je bilo na enajstih Gorjupovih dnevih tako kot pri drugih podobnih druženjih: o pravih stvareh smo se pogovarjali bolj natančno in bolj zanimivo proti koncu, ko nam je že zmanjkovalo časa...

B. Ž. J.

Izjava

V Radencih, kjer smo se slovenski novinarji in povabljeni od drugod zbrali na občinskem zboru, nas je neprijetno presenetilo sporočilo, da so štirje obsojeni pred vojaškim sodiščem Ivan Borštner, Janez Janša, David Tasić in Franci Zavrl ter posebej tudi pred vojaškim sodiščem obsojeni Tomo Bogataj, dobili pozive, naj nastopijo zaporne kazni. Oba procesa, širši razlogi zanju in posledice so bili tema vrste vprašanj v uradnem delu 11. Gorjupovih dni in medsebojnih pogovorih. Novinarji smo zaskrbljeni in protestiramo, da so obsojeni v teh dveh procesih dobili pozive za prestajanje kazni, saj bi lahko, še vedno v skladu z zakoni, tudi na svobodi počakali na rezultate neodvisne skupščinske preiskave, ki se je že začela. Ob zavzetju za zakonitost se novinarji zavzemamo tudi za humanost, hkrati pa izražamo skrb, da je odločitev, da obsojeni začno prestajati kazni in v zaporu pričakajo morebitno rehabilitacijo, sprožila na pomembno razpoko med ljudmi in politiki, načela zaupanje, ki je bilo v zadnjem času v Sloveniji zgledno.

hodki, lahko izvleče le delo (tako je rekel predsednik ZIS), je sicer deloma res, vendar pa le ob dodatku, da bo to delo ne kar preprosto – bolj produktivno – ampak, da bo visoko kakovostno in to z izdelki, ki bodo segli višje v svetovnem tržnem povpraševanju kot je le najnižji cenovni razred. Torej gre predvsem za kako in ne za vsako ceno le za koliko.

Ko je nanesa beseda na pripravo vrste zakonov s področja gospodarstva, je Mikulić omenjal Ribnikarjevo delovno skupino, ki je pripravljala predloge, novinarsko vprašanje iz dvorane pa

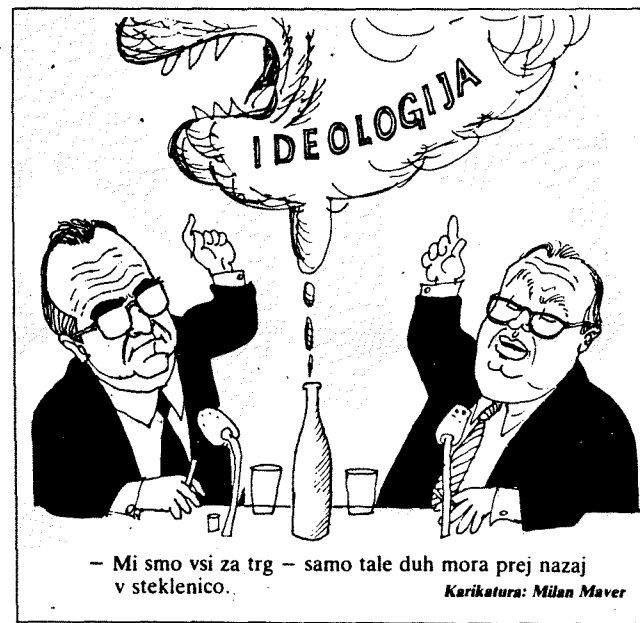
ko odgovoril, da je glede na različna stanja in zmožnosti različnih delov Jugoslavije nujno treba delati tudi kompromise, vendar pa bo o zakonskih načrtih še itak tekla razprava.

Novinar neguje kulturo in etiko javne besede in upošteva dosežke in napredne vrednote civilizacije

To je stavek iz novospregtega kodeksa jugoslovanskih novinarjev in o tej temi so se novinarji na Gorjupovih dnevih tudi pogovarjali. Če hočemo biti pošteni, tudi tokrat še bolj splošno in ne konkretno, vsekakor pa pod

iz partizanske generacije so nas prepričevali, da je delati danes za novinarja z dušo neprimerno večje profesionalno veselje kot nekoč, ko je imel skoraj vsak novinar nad sabo »svojega ministra«. Morda kaže ob tem res ponoviti citat, ki ga je uporabil v svojem referatu o dveletnem delovanju Društva novinarjev Slovenije Boris Bergant, ko je uporabil besede nemškega humorista Saphirja, ki takole opredeljuje resnico: (češ, da je kot kopri-va) »...če se je dotakneš, speče, če jo zgrabiš trdno, ti ne more nič.«

Ugotavljali smo sicer skokovito sproščanje demokratič-

Tri popotovanja v enem

Trikrat po Srbiji

Najbrž jih je malo letos opravilo pot po Srbiji tako kot jaz: na novo sem jo spoznaval na 17. seji centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije, odkrival sem jo, tako, kot so nam jo predstavili srbski novinarski kolegi na štiritidnevni poti slovenskih novinarjev po tej republiki, tretjič pa, ko sva se s sodelavcem Radošem Gliščem iz beograjskega Radia odpravila iskat nova spoznanja še sama. Tako sem dobil tri, med seboj razlikujoče se podobe največje jugoslovanske republike. V grobem bi jih lahko razdelil na uradno – politično, na novinarsko, kakršno nam ponujajo srbski kolegi in nekakšno svojo, ki pa ji je mogoče očitati pristranskost, saj sem se (namenoma) pogovarjal predvsem z ljudmi, ki bi jih lahko imenovali srbski intelektualci.

Srbija – prvič

17. seja centralnega komiteja ZKJ je bila, naj je v dnevnem redu pisalo karkoli, predvsem odgovor na v zadnjem letu prevladujočo »srbsko iniciativo«. Jasno je bilo, da se sestanek lahko izteče samo v dveh smereh – v radikalni, tej se je priklonilo tudi srbsko vodstvo, ki izhodi vidi v poprejšnjem čiščenju krvi in nadaljevanju boja za trdno Partijo brez starih bojevnikov; in drugi, ki bi rada zaustavila morebitno pljuskanje dogajanj v Srbiji prek njenih meja.

Ali so srbski komunisti zaslutli, da poziv

na boj ne uživa več simpatij po vsej Jugoslaviji, ali so vedeli, da z bojnimi klici v tem okolju ne morejo uspeti? Kakorkoli že, na 17. sestanek centralnega komiteja so prišli z mnogimi spravljivimi toni, ki so postali še spravljiviji po porazu napadalnega Popovića, ki je Šuvarju očital predvolilni golaz. Ko se je seja centralnega komiteja iztekla še s porazom Dušana Čkrebića, slovitem Hafnerjevim žuganjem s prstom in Miloševićem puščanjem priprtih vrat pred prihodnjim Čkrebićevim odstopom, je postalo jasno, da je »srbska iniciativa« vsaj v tem času v jugoslovanskem prostoru padla.

In tako se je sprožil obrambni mehanizem srbskega ljudstva, ki v resnično težavnem položaju verjame, da mu lahko jasno pot ponudi le Miloševićeva garnitura, v tem prepričanju pa ga pomaga utrjevati še pisanje srbskega časopisja.

Na beograjskih ulicah, po gostilnah, se niso mogli izogniti nezadovoljstvu ljudi nad iztekom 17. seje.

»Ali si ga videl, kako je grozil našemu Slobi? Že spet je vse po starem, nič se niso zmenili. Vse, do zadnjega bi bilo treba pometati iz komiteja...«

Ni bilo torej spektakla, niso letele glave, edina, ki se je skotalila, je iz srbskih političnih krogov. Ime Dušana Čkrebića je zdaj začelo novo odbranaško pot po sestankih osnovnih organizacij Zveze komunistov Srbije, čeprav mu še dan pred sestankom mnogi med sedanjimi zagovorniki niso bili preveč naklonjeni. Očitati so mu, da je še iz garniture, ki je sokriva za sedanjimi neurejeni

ustavni položaj SR Srbije, da je omahljivec, da se je skrival za drugimi. Verjetnostni račun, ki so ga opravili nekateri kolegi na 17. seji, lahko pokaže, da so proti njemu glasovali tudi člani centralnega komiteja iz »njegov« republike (predpostavili so namreč, da so zaradi potrebe po enotnosti za celoten spisec članov predsedstva CK ZKJ glasovali člani predsedstva sami, člani CK iz organov federacije ter člani CK iz vrst JLA – preostanek pa ne znese niti vsoto glasov, ki so jih imeli srbski člani). Ohranjanje Čkrebića na robu igrišča torej v črno-belo podobo srbskega političnega življenja le prinaša nekaj barvila.

Srbija – drugič

Ko so srbska sredstva javnega obveščanja objavila, da je na pot po Srbiji prišla 26-članska skupina slovenskih novinarjev, niso pozabila poudariti, da je program potovanja nastal po željah slovenskih novinarjev. Je šlo za previdnost, zdaj že odstopljenega Jugo Grizelja, da mu že tako ne preveč naklonjeni kolegi ne bi očitali srečanja z občasno napadanim predsednikom kosovskega pokrajinskega predsedstva Remzajem Kollegicijem? Za pot na Kosovo in pogovor s kosovskimi politiki smo resda zaprosili Slovenci, pa tudi za pogovor s tistimi, ki se zdaj trudijo konsolidirati položaj v Vojvodini. Pri teh Jug Grizelj ni mogel najti sogovornikov. Ponudili pa so nam skorajda najmočnejše srbske informativne adute: obisk v tovarni motorjev Rokavica, v Slobodi Čačak, pogovor z dr. Bogdanom Trifunovićem – predsednikom srbske SZDL ter obisk pri kolegi iz Politikega informativnega koncena. Če se ne bi k vsemu pritaknil še pogovor v krajevni skupnosti Slatina (to je tista, ki so ji krajani Kotelj

poslali pismo podpore), bi lahko dejali, da smo bili med akteriji osrednjih dohodkov v Srbiji. Manjkal je samo pogovor s Slobodanom Miloševićem, ki je do zadnjega visel v zraku in tam tudi obvisel.

Srbija, ki smo jo spoznali v tem krogu, je Srbija, kakršno ponuja časopis Politika: Srbija ljudskega nezadovoljstva nad stanjem na Kosovu, Srbija množične podpore partijskemu voditelju Miloševiću, Srbija, naseljena z ljudmi, ki ne morejo razumeti, zakaj se Slovenci ne udeležujejo mitingov solidarnosti.

To je Srbija, ki bi rada postavila spomenik vsem, ki so dozdnevno prekinili solidarnost Slovencev z mnenjem političnega vodstva – Danici Zidarić, govornici na mitingu v Čačku, podpisnikom pisma, ki vabi zborovalce na miting v Ljubljano, piscem iz Pulja, ki napadajo stališča Slovenije – to je Srbija, kakršno torej prikazuje Politika, njene izdaje – od Intervjuja do Politike Ekspres. Tragika take Srbije je v tem, da ne opazi, kako jo njeno časopisje vodi v mednarodne spore, kako ljudem dopoveduje, da je nihče v Jugoslaviji ne razume pri njenem pravičnem boju in išče domnevne sovražnike. Ljudje ne opazijo, da v časopisu ne nastopajo več isti pisci, ki so jim nekdaj zaupali in so iz nekoč časopisa Politika naredili velik, neodvisen časopis. Ljudje ne opazijo ščuvajskih tonov. Je res samo naključje, da je Politika prek hrbtov slovenskih novinarjev skušala znova napasti pokrajinsko vodstvo Kosova, ko je objavila (laž!), da so nam odsvetovali udeležbo na protestnem mitingu v Kosovem polju?

Je res naključje, da je iz iste hiše izšla laž, da je predsednik pokrajinskega predsedstva Kosova leta 1956 v svoji občini omogočil priliv emigrantov iz Albanije – pa je imel Kollgeci tedaj komaj devet let? Je

Politkomisar Sime zbira in komentira

Hudo razočarana cekajevka

Zorka Sekulović, članica CK ZK Jugoslavije:

»Prav tisti, ki sedijo v svojih vilah »carringtonkah«, ki si ograjujejo morsko obalo, so to državo pripeljali v tako žalosten položaj. Vsi ti so poskrbeli za svojo drugo in tretje koleno. Vendar pa je dandanes, ko več kot polovica ljudi strada, zidati luksuzne vile in živeti v takem razkošju nemoralno in sramotno. Prosim Vas, pogledjte, kako so te vile razkošno opremljene... Družba je tako bogata, da lahko nekemu podari 20, 30 ali 40 starih milijard. Ne verjamem, da je kdo toliko naredil za družbo ali državo. Še zlasti pa ne naše vodstvo, ki nas je pripeljalo do propada, pa vseeno še naprej uživa v teh stanovanjih in seveda ob vseh drugih ugodnostih. Srce me zaboli, ko slišim delavca, ki pravi: »Ne zahtevamo niti carrington niti mercedesov, zahtevamo le toliko kruha, da bomo lahko preživel!« Ali ni žalostno, da delavski razred štirideset let po revoluciji zahteva le malo kruha? Prepričana sem, da je prišel čas, ko so nujne določene spremembe, saj se je najhujše že zgodilo. Lačno ljudstvo tega ne more več trpeti, ne more več delati in živeti od obljub, da bo bolje... Že na 21. seji CK ZKJ sem predlagala, da bi nacionalizirali vse, kar so ljudje pridobili brez dela... Da se vsem – od najvišjih funkcionarjev, pa do najnižjih delavcev, ki razpolagajo s presežkom stanovanjskega prostora, ta prostor odvzame. Da nacionaliziramo vse »carringtonke« v Sarajevu, vse tiste vile v Neumu (take vile so tudi v Baru, Sutomoru), da bi tako devize od vsega tega dobivala družba, ne pa posamezniki. Ne bom naštevala funkcionarjev, ki imajo v več krajih razkošna stanovanja in prave palače. Povem pa vam, da me je sram, da sedim skupaj z njimi. Pogosto se sprašujem, kako lahko sedimo skupaj, ko pa v bistvu nismo tovariši. Jaz pa moram z njimi sedeti v centralnem komiteju. Ka-

ko naj bomo tovariši, ko pa ima on vilo v Neumu ali kje drugje, na dvorišču pristajališče za helikopter, jaz pa nimam popolnoma nič... Še kruha nimam več (Zorka Sekulović je danes upokojenka, njena pokojnina znaša 100.000 dinarjev – op. Sime). Kakšni tovariši neki? V kakšni državi živimo? Kakšno je to delavsko samoupravljanje, ko vsi po vrsti jemljejo prav delavcem?»

Ob navedenem pa menim, da je treba našim bralcem le pojasniti pojem o vilah »carringtonkah«, ker najbrž niso podrobno seznanjeni s sarajevskimi dogodki.

V strogem središču Sarajeva so pred leti začeli graditi večstanovanjsko vilo, namenjeno najvišjim funkcionarjem bosansko-hercegovaške političnega, državnega in gospodarskega vrha. Vila je sila razkošna in so vanjo vgradili precej uvoženih materialov, zaradi česar je vzbudila zgražanje Sarajevčanov, posebno mladine in delavcev brez stanovanj. Ker je takrat sarajevska televizija ravno predvajala nadaljevanje o bogataših Carringtonovih, je luksuzna vila dobila ime »carringtonka«, ki se je trdovratno drži še danes...

O gradnji vile in njenih bodočih stanovalcih so začela deževati delegatska vprašanja na vseh ravneh, toda občani niso dobili zadovoljivih odgovorov. Vse do izbruha afere Agrokomerc... Takrat pa so delegati brezpogojno vztrajali na jasnih in nedvoumnihih odgovorih. Odgovorni so takrat morali priti na dan s podatki, da je bila gradnja vile, lahko bi jo imenoval De luxe, zelo draga in da so stanovanja v njej namenjena visokim funkcionarjem, ki so že takrat imeli zelo dobra in velika stanovanja...

Osrednja osebnost med predvidenimi stanovalci sarajevske vile »Carrington« je bil vsekakor Milanko Renovica, takrat predsednik predsedstva CK ZKJ. Mimogrede naj omenim, da je Renovica odstopil kot član predsedstva CK ZKJ šele na 17. seji CK ZKJ in še to po strahovi-

tem pritisku bosansko-hercegovaških komunistov.

Renovici so med drugim upravičeno očitali, da v zlo-

glasni vili ni preskrbel novega stanovanja samo sebi, temveč tudi svojemu sinu. V svojem arhivu sem našel

Veriga miru (Life-link)

Kako v mladi generaciji ustvariti zaupanje v prihodnost, v življenje? Kako obenem v njej razvijati občutek odgovornosti za vse storjeno in tudi za ne-storjeno? Kako mladim ljudem razložiti, da do sporov sicer lahko pride, vendar jih ni nujno reševati na grob način, ampak po mirni poti, z razumom. Življenje na Zemlji je resnično ogroženo, toda vsi skupaj ga le lahko ohranimo, če je seveda v nas kanček človečnosti, občutka za sočloveka, ki nas silijo v to, da roka prime roko in tako sklenemo verigo preko meja, preko celin in oceanov. Včasih se nam zdi, da naš čas drvi v prepad in nemočni ostajamo pred neizogibnim koncem. Izkoriščanje. Pustošenje. Uničevalna orožja. Nepravilna razdelitev bogastva po svetu. Zdi se nam, da smo oropani, prevarani. Kaj lahko storimo?

Program kluba OZN z naslovom Veriga miru ima namen poiskati rešitev v izmenjavi informacij, ki povezujejo ljudi, da bi s tem onespobili moč, ki lahko uniči naš planet.

Prva stopnja Verige miru nosi naziv Čas življenja. Na dan OZN – 24. oktobra so mladi iz vseh dežel članic OZN napisali

članek »Popunjena vila »Karrington«, iz katerega navedam: »Delegatsko vprašanje u Skupščini BiH »dopunilo« je spisak stanara sarajevske vile »Karrington«. Poslednjih dana decembra '87, na sednici Društveno-političkog veća Skupštine Bosne i Hercegovine, saopštena su imena stanara, koja do tada nisu zvanično pominjana.

Evo šta je saopšteno: dva stana u vlasništvu Predsedništva SR BiH data su na korišćenje, zajedno sa garažama, Milanku Renovici (čtetverosoban, 99,53 kvadratna metra) i Hajri Marjanović (čtetverosoban, 111,46 kvadrata), uz obavezu da vrata one u kojima sada stanuje. S obzirom da je sadašnji stan Milanka Renovice veći od ovog u vili »Karrington«, Predsedništvo SR BiH je odlučilo da, na ime pomenute razlike u površini, odobri sredstva u visini od 49 odsto i doznači RO »Hidroelektrarne na Drini« kao učešće za izgradnju dvoiposobnog stana od 77,10 kvadrata. Taj dvoiposoban stan namenjen je Goranu Renovici, Milankovom sinu. Renovica, inače ima dvočlanu, a Hajra Marjanović tročlanu porodicu. (konec navedbe).

Milanko Renovica se je tudi znašel na spisku lastnikov razkošnih vil v Neumu, o čemer nameravam še podrobneje pisati. Tokrat naj navedem samo besede drugoobtoženega v aferi Agrokomerc Hakije Pozderca, ki jih je iz-

rekel na zaslišanju pred sodiščem v Bihaću: »Nikomur nisem nevoščljiv. Toda, če se zastavlja vprašanje vplivanja Agrokomerca na inflacijo, potem se ponuja tudi tole, koliko so ugodnosti pri graditvi neumskih vil vplivale na inflacijo, pa tudi to, koliko je na inflacijo vplivalo policijsko varovanje teh vil in zalivanje vrtov ob njih.« Hakiji Pozdercu niso odgovorili...

Sarajevski tabloid AS je 21. oktobra postavil Milanku Renovici na prvi strani (s krepkim tiskom) naslednja vprašanja: »Kako je i kojim sredstvima izgrađena ta njegova velelepna vila v Neumu, sa bijelim mermernim stolovima na terasama? Kako to da se temelji njegove stare porodične kuće o okolini Sokoca nalaze poprilično udaljeni od »preuredjene«, bljesteće vile? Kako to da Predsjedništvo SR Bosne i Hercegovine uplaćuje sredstva za stan njegovog sina?«

Ob tem je AS zagotovil, da bo objavil odgovor Renovice, vendar le-ta zaenkrat še ni odgovoril...

In kako bosta v prihodnje živila upokojenca Milanko Renovica in Zorka Sekulović, oba člana CK ZKJ? Predvidevam, da bo Renovica po vzoru svojih številnih kolegov, v miru izmenoma v svojih treh vilah pisal spomine, medtem ko bo Sekulovićeva s svojo bedno pokojnino stala v vrsti za »socialni kruh«...

Vaš Sime

svoje misli in sanje o tem, kakšno prihodnost si želijo. Izdelali so tako imenovani Tri-minutni poziv svetu. V Sloveniji se je preko klubov OZN vključilo v akcijo več kot 5000 mladih. Najboljše pozive bosta zbirali osnovna šola Majde Vrhovnik v Ljubljani in osnovna šola Franc Rozman-Stane v Mariboru. Deset izbranih bodo prevedli in poslali na Švedsko, del najboljših pozivov pa bodo prebrali tudi na ljubljanskem Radiu in jih objavili v časopisih.

Potem pride na vrsto druga stopnja v Verigi miru – imenovana Naša prihodnost. V njej se bodo avtorji izbranih Triminutnih pozivov v prihodnjem letu zbrali na domačih in mednarodnih seminarjih, konferencah ter pogovorih, kjer bodo predstavili svoje ideje, razpravljali o njih, jih usklajevali in končno oblikovali skupno Sporočilo mladih o prihodnosti.

Kot pika na i pa bo v Verigi miru nastopila tretja stopnja, imenovana Naše sporočilo, sporočilo mladih, ki bo s predstavitvijo po svetu, preko šol in sredstev javnega obveščanja, zaokrožilo akcijo v mesec dni trajajočem krožnem potovanju po svetu.

Verujemo v moč in prodornost mladega rodu, verujemo v verigo miru!

Živa Drole

naključje to, da časopis Intervju – spet iz Politikine hiše – mrhovinarsko brska po domnevi dezerterski vlogi Djordja Radosavljevića-Grneta med NOB in ko se izkaže, da je vse teklo z vednostjo sobojenikov, odkrije, da ima Grne vendarle packo – iz SKOJ-a so ga izključili zaradi strahopetnosti? Ko ni šlo po eni poti, je torej druga še vedno dobra. Je potemtaka še vedno čudno, če je lov na človeške glave v Srbiji tako priljubljen?

In še ena epizoda s te poti. Predsedniku krajevne skupnosti Slatina je nekdo iz skupine ponudil v branje izvod Mladine z Dolancem kot Rambom na naslovnici. Oči so se mu zasmejale in usta je raztegnil v nasme. »To, to,« jer rekel. Stane Dolanc je pač še eden izmed ljudi, ki mu, v vsesplošnem iskanju krivih, podtikajo odgovornost za dogodke na Kosovu. Ubogi slatinski aktivist pa je kot opečen spustil iz rok isti izvod Mladine, ko je nekaj strani naprej zagledal fotoreportažo in pod Miloševićevo sliko – v znani »miloševićovski« drži zagledal napis Duce. »Takega časopisa ne bom bral. Sploh pa, Stane Dolanc je član predsedstva; kako lahko v Sloveniji dovoljete izhajanje takega časopisa, ki žali ljudi v najvišjem vodstvu države?« Privoščljivost, ki je še pred minuto veljala Dolančevi karikaturi, je izpuhtela v hipu. Zaman dopovedovanje, da je treba brati tudi časopisje, s katerim se ne strinjaš. Ne, tega časopisa predsednika KS ne bo več v roke.

Srbija – tretjic

Dobrih deset kilometrov iz Valjeva v počitniški hišici družine Gajić – nekdanjem kmečkem domu Gajićeve žene – je tekkel pogovor treh generacij: režiserja Miodraga, moje, ki sodi v rod srednjih let in prihajajoče generacije Gajićevih sinov – magistra

elektro stroke Boška in zdravnika Gorana.

Miodrag: »Vi, Slovenci, ne razumete srbske zgodovine – zgodovine same; mislite, da ste daleč od gorja, ki ga lahko prinese albansko-srbski spopad.«

Boško: »Vi, starejši, bi vse radi spravili v zgodovinske vode; za nesporazume iščete razloge v stoletnem srbsko-albanskem trenju. Spopad pa se dogaja na ekonomski fronti – zaradi dejstva, da socialistični sistemi na gospodarski ravni nikjer niso uspeli. Izhod je torej v boljšem gospodarstvu in ne v toženju nad zlo usodo.«

Jaz: »Slovenci ne verjamemo, da bi nas spopad med albanskim in srbskim prebivalstvom pustil zunaj dogajanj. V Sloveniji je 13.000 Albancev in vsaj toliko Srbov. V Sloveniji si želimo narediti vse, da do spopada ne bi prišlo.«

Nekaj dni kasneje se je v ta pogovor vključil, ne da bi vedel zanj, mladi slikar in novinar svetozarevskega Radia z ironičnim razmišljanjem o srbski junaški nepremišljenosti: »Pravimo, tako bo, pa če za to, če je treba, vsi pademo. Vsi naj umremo za našo stvar; toda jaz nimam prav nikakršnih ambicij te vrste. Ne potrebujem bronastega kipa – skozi bronaste ustnice kava ne splozi dobro v notranjost. Ne želim si ulice s svojim imenom – upam, da so si jo vsi bojevnik do zdaj že prislužili. Novih tovrstnih herojev ne potrebujem. In tudi beli konji z novimi osvoboditelji so že nekam iz mode.«

★ ★ ★

Junaškost ni po volji niti mladi valjevski občinski garnituri. »Imeli smo miting,« je dejal 28-letni predsednik občinske Sociali-

stične zveze, »zdaj bi se lahko lotili dela...« In je razložil, da si Socialistična zveza želi pri prebivalcih Valjeva ustvariti nek po kakovosti drugačen odnos do mesta – ne misli se več ubadati s tem, kje bo stala kakšna telegrafnica ali luč – za to so občinske službe. »Zdaj je pomembnejše, da v mestu ustvarimo nek nov politični in dialoški prostor, da se začne nova politična kultura, da se ljudje zavedajo, da so sami tisti, ki v mestu gradijo in podirajo. Želimo nov odnos do mladega rodu, za katerega zdaj skrbijo samo vzgojne ustanove. Želimo mesto, v katerem bo prijetno živeti.« Valjevo je mesto, kjer vse večje investicije načrtujejo projektno: »Dogovorimo se, denimo, da si želimo v Valjevu videti to in to predstavo. Potem ugotovimo, kdo vse je zainteresiran, da projekt uresničimo, zberemo denar in imamo predstavo. Ali pri obnovi starega dela mesta z obrtniki, združenim delom smo uspeli vrniti življenje v nekdanj povsem propadajočo mestno četrt.« Pa kolonije mladih raziskovalcev, raziskovalna postaja Petnica – nekakšen poskus zbiranja možganov na enem mestu – kako smešni se zdijo ob tem očitki stare politične garde, da je predsednik valjevske mladine, ki ima pri tem precej zaslug, neprimeren zato, ker nosi dolg šop las v stilu »konjski rep«!

Uiti iz politike in politične debate v Srbiji skorajda ni mogoče – še posebej, če si Slovenec – »del neprincipialne koalicije«, kar nekje vmes med šalo in resnim razmišljanjem pristavi Bisera Vukašinović, urednica programa na radijski postaji v Novem Pazaru. Pa vendar so prav tu, v Novem Pazaru, nekakšni srbski Trenti, ko gre za delitev usode slepiča v neki republiki, politika in njene igre najbolj v kotu. Tu se bije boj za preživetje – 8000 nezaposlenih išče način, kako preživeti. Je torej Novi Pazar zato

kraj, kjer cvete najbolj dodelana črna borza deviz? Je obrtniško-trgovska preteklost kraja, ki so ga nekdanje osrednje mednarodne poti zdaj obšle, v ljudeh vzbudila ideje, ki ponuja možnost preživetja? Novi Pazar je kraj nešteti trgovin in delavnic v zasebnih rokah – tudi nezaposleni so tako ali drugače vključili tudi družino v posle s prodajo zelenjave, sadja, teteline (ki je najbrž v tem kraju najcenejša v Jugoslaviji – ko sem odhajal, so jo prodajali po 18.000 za kilogram najboljših zrezkov). Novi Pazar živi svojo drobno-obrtniško in trgovsko življenje ne glede na to, kdo mu vlada in katera je dandanes najpriljubnejša parola.

Ko sem zapuščal Srbijo, sta mi znova prišli na misel dve razmišljanji: razmišljanje nekaterih mojih znancev, ki so me pred odhodom spraševali, ali imam res dovolj energije, da bom prenašal vse napade na stališča Slovenije in drugo, ki ga je na sestanku z novinarji Politike postavila njihova sodelavka Ljiljana Bulatović – češ, če smo zdaj, po poti po Srbiji, slovenski novinarji še vedno prepričani, da gre v Srbiji za fašistično gibanje. Na obe razmišljanji je trezno težko odgovoriti: izhajata namreč iz predpostavk, ki so si jih spraševalci postavili sami. Niti za trenutek nisem verjel, da se je z rojaki v Srbiji težko pogovarjati, če človek zadrži mirno glavo in hladno pamet. In prav tako je težko odgovarjati konstrukciji, kakršno si je očitno postavila kot trditelj Ljiljana Bulatović. Že zaradi vpljivosti do srbskega naroda ne.

Če pa je Ljiljana Bulatović misel prepisala iz kakšnega slovenskih časopisov, bi bilo vendarle najbrž najbolje, če bi si najprej odgovorila sama. Kajti, šele ko bo sama vedela, pri čem je, bo pogovor sploh mogoč.

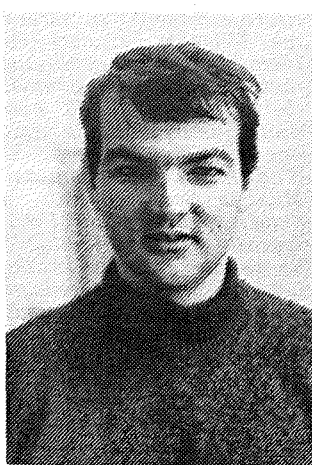
Gojko Bervar

Ob začetku akcije Deset odstotkov prometnih nesreč manj Vsako leto nam cesta vzame večjo vas

Slovenija je po drugi svetovni vojni na cestah izgubila nad 17 tisoč ljudi, poškodovanih pa jih je bilo 270 tisoč. Med poškodovanimi pa je velika večina vse življenje čutila ali pa čuti posledice prometnih nesreč. V zadnjih desetih letih se je število nesreč s smrtno žrtvijo in poškodovanimi naglo povečalo. Leta 1979 smo imeli neslavni rekord s 735 mrtvimi na naših cestah. Po tem letu so se stvari umirjale in kazalo je že, da se bo število smrtnih žrtev tako zmanjšalo, da bomo končno zapustili dno lestvice, ki kaže varnost na evropskih cestah. Tam nam delajo družbo Turki in Portugalci, toda tudi ti dve državi imata resne programe in si izredno prizadevata za večjo varnost na njihovih cestah.

Po letu 1985 pa se je upanje razblinilo in v Sloveniji je zdaj vsako leto več nesreč in smrtnih žrtev. Tega leta je na naših cestah umrlo 464 ljudi, lani pa 558. Letošnji podatki kažejo, da bo število približno enako ali pa celo večje od lani.

»Vsi ti podatki so bili izhodišče za začetek naše akcije, s katero naj bi za 10 odstotkov zmanjšali število prometnih nesreč in smrtnih žrtev na cestah,« poudarja sekretar sveta za preventivo in vzgojo v cestnem prometu Bojan Žlender. »V svetu, vsaj v njegovem razvitem delu ocenjujejo, da je promet, oziroma kar se z njim dogaja, ena najhujših epidemij. Razviti svet, s katerim se potihoma želimo primerjati, se zelo resno loteva tega problema. Tako je bilo leta 1986 leto evropske varnosti, kjer je Jugoslavija sodelovala zgolj simbolično, tako da smo lahko rekli, da smo sodelovali tudi mi. V našem svetu smo se takrat odločili, da je potrebno nekatere stvari korenito spremeniti; predvsem je potreben drugačen pristop. Zato smo lani in letos začeli pripravljati takšen program ter zbirati podatke, kaj se

Bojan Žlender

poklicno usposabljanje žrtev prometne nesreče, pravtako pa ta ni prispevala svojega deleža v narodovo gospodarstvo. Podatki tudi kažejo, da je največ žrtev starih od 25 do 45 let – torej na višku umskih in telesnih sposobnosti. Pozabiti tudi ne smemo dejstva, da so to v glavnem poročni ljudje in da je po nesreči treba izplačevati pokojnino njihovim otrokom. Če bi samo del vsega tega denarja vložili v prometno varnost, bi bilo število žrtev bistveno manjše.

mov, določili nalogo, da se resno lotijo dela na drug način. Gre za spremembo miselnosti, kajti mi smo živeli dolga obdobja avtomobilizma, ki se kot zakonitost kaže po vsem svetu. Število avtomobilov se začne povečevati in vsak si misli, da je vozilo nesporna potreba tega časa. Problem pa je v tem, da postaja avtomobil prevladujoč. Zanj se je gradilo vse, vse se mu je prilagajalo, hkrati pa se je pozabljalo na tiste, ki niso v njem. To so pešci in kolesarji. Narediti torej moramo miselni premik, da avtomobil ni več glavni, ampak da je treba poiskati sožitje med vsemi tistimi, ki sodelujejo v prometu. Pri tem čakajo velike naloge načrtovalce in oblikovalce okolja, ki bodo morali razmišljati, kako prilagoditi okolje tistemu, ki hodi peš, ki ima otroke, ne vozi pa se z avtomobilom.«

Občine naj bi se vključile v nacionalni program

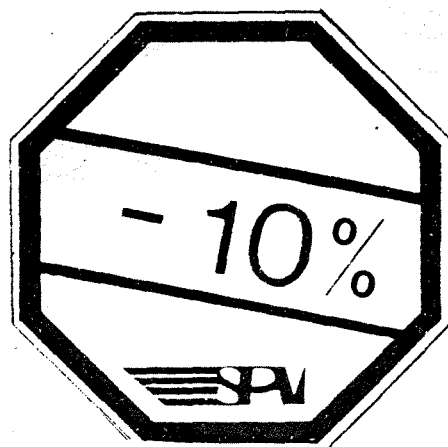
Glavni cilj akcije je torej spremeniti miselnost. V tem smislu so pripravili tudi program, ki ga je sprejel republiški izvršni svet potem, ko so v njem razpravljali pristojni skupščinski odbori. Zadolžil je tudi upravne organe, da na svojih delovnih področjih začno spreminjati položaj. Naloga sveta za preventivo in vzgojo v tej akciji pa je, da še naprej vodi akcijo za varnejši promet. Kot pravi Bojan Žlender, bi radi naredili podobno medijsko akcijo, kot je bila Slovenija, moja dežela ali pa Razgibajmo življenje. Občine bodo povabili – nihče jim tega ne more naložiti, da se s svojimi programi vključijo v nacionalni program. Ugotovile naj bi, kaj lahko znotraj posameznega segmenta izboljšajo. Pomembno je, da se odločijo, da bodo v prihodnjem letu pregledali področje šolstva in ugotovili, kako se izvaja program prometne vzgoje, kakšne ceste imajo, kakšna je prometna signalizacija in podobno. Pomembna naloga sveta je tudi koordinacija med posameznimi segmenti. Ugotovili so že, da je del prijav zoper kršilce prometnih predpisov zastalo pri sodniku za prekrške, saj je predlogov preveč. Drug del kazni pa ni bil uresničen, ker uprava za družbene prihodke ne izterja manjših kazni, saj imajo s tem stroške, ki so pogosto večji od same kazni. Tako določen odstotek kršilcev ve, da ga kazen ne bo doletela, saj je sistem kaznovanja takšen.

Pri vsem tem ne smemo pozabiti zdravstva. Naša republika ima urejen sistem prve pomoči, toda podatki kažejo, da nam preveč ponesrečencev umre na poti do bolnišnice. Ko so na svetu primerjali te podatke s podatki iz Zvezne republike Nemčije, so ugotovili, da je tam to število precej manjše. Zakaj? V njihovem reševalnem vozilu ni več reševalca, ampak je zdravnik reševalec.

Ta je prvi, ki posreduje pri nesreči in z ustrežno opremljenim avtomobilom rešuje. Seveda to zahteva sredstva, ustrezne ljudi in ustrezno opremo. Naše zdravstvo si mora torej postaviti nov cilj. Ne več samo dober in hiter prevoz, kar imamo zdaj, temveč kvalificirano oskrbo poškodovanca na kraju nesreče.

Zgled drugim

»Na preventivnem področju smo si zastavili nalogo, da bi ta akcija postala gibanje za večjo varnost, kjer naj bi vsak začel malo drugače razmišljati o prometu. Postavili smo si zelo ambiciozen cilj,

Simbol akcije, s katero naj bi zmanjšali število smrtnih žrtev na naših cestah.

iskali opravičila v tem, da imajo drugačne avtomobile in še kaj drugega. Toda, tudi analiza pri nas je pokazala izreden pomen pasu pri varovanju človekovega življenja. Samo v Sloveniji bi bilo ob dosledni uporabi varnostnega pasu med vozniki 50 žrtev manj. Drugo leto naj bi s to akcijo dosegli, da bi bilo 80 odstotkov voznikov privezanih: letos jih je namreč samo od 30 do 40 odstotkov. Cilj se zdi zelo ambiciozen, je pa ukrep, ki ne zahteva velikega denarja, ampak samo zavest, da je pas koristen.

Pri hitrosti je problem bistveno drugačen. Podatki kažejo, da so pešci žrtve takrat, ko vozniki vozijo prehitro. V tujini ugotavljajo, da bi bila za pešca varna hitrost 25 kilometrov na uro. To je hitrost, ki v 99-tih odstotkih

na ta način skušajo zaščititi tistega, ki ga drugače ne morejo, voznika pa prisilijo v sožitje s pešcem.

Alkohol pa je zadeva, kjer smo najbolj nebolj, saj je splošen družbeni problem in se ga iz prometa ne da izvezeti. Vozniki naj bi spoznali škodljivost alkohola za volanom in to spoznanje naj bi bilo vedno v njihovi zavesti. Nekaj novosti pri tem je prinesel tudi sedaj veljavni zakon, po katerem lahko povratnika za volanom zaradi alkohola kaznujejo s 60 dnevi zapore.

Svet za preventivo in vzgojo pa ponuja voznikom še nekaj, s čimer bi lahko za nekaj odstotkov zmanjšali število nesreč. Kot kažejo raziskave v Avstraliji, se to lahko doseže tako, da ima avtomobil tudi pri dnevni vožnji prižgane luči. To omogoča, da se vozniki med seboj hitreje zagledajo, hitreje pa jih vidijo tudi pešci. V Skandinaviji imajo to že dolgo uzakonjeno, pri nas pa bi naj to šele storili. Poraba goriva se ne poveča, kar so Avstrijci dokazali tudi s poizkusi. Ugotovili so, da za celodnevno vožnjo s prižganimi lučmi porabiš toliko goriva, kot če bi enkrat malo bolj hitro speljal pri semaforju.

Akcija je lahko uspešna

Ceprav naj bi se ta akcija uradno začela 1. januarja 1989, lahko rečemo, da že teče. Kot pravi Bojan Žlender, so šli v kombinirano akcijo z milico. Deset dni sta prvi in drugi program Radia Ljubljana objavljala, v katerih krajih bo potekala akcija milice. Rezultat je bil dober, saj se je odstotek privezanih voznikov od 30 do 40 povečal na 50 do 60.

»To našo akcijo bomo skušali izpeljati do konca. Vsi podatki, ki jih imamo na voljo, kažejo, da smo lahko uspešni. Za prvo leto smo prepričani, da bo 10 odstotkov manj prometnih nesreč in smrtnih žrtev, kako bo pa v naprej, pa je odvisno od vseh tistih, ki smo jih poklicali k sodelovanju, ali bodo akcijo sprejeli za svojo. V takšno akcijo pa gre tudi vsa Jugoslavija. Nezačuden ni smo, ker je nosilec akcije jugoslovanski svet za varnost prometa in se je država na ta način izognila svoji odgovornosti. Nosilec tega bi moral biti zvezna vlada. V Avstriji in Franciji, kjer so imeli podobne akcije, so bili v njenem odboru ministri, vidni politiki in gospodarstveniki. Kljub temu pa upamo, da bo naša akcija uspešna,« je za konec povedal Bojan Žlender.

Bojan Kuntarič

Upajmo, da bo v prihodnje manj zveržene pločevine in manj žrtev.

v Evropi dogaja na tem področju.«

Ne samo družinska tragedija

Pri nas je veljala smrtna žrtev v prometu za hudo družinsko tragedijo, toda mirno lahko rečemo, da je to v bistvu narodova tragedija. Statistični podatki so zelo suhoparni in dolgočasni, ko pove, da je umrlo 600 ali 700 ljudi. Praktično pa to pomeni, da smo vsako leto izgubili eno vas, če pa seštejemo vse povojne žrtve cest, smo izgubili srednje veliko občino! Še bolj pa so te številke krute, če vemo, da nam cesta vzame vsako leto za dva razreda otrok. To so dejanske podatki, ob katerih lahko postanemo žalostni in navdse zaskrbljeni.

Ob teh žrtvah – mogoče se bo komu zdelo to umazano pisanje – ne smemo prezreti materialnega vidika. Po zahodnoevropskih metodologijah naj bi Slovenija izgubila dvesto milijard dinarjev, ki smo jih vložili v šolanje in

»V naši republiki smo se začeli dokaj zgodaj zavedati tega problema in ustanovljeno so bili sveti za preventivo in vzgojo v cestnem prometu, ki naj bi kot družbeni organi skrbeli za večjo varnost na naših cestah. Toda pri nas je v veljavi miselnost, da ob ustanovitvi nekega organa nikomur drugemu ni treba nič narediti. Tako je tudi ob ustanovitvi svetov prevladalo mnenje, da je z njihovo ustanovitvijo vse rešeno. Dejansko pa naj bi bil svet samo koordinator, spodbujevalec in tisti, ki opozarja. Tako pa je postal samo zavesa, za katero se skriva nedelo tistih, ki bi morali narediti določene stvari na svojem področju,« pravi Bojan Žlender. »V akcijo Minus 10 odstotkov smo vključili tudi državo. Naš svet je pripravil zasnovano programa, ki ga je v končni fazi sprejel republiški izvršni svet. To pomeni, da smo tistim strokovnim ustanovam, ki so po upravni poti in strokovni poti zadolžene za reševanje proble-

in sicer naj ne bi bil vsak udeleženec v prometu njegov avtomatičen del, ampak bi se vsak moral podati na cesto z mislijo, da s svojim ravnanjem daje vzgled drugim. Nemogoče je to,« pravi Bojan Žlender, »da v vrtcu in šoli učijo otroke, kako mora pravilno prečkati cesto, zjutraj pa ga mama mimo vseh predpisov vleče čez rdečo luč na semaforju, ali pa prečkata cesto zunaj prehoda za pešce. To je zločin nad tistimi, kar dela tovarišica in nad samim otrokom. Vzglede staršev je vsakdanji, v šoli in vrtcu pa vzgajajo po programu, ki je teoretičen. Starši pa vzgajajo v praksi.«

Za voznike štiri pomembne zadeve

Pri voznikih so za drugo leto izpostavili štiri reči: uporabo varnostnega pasu, omejitev hitrosti, alkohol in prižgane luči med dnevno vožnjo.

Računalniški center pri Republiškem sekretariatu za notranje zadeve je tri leta delal analizo uporabe varnostnega pasu. Prav neverjetno je, kakšni so njegovi učinki. Na voljo je tudi vrsta raziskav v tujini. Pogosto smo

nesreč omogoča peščevo preživetje. Vse, kar je več kot to, bistveno zmanjšuje peščevo možnost. Pri 50 kilometrih na uro so njegove možnosti za preživetje samo še teoretične, vse, kar pa je nad to hitrostjo, ne daje nobenih možnosti, da bi pešec preživel. Podatki tudi kažejo, da otroci in starejši nimajo sposobnosti za pravilno ocenjevanje razdalje in hitrosti. Tako nenadoma stopijo pred vozilo. Če je torej hitrost večja, je večja možnost, da jo bodo napačno ocenili. To je tudi razlog, da je med mrtvimi pešci veliko takšnih, ki so starejši kot 65 let.

Kot pravi Bojan Žlender, se težav s hitrostjo namenjajo lotiti na tri načine. Opozarjali bodo, da je nevarna, milica jo bo nadzirala z radarjem, tretji način pa bo spet trkanje na zavest in srce občin. Hitrost naj bi omejevali fizično, z ovirami. Tudi v tujini so se hitrosti lotili na ta način. Iz ravnih cest so začeli delati ovinke in jih naredili tako, da jih ne moreš speljati hitreje, kot je tam omejitve. Ugotovili so tudi, da je takšno fizično oviranje tudi najbolj učinkovito. Filozofija je zelo preprosta, saj

Vsako se mora zavedati, da je na cesti vzgled drugim in zato mora spoštovati predpise.

Osnutek knjižnega programa Založbe Borec za leto 1989

Knjige živijo dalje, vsemu hudemu navkljub, lahko z zadoščenjem, čeprav zgroženi nad visokimi in nemalokrat že kar nedostopnimi cenami, zapišemo ob vsakokratnem izidu nove slovenske knjige, pa seveda tudi ob sprejetju knjižnih programov posameznih založniških hiš za prihajajoče leto. Radost teh napovedi sicer tu pa tam skalijo vprašaji, ki kot sence spremljajo izide posameznih naslovov; namreč še zdaleč ni samoumevno, da bodo vsa dela, ki čakajo na izid in so v založniških svetih že tudi sprejeta, zares lahko izšla.

Tudi Založba Borec, katere založniški svet je sprejel osnutek knjižnega programa za leto 1989 (obojnega: za odrasle in za mladino), se vnaprej zaveda in pripominja: »Založba bo realizirala predloženi knjižni program v skladu s svojimi ekonomskimi možnostmi. Pri izhajanju bodo imela prednost dela, ki jim bo Kulturna skupnost Slovenije dodelila

zadostno subvencijo, ali bodo zagotovljeni zadostni finančni viri od drugod...« Kar pomeni, da so nekatera izmed sprejetih del še pod velikim vprašajem.

Borčev knjižni program za odrasle navaja zbirke: Sila spomina, Izvirno leposlovje, Iz roda v rod in Kolibri (pripovedi) ter nekaj knjig izven zbirk, program za mladino pa: Kurirčkovo torbico, Lisičke, Kurirčkovo knjižnico in še nekaj knjig zunaj zbirk.

Zdi se nam, da bo prav, če ta knjižni načrt, ki obsega vsega štirideset knjig (21 za odrasle, 19 za mladino), vnaprej postavimo, seveda ne samo z navajanjem avtorjev in naslovov, temveč z opisi posameznih del, kot jih je razbrati iz recenzij, pripravljenih v ta namen.

Tokrat objavljamo ocene o knjigah, predvidenih v zbirki Sila spomina.

Z ljubeznijo skozi kruti čas

Bogdan Osołnik – spomini na drugo svetovno vojno

Pisec spominov je snov smiselno, predvsem kronološko, razdelil na 24 poglavij, katerih naslovi stvarno označujejo Osołnikovo delovanje v drugi svetovni vojni in narodnoosvobodilnem boju na Slovenskem. Prva tri poglavja (81 strani) je posvetil svoji mladosti, zlasti svojemu dijaškemu in študentovskemu življenju in udeležbi v vojni aprila 1941. leta. Naslednjih 21 poglavij je opis delovanja v narodnoosvobodilnem boju, v katerem je bil Osołnik najprej aktivist OF v Novem mestu, nato v novomeškem in stiškem okrožju, član in končno sekretar poverništva IOOF za Dolenjsko, inštruktor IOOF, sekretar upravne komisije za osvobodeno ozemlje, poslovodeči delovni predsednik zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju in prvega zasedanja SNOS v Črnomlju, sekretar oblastnega komiteja KPS za Gorenjsko in končno član delegacije SNOS za Prekmurje.

Osołnikov opis življenja pred NOB je pomemben zato, ker nam kaže zorenje mladeniča iz družine malega uradnika v odločnega protifašista in pripadnika narodno ter socialno naprednega gibanja. Zanimiv je tudi njegov opis udeležbe v vojni aprila 1941 in nekajtedenskega bivanja v italijanskem vojnem ujetništvu. Opis Osołnikovega delovanja v NOB pa je pomemben zato, ker imamo razmeroma malo spominske literature bivših aktivistov OF na Dolenjskem (častna izjema so knjige sedaj že pokojnega Radka Poliča), ki bi zapolnila vrzeli v dokumentaciji, saj je dokumentov OF iz novomeškega in stiškega okrožja iz let 1941–1943 zelo malo ali pa jih sploh ni. Osołnikovo pričevanje je tudi pomembno zato, ker so njegovi sodelavci – aktivisti OF iz novomeškega okrožja – Dušan Jereb, Vinko Paderšič, Jože Slak in Maks Stermecki – padli že 1942. in 1943. leta. Osołnikova pričevanja pa so pomembna tudi zato, ker je on kot aktivist OF sodeloval pri pripravi nekaterih zelo pomembnih manifestacij NOB na Slovenskem, npr. zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, vodil upravno komisijo za osvobodeno slovensko ozemlje itd. Dvakrat pa je bil na čelu pokrajinske organizacije OF (za Dolenjsko) oziroma KPS (za Gorenjsko).

Svojo pripoved je Osołnik razdelil približno enakomerno vsemu obdobju NOB. Dogodkom, ki se mu zdijo pomembnejši, posveča seveda več pozornosti in prostora. V pričevanje vplete tudi nekaj svojih literarnih (pesmi iz dijaških zvezkov) in publicističnih stvaritev (prikaz vsebine časnika Našim ženam, ki ga je sourejal in vanj tudi pisal), vendar tudi pri tem pozna pravo mero in se ne oddalji preveč od pripovedi o svojem glavnem delu. Nekaj je tudi osebnih človeških, bolj intimnih izpovedi (npr. poglavje o rojstvu svojega otroka), ki pripoved še poživijo in prikazujejo tudi tisto plat življenja v partizanih, ki jo zgodovinska literatura pušča ob strani, etnološka pa se je loteva šele v poslednjih letih.

Osołnik v svojih spominih izpričuje globoko privrženost ciljem osvoboditve slovenskega naroda. Svojih naziranj o upravičenosti NOB v usodnih letih slovenske zgodovine po več kot štiridesetih letih ni spremenil. Kljub temu je njegova pripoved stvarna, brez pretiravanj in olepševanj, ne zamolči nekaterih napak in pomanjkljivosti narodnoosvobodilnega gibanja, zlati na prvem osvobojenem ozemlju spomladi in poleti 1942. Svoje pričevanje zna uokviriti v splošno dogajanje na Slovenskem, ki ga pozna kot udeleženec NOB in tudi iz povojne zgodovinske literature, iz katere pa ne prepisuje in zna splošnemu okviru tudi odmeriti pravo mero.

Osołnikova pripoved je zanimiva in lepo berljiva, jezik je čist in razumljiv. Bralec bo dobil lepo in neizmaljeno podobo o delovanju aktivista OF v novomeškem in stiškem okrožju (1941–1943), na Dolenjskem (1943) in Gorenjskem (1944–1945). Njegovo delo je pomembno tudi za bodočo monografske prikaze o NOB na omenjenih območjih.

Dr. Tone Ferenc

Vračanje v čas

Cveto Zagorski – druga knjiga izpovednih spominov

Že v prvi knjigi spominov (Vračanje k sebi) obljublja Cveto Zagorski bralcem nadaljevanje. Takrat sem napisal v oceni, da bomo z zanimanjem pričakovali obljubljeno drugo knjigo. Sedaj menim, da jo bomo tudi pričakali.

Prvi spomini (Vračanje k sebi) segajo do pomladi leta 1944, ko je padla v partizanih avtorjeva velika ljubezen Vojska. Drugi del (Vračanje v čas) zajema obdobje od pomladi leta 1944 pa do aretacije ob gonji proti informbiroju.

Kakor v prvem piše tudi v drugem delu pisatelj predvsem o sebi in lastnem zorenju. To je »odrašcanje« moškega, ki je postavljen v določen čas in v določeno družbeno okolje, v družbene razmere, ki jim verjame že zaradi mladostnih idealov, a že skrajša čuti, da se z njimi v nečem razhaja. Razkol se pogloblja in utegne doseči najnižjo točko v tretji knjigi, za katero se avtor hote ali nehote zadoljuje pred bralci:

Ivo Zorman

Pogled na prehojeno pot

Rudolf Hribnik-Svarun – spomini na čas in zgodovino

Svarunovi Spomini bodo pri bralcih deležni posebne pozornosti. Gre namreč za človeka, ki v veliki meri simbolizira vzpon in preporod slovenskega človeka, celotnega slovenskega naroda ali vsaj velikega njegovega dela, naroda proletarca, ki je znal v odločilnih dneh okupacije zbrati dovolj moči in se ustrezno organizirati za spopad s sovražnikom, ki je tedaj obvladoval skoraj celo Evropo in še kaj več.

Rudolf Hribnik-Svarun s svojo osebno izkušnjo izpričuje duhovni in socialni preporod, vse bistvene zgodovinske premike zadnjih petdeset let, iz njega govori poosebljena zgodovinska izkušnja.

Žal, kot pravi sam, mu pisanje ni nikoli šlo preveč gladko od rok. Pri izpovedovanju svojih izkušenj ostaja preveč zadržan in preveč skromen, saj bi o njem, nje-

govem pojmovanju življenja in o njegovih izkušnjah želeli vedeti dosti več, kot pove, kot je pripravljen povedati. Včasih pa pripoveduje o stvareh, ki so splošnejše in ne morejo izhajati iz njegove osebne izkušnje. Gre za objektivne podatke, znane iz drugih virov; meja med osebnimi spomini in dokumentarnim poročanjem je tedaj zabrisana in nedoločljiva.

Vendar je treba priznati, da je Svarunovo pripovedovanje simpatično, stvarno, prikopno, čeprav skopo. Tu ni besede preveč, vedno je postavljena precizno, misel ni nikoli opotekava, nejasna ali dvoumna. Trdno stoji tam, kamor jo je postavil. Dodatno pojasnjuje ni nikoli potrebno. Poznavalcu določenih segmentov obravnavane problematike se zastavlja vprašanje, če je to poročanje o preteklosti tu-

di izčrpno. Odgovarja na vsa možna vprašanja ali jih pušča odprta? Na primer: Partizanstvo in bela garda v Dolenjskih Podobah, ki jo o teh problemih ponuja Karel Leskovec v Križpotjih, je dosti kompleksnejša. Vprašanje pa je, ali je v zadostni meri verificirana. Podoben primer je dokumentarno jedro, ki ga nadgrajuje Svetinova Ukana. Kaj sodi o njej eden vodilnih vojaških akterjev tistega časa na območju IX. korpusa? Seveda ne moremo od njega pričakovati sodb, ki pritičejo literarnim kritikom. Vendar bi lahko prispeval sodb o vernosti dogodkov, o dokumentarni vrednosti sodb o ljudeh in dogodkih.

Svarun je kot eden najuglednejših slovenskih partizanov, kot človek, ki je nedvomno prispeval tudi znaten delež k oblikovanju tega gibanja, zlasti na ozemlju IX.

korpusa, poklican k oceni posameznih zgodovinskih pojavov in izkušenj, ki sledijo iz njih in so pomembne za oblikovanje sodobne politične zavesti, njenega prihodnjega razvoja. V dokumentarnem pogledu je ta del naše zgodovine dobro pokrit, tudi z literarnimi deli, vendar bi bilo bralcu dobrodošlo, če bi zvedel, kaj o dogajanju in o posameznih osebah sodi Svarun. Brez njegovega soglasja tudi že opisani dogodki ne bi imeli polne verodostojnosti.

Pričujoči Spomini obsegajo Svarunovo življenje od rane mladosti do današnjih dni, najpomembnejše je seveda pričevanje o vojaškem življenju, v vojni in miru.

V našem času, ko lahko rečemo, da se obdobje nacionalnega osamosvajanja in socialne preobrazbe naše družbe preveča v novo razvojno fazo, nedvomno smemo pričakovati tudi avtorjevo tehtno besedo o naši prihodnosti. Toda to ni snov te knjige.

Vladimir Kavčič

Katja Špurova – osemdesetletnica

Pisateljica, pesnica, prevajalka in novinarka Katja Špurova se je rodila pred osemdesetimi leti, 20. novembra 1908, kot sedmi otrok izmed trinajstih v dninarski družini v obmurski vasi Gornje Krapje.

Ko se je mala Katja v osnovni šoli naučila brati, se je pred njenimi očmi odprl nov, čudežen svet. Katja si je izmišljala pesmi in njen učitelj ji je pomagal, da je šla štirinajst let stara v meščansko šolo v Ljutomer. Iz Ljutomerja je odšla v Osijek, kjer je predsedala na gimnazijo. Peti in šesti razred je obiskovala v Zagrebu, sedmega v Murski Soboti, osmega pa v Ljubljani. Maturirala je pri izvrstnem razredniku, profesorju Ivanu Lahu. Na univerzo se je vpisala v Skopju, nadaljevala študij v Zagrebu, v Franciji v Grenoblu in spet v Skopju in Beogradu, odkoder se je vrnila v Ljubljano, kjer je leta 1936 diplomirala iz filozofije.

Po diplomu je tri leta čaka-

la na službo, a je ni dobila. Takratni minister Miha Krek ji je raztrgal dekret, češ da takšnih vzgojiteljev na potrebujejo. Prosila je za zaposlitev pri Jutru in poslali so jo za dopisnico v Prekmurje.

Takoj po italijanski okupaciji Ljubljane, so jo odpustili iz službe. Začela je delati pri Rdečem križu, kjer je pomagala organizirati pomoč izseljencem, ki so se vračali iz Srbije in Hrvaške ter so odhajali v partizane na Dolenjsko. Po kapitulaciji Italije so jo okupatorji zaprli in ob koncu leta 1943 poslali v koncentracijsko taborišče Ravensbrück, od tod pa v njegovo podružnico Barth ob Baltskem morju. Po osvoboditvi se je posvetila novinarstvu kot novinarka na ministrstvu za kmetijstvo. Ko so začeli ustanavljati kmečke zadruge, je odšla kot novinarka ljubljanskega radia v Pomurje, kjer je spremljala dogajanja v zvezi s socializacijo naših vasi.

Vzporedno z novinarskim

Veter čez ravnino joče

Črne vrane na platani, na brezljudni severni poljani...

Do neba se pne sivina, čas visi negibno v zraku. Kdaj nad nami sivo jutro znova v roko seže mraku?

Veter čez ravnino joče, težki, težki so okovi, sonce, dom, svoboda – žgoče sanje, a tujina – led na srcu...

Črne vrane na platani, v črni hali na poljani tisoči smo živih pokopani.

delom se je posvečala tudi literaturi. Leta 1958 je izdala v Kopru poezijo v prozi Dva studenca. Literarna zgodovina je avtorico, ki je bila iz prvih povojnih let znana kot avtorica številnih reportažno pisanih publikacij o prihodnosti naše socialistične družbe označila kot pisateljico, ki v omenjeni knjigi na poetičen način in z vzhodnjaško snovjo interpretira svojsko psihologijo odnosov med moškim in žensko. Leta 1970 je pri Pomurski založbi izšla njena prva pesniška zbirka Vezi, leta 1977 je ista založba izdala zbirko Ravensbrückskih pesmi, ki jih je napisala v družini z Vero Albrehtovo. Po teh pesmih je Alojz Ajdič zložil Ravensbrücksko kantato in dobil zanjo avnojsko nagrado. 1980 je izdala pri Pomurski založbi roman Ljubezen je bolečina, leta 1984 pa kroniko Vrtec v Jeruzalemu.

Dušan Mevlja

JAVOR

LESNA INDUSTRIJA PIVKA

Franci Prajs, avtor Skrivnostnih iger, enega izmed romanov o naših zgodnjih povojnih preizkušnjah

Z dejanskim razumevanjem tistega časa

Povejva kar naravnost: k temu pogovoru naju je spodbudil vaš »ugovor« zoper preveč pavšalno in premalo razumevajočo sodbo, ki smo jo objavili o vaši knjigi. Pri tem, ugotavlja, ne gre zgolj za knjigo ali za vaše avtorsko ime, temveč za odnos do tematike, do življenjskih in družbenih problemov, katerih razčlenitvi ste se ob pisanju tega romana posvetili. Kaj vas je v oceni najbolj prizadelo?

PRAJS: Predvsem imam to grdo navado, da stvari najprej zelo na hitro preberem. Zato sem imel ob koncu sestavka občutek, da mi očita-te nekaj, za kar nisem imel namena, da bi bilo v knjigi. Ocena pove, da je knjiga napeta, berljiva in tako naprej, a nadaljuje, da gre za enoplasten prikaz brez globljega preučevanja vsega zanimivega, kar se je v tistem času dogajalo in bi bilo takega globljega preučevanja vredno. Prizadelo me je predvsem, ker je ta ugotovitev sama po sebi resnična, namreč v toliko, da zares tudi sam ne poznam globljih preučitev in prikazov z dejanskim razumevanjem tistega časa. Torej bi bilo zares koristno, če bi se kdo tega že enkrat lotil. Prizadelo pa me je, da je bilo to izrečeno v zvezi z mojo knjigo, ki me je že na samem začetku iskanja postavila pred dilemo: ali bom rnil v detajle, poskušal prikazati vse, kar me pri tej ali oni stvari prizadeva, ali pa se bom omejil na tisto, kar še dopušča akcijski roman.

Namenili ste se pisati zgodbo, ki bo zvenela izpovedno in se brala akcijsko – in dali temu prednost pred tistim, čemur bi se re-

Franci Prajs

klo romaneskni prikaz časa?

PRAJS: Moram priznati, da sem na začetku sicer želel, da bi bil to napet akcijski roman, vendar z upanjem, da bom s pomočjo pridobljenega gradiva ter na podlagi lastnega spomina tudi kar najbolj verno prikazal košček našega prvega povojnega obdobja. Med pisanjem pa sem spregledal, da moram veliko tega spet izpustiti, saj je bogastvo faktov eno, zahteve bolj ali manj dramatičnega poteka in razvoja literarne zgodbe pa nekaj drugega. Rezultat je bil ta, da sem se odločil osebe psihološko do te mere izrisati, da bi ostal na določeni literarni ravni, prikaz obdobja pa sem psihološko podal kot informacijo, ki naj bi pomagala tisti čas in v njem opisane službe razumeti. Priznam pa, da je to daleč od vsega tistega, kar bi lahko podal kak

poglobljen zgodovinski prikaz.

Toda kaj vendarle mislite o tematiki sami, ki ni košček, ampak nemara kar eno bistvenih jeder tistega časa?

PRAJS: Mislim, da ste me s tem vprašanjem zadeli v živo, saj mi omogoča naravnost povedati to, kar knjiga kot roman lahko da kvečjemu posredno slutiti in kar lahko zavesti približa šele naknadno. Prvič – bil je to čas, ko vojna takorekoč ni mogla umreti. Ali bolje povedano: ni hotela. Vzplamtele je majhna gverilska akcija in varnostna služba jo je zatolkla. Tako so vzplamtevali plamenčki v naših severnih predelih drug za drugim. Dejanska zasluga te varnostne službe je bila, da ji je zares uspelo vojno zatreti in plamenčke pogasiti. Zavedati pa se moramo, da je pobuda

za te »vojne podaljške« sicer res prišla od zavezniških garnitur z Zapada, a da to vendarle ni bila zgolj akcija nekdanjih kolaboracionistov, ki zanje v Novi Jugoslaviji ni bilo življenja. Marsikakšen ubožen kmet je bil pritegnjen ali prisiljen, pa četudi s pritiski ali lažmi, marsikak politično nerazgledan človek je na ta ali oni način podlegel takšnim vplivom. Z druge strani pa seveda tudi organizacija, ki je skušala ugašati te plamenčke, ki ni bila idealen skupek brezhibnih človekoljubov. Tudi v njej so se pojavili prvi simptomi vsega tistega črnega, kar je običajni sestavni del razvoja vseh policij na svetu, obenem pa tudi psihološki odmevi vsega tistega vohunškega, policijskega, predvsem pa, žal, gestapovskega misticizma, ki je nezavedno prodiral v takratno generacijo: šlo je za prepričanost o tehnični nujnosti vsenavzočnosti vohlanja in za mistično oboževanje tega početja. Šlo je za mistiko, ki jo je še tudi danes potrebno razdirati, saj še vedno ni izumrla. Tretje, kar je, vsaj upam, v knjigi prišlo do izraza, morda celo še bolj kot ostalo, je individualna psihološka tragika poštenih ljudi, ki se žrtvujejo ali so žrtvovani v imenu tega dela.

Tu se zastavi vprašanje o zametkih te tragike, o vnaprejšnjem nezaupanju v ljudi kot posledici stalni-tične optike. Koliko in kaj tega ste doživljali, kakšno izkušnjo nosite v sebi, da vas žene k razmišljanju in razčlenjevanju, kakšna, skratka, je v tej zvezi potreba po današnji artikulaciji in vcepljanju v zavest?

PRAJS: Vse to je žalostna resničnost. Roman opisuje, med drugim, tudi peščico navdušenih in naivnih ljudi, ki se v takratnem času ozadi tega, kar so doživljali, niso zavedali. Zato mi je pozneje, ko sem prebral Torkarjevo Umiranje na obroke, prišlo na misel, da dobiva moj prikaz tistih zgodnjih časov s prvimi simptomi vrednost šele potem, ko človek prebere vsa dejstva o grozljivostih nadaljnega razvoja in se jih zave kot nekakšnega momenta: nikar mržnje ali lice-mernega zgražanja, temveč resno prizadevanje po odpravi takih dejanj in preusmeritvi tega razvoja.

Je do tega medtem prišlo ali še vedno ne? Kaj menite: ste pisali o nečem, kar je dokončno minilo in gre torej le za neke vrste odložitev preteklosti, ali pa je to tudi spopad s sedanostjo?

PRAJS: Poveljevanje stare slave in tudi pisanje zaradi pisanja ob še tako akrobatski veščini sloga in jezika mi nikoli nista bila pri srcu. Mislim, da je prav, če človek piše le takrat, ko ima kaj povedati. In tako sem tudi pri odgovoru na to vaše vprašanje: ne stvari, žal, tudi še danes niso povsem ad acta. Mislim, da bi tudi v tej službi danes lahko marsikaj zanimivega napisali, ne da bi šli v smer modnega obsojanja za vsako ceno. Mislim, da bi danes lahko našli tudi precej zarodkov novega, moderne-ga, boljšega. Vendar pa ima v vsaki družbi vsaka institucija svojo vlogo. Pot – če jo bo naša družba in z njo ta institucija kdaj prehodila do konca – je gotovo še dolga.

O povojnih letih kot obdobju, gledanem v celoti, govorijo nekateri kot o svetlem, zanosnem času, polnem volje in vere, drugi pa ga označujejo kot tema-čen čas despotskega obnašanja oblasti in zgubljene vere med ljudmi. Kako ga

v svojih spominskih reminiscencah doživljate sami?

PRAJS: Odgovor zagotovo ni lahak, čeprav je temeljnega pomena zanj sedanji trenutek. Čas narodnoosvobodilnega boja in prvi časi po njem so bili ob vsem hudem in grozljivem vendarle časi heroizma ali vsaj lepega in pokončnega doživljanja... za mnoge. Občutki sivine in žalosti pri vseh, ki se tistih časov spominjajo na ta način, niso le posledica nekdanjega oportunizma, pač pa pri marsikom tudi izraz razumskih odporov. Osnovno pa je eno: lahko ali vsaj laže je biti pogumen kot pa biti pameten. Nemara ni povsod tako, zdi pa se mi, da pri nas v Jugoslaviji je bilo. Spočetka so oblast prevzeli hrabri in nemara zvečine tudi dobri. Toda tehnološki razvoj je šel svojo pot in njihova že zavoljo razvojnih dejstev zmerna modrost, posebej kar zadeva ekonomsko znanje, je vse bolj zaostajala. Predolgo je trajalo, da so se (oziroma smo se) tega začeli zavedati – in še zdaj nismo prišli do spoznanja, da bi morali že zdavnaj izoblikovati vodilne garniture iz ljudi, ki so novim problemom intelektualno dorasli. Posledice so očitne in nas ne razveseljujejo.

Je v teh in takih razmišljanjih iskati motive za vaše nadaljnje pisanje? Kaj imate v mislih in načrtu?

PRAJS: Res imam spet v programu novo delo. Upam, da ga bom znal znova zasnovati kot akcijski roman, toda akcija naj bi bila le gonilo za spoznavanje zanimivosti nekega svetovnega življenjskega problema. Vem, da bom moral v ta namen še veliko preštudirati, in nisem niti najmanj prepričan, da bom nalogi kos. V vsakem primeru pa bo trajalo najmanj eno leto, če ne več, da bom prišel do prvega osnutka... če sploh.

Zapisal V. K.

Sedemdeset let obveščevalca in prekomorca

V krogu svoje družine, s borcem in prijateljem praznuje te dni v Sežani življenjski jubilej Vili Lipanje, udeleženec NOV Jugoslavije in prizadeven družbenopolitični delavec.

Vili Lipanje je bil rojen 8. novembra 1918 v vasi Razgori pri Sežani, v napredni kmečki družini. Po opravljenih osnovni šoli, ko mu je bilo 14 let, je odšel v uk za trgovskega pomočnika in končal triletno poklicno šolo, nato se je zaposlil kot knjigovodja in poslovodja v trgovini v Trstu. Aprila 1939 je odšel na odsluženje kadrovskega roka k italijanskemu 9. topniškemu polku (pri vojakih je bil v Vipavi, Gorici in Idriji).

Dva meseca po kapitulaciji stare Jugoslavije je v Rimu opravil dvomesečni tečaj za slovensko-italijanskega tolmača in je bil poslan v Logatec. Ker se ni držal navodil, da lahko govori slovensko samo službeno, so ga aretirali in razorožili. Na neki proslavi je namreč spregovoril slovensko z domačinom. Bil je v vojaškem zaporu v Idriji in Gorici, kjer je prebil skupaj 51 dni. Zatem so ga v spremstvu vojaške policije odgnali na italijansko-francosko mejo, čez dva tedna pa v Catanzaro Marina, v južni Italiji, k težki obalni artileriji.

V napredno delavsko gibanje se je vključil že leta 1942. Ob delavskem prazniku 1.

maja 1943 je dobil stike z znanim protifašistom Burgerjem, ki je bil doma iz Doline pri Trstu in konfiniran v Cosenzi. Deloval je v organizaciji NOB. Obveščevalne naloge, še zlasti poročila o premikih italijanske in nemške vojske, je po Burgerju posredoval vse do izkrcanja zaveznikov v Kalabriji (3. septembra 1943). Vili Lipanje se je s cilji in organizacijo NOB seznanil tudi po svojem bratu in njegovi zaročenki, poslušal je tudi radijska poročila, saj je za to imel možnosti, ker je delal v pisarni.

Od padca fašizma dalje je aktivno in organizirano delal za cilje NOB pod neposrednim vodstvom Viktorja Vrabca, predvojnega člana KPI, ki je bil takrat politični

vodja primorskih Slovencev in istrskih Hrvatov na tem območju. Kasneje je Lipanje sodeloval z misijo NOVJ, ki je prispela v Catanzaro pod vodstvom Slavice Žagarjeve. Prav on je poskrbel za prve ponarejene dokumente in vozovnice za sedem soborcev, ki so že konec septembra 1943 pobegnili iz Catanzara v NOVJ.

Zaradi poostrenih ukrepov zavezniških oblasti in da bi se izognil aretaciji, saj je bil kompromitiran zaradi aktivnega in organiziranega dela za cilje NOB, je tudi Vili Lipanje po odobrenju odbora OF pobegnil in se začel ilegalno prebijati v partizanski tabor Gravina. Tja je prispel skupaj z 38 drugimi tovariši. Ker je bil organizator gibanja za vključitev v NOV Jugoslavije, je bil takoj po prihodu v tabor Gravina imenovan za vodnega delegata in spejet v KPJ.

S 3. prekomorsko brigado je odpotoval na Vis kot pomočnik političnega komisarja 3. čete 2. bataljona in kot član bataljonskega biroja KPJ. Na otoku Hvaru je končal partijski tečaj (na tečaju je bil skupaj z Nado Žagarjevo), potem pa je bil imenovan za političnega komisarja 2. čete 4. bataljona. Udeležil se je obrambe otoka Visa, ko sta tam bila VŠ NOVJ in tovariš Tito, bojov na otoku Braču in nato hudih bojov na polotoku Pelješcu, kjer je bil 16. septembra 1944 v bojih z ustaši in Nemci hudo ra-

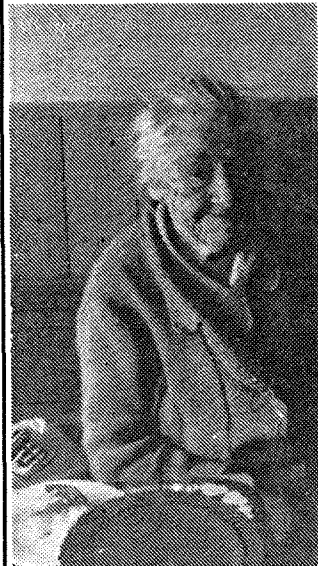
njen v levo roko, v levi bok, in prsi in želodec. Zdravil se je na Visu, čez nekaj dni pa so ga popolnoma onemogli-ga in nezavestnega odpeljali z letalom v Taranto, v zavezniško bolnišnico. V Taranto in Barletti je bil na zdravljenju šest mesecev in devetkrat operiran, zaradi česar je trajno ostal 80-odstotni vojaški vojni invalid. Po vrnitvi v domovino 9. maja 1945 je bil v Splitu imenovan za političnega komisarja bataljona, nato pa za personalnega referenta.

Po demobilizaciji se je zaposlil v raznih gospodarskih organizacijah. Bil je izvoljen za sekretarja ZVVI okraja Postojna, Sežana, kasneje pa je delal v skupščini občine Sežana kot referent za invalidska in borčevska vprašanja ter referent socialnega skrbstva, vse do leta 1972, ko se je upokojil. Ves čas po vojni je izredno prizadeven družbenopolitični delavec, vrsto let je bil sekretar občinskega odbora ZZB NOV Sežana, član domicilnega odbora 3. prekomorske udarne brigade v Ilirski Bistrici in predsednik podobora te brigade v Sežani. Za zasluge v NOB in v povojni graditvi socializma je dobil številna priznanja in odlikovanja, med njimi red za hrabrost, medaljo za hrabrost, red zasluge za narod, red republike s srebrnim vencem itd.

Vsi, ki ga poznamo in ki smo z njim skupaj delali, mu želimo še mnogo zdravih let.

Albert Klun

Pesem za stoletnico

Življenska pot Leopoldine Nebergovej se je začela 1. novembra 1888. na Notranjskem v vasi Martinjak pri Cerknici. Tam je obiskovala tudi osnovno šolo. Ob prelomu stoletja se je vsa družina preselila v Ljubljano, kjer se je Leopoldina izučila za trgovsko pomočnico. Že kar v visoki starosti se je omožila z Josipom in sta imela sina Silvana. Mož ji je že pred leti umrl.

Danes pa še kar krepka in živahna živi skupaj s sinom, ki se trudi in prizadeva, da bi ji bili čim lepši, ti pozni jesenski dnevi. Kot sama pra-

vi, do zdaj ni potrebovala zdravnika.

Bila je vse od leta 1942. aktivistka OF. V njenem stanovanju so se vršili sestanki OF, zbiral se je razni material za partizane. Leta 1944. pa je bila izdana in so domobranci opravili hišno preiskavo, njo več časa zasliševali, nečakinjno pa, ki je pri njej živela, aretirali in odpeljali v Ravensbrück. Leopoldina je bila tudi po osvoboditvi družbenopolitično aktivna, za svoje požrtvovalno delo je dobila državno odlikovanje in več drugih priznanj.

Ob njenem visokem življenjskem jubileju so jo najprej obiskali upokojenci s pevskim zborom iz Črnuč, ki so ji zapeli nekaj njej priljubljenih pesmi. Tudi pionirski odred osnovne šole Franceta Bevka ni pozabil na njen praznik. S šopkom cvetja in priložnostnim programom so jo obdarili.

Prav tako tudi borčevska organizacija z drugimi družbenopolitičnimi organizacijami in organizacijo RK so jo obiskali ter skromno obdarili in z njo kar živahno pokramljali o njeni dolgi in bogati življenjski poti.

Iz srca ji še enkrat iskreno čestitamo in zaželimo, da bi še dolgo ostala krepka in živahna med nami!

Jože Simič-Jelen

Po dnevu mrtvih

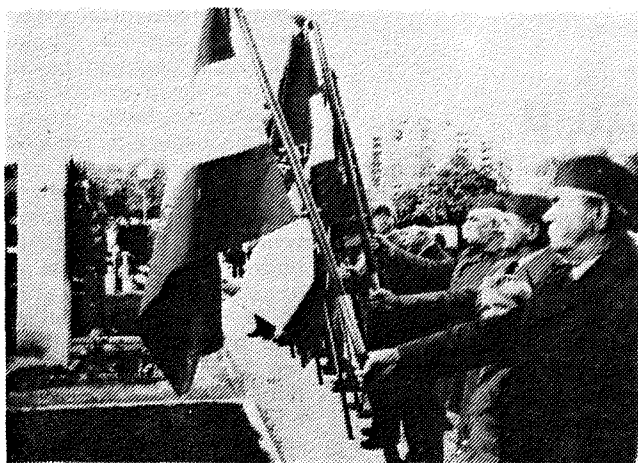
Postoj, ko mimo greš...

Žalne slovesnosti ob dnevu mrtvih so se zvrstile po vsej ožji in širši domovini, tudi onkraj naših meja. Grobišča so znova oživila, na račun pa so zopet prišli prodajalci cvetja, sveč in še marsičesa, kar nima nič skupnega s praznovanjem. Tam, kjer so grobišča skozi vse leto samevala, so se tudi tokrat, za dan ali dva, zrcalila v znamenju spoštovanja do umrlih.

Žalne slovesnosti so bile tudi ob grobiščih padlih: na Celjskem, Idrijskem, Dolenjskem, skratka po vsej Sloveniji. Osrednje pa so bile tudi v Ljubljani, ob

grobnični narodnih herojev, na Urhu in ljubljanskih Zalah, naš posnetek pa je s komemoracije padlih na draveljskem pokopališču, kjer so se poklonili spomenu na padle številni svojci in prijatelji od blizu in daleč ter predstavniki družbenopolitičnega in kulturnega življenja petih krajevnih skupnosti občine Ljubljana Šiška.

Na dan mrtvih je bila poleg Urha še slovesnost na Zalah, kjer so delegacije položile vence, vod pripadnikov JLA pa je izstrelil častno salvo. Slovesnost na ljubljanskih Zalah pa je

sklenila dramska umetnica Jerca Mrzel z zato priložnost pripravljene recitacijami.

Dan mrtvih je torej minil tako kot vsa leta doslej; mi-

nil pa je, poleg v sočutju do mrtvih, v grenčici bahavosti, ki žal ne pozna meja tudi na dan, kakršen je 1. november.

Jože Čurin

Pomisel ob grobovih

Mrzlo jesensko novembrsko jutro, nebo brez oblaka. Iz te jasnine so prodrli svetli sončni žarki in se iskrili v jutranji slani. Žalne slovesnosti so se vrstile po vsej naši domovini. Koliko cvetja! Svečke so brlele na grobovih mnogih, ki ne živijo več med nami, pač pa jih nekje v svoji notranjosti še vedno čutimo, da so med nami, v naši neposredni bližini.

Leta za letom se udeležujem te žalne slavnosti ob dnevu mrtvih pred osrednjim spomenikom padlih borcev za svobodo in žrtvam nacističnega terorja v Gorjah. Udeleževal se ga bom, dokler mi bo zdravje dovoljevalo in dokler se jim tudi sam ne pridružim onkraj, kjer ni več bolečine, jadikovanja, ne laži, ne krivic in ne resnic. In če je tostran plenil in se bogatil, onstran je vsak enak. Tuzemstvo onstran ne pomeni nič, ostajajo le dobra in slaba dela...

Ogledujem si množice in ugotavljam, kako se iz leta v leto redčijo ljudje, ki so med NOB nekaj prispevali – ustvarili. Moj najstarejši brat je padel na pragu svobode, starša sta pomrla v povojnih letih, tudi drugi brat je pred dvema letoma odšel, odšel je moj sošolec, prijatelj, sovaščan... Če natančneje premislim, odhajajo predvsem ljudje moje generacije, rojeni od 1920–27, ljudje, ki jih ni obšlo niti partizanstvo, niti nemško-ruska fronta, niti koncentracijska taborišča...

Jože Ambrožič

Ob spomeniku predvojnih športnikov

Pri spomeniku padlim športnikom in žrtvam za svobodo pri Ljudskem vrtu v Mariboru je bila pred dnevom mrtvih spominska slovesnost. S tem spomenikom se je Mariborsko društvo Branik oddolžilo predvojnemu športniku – borcem za svobodo in med njimi 51 padlim in kar štirim narodnim herojem. Isto društvo in krajevna skupnost Prežihov Voranc sta to svečanost pripravila. Za uvod v oktobrski dan, ki ga je za hip obsijalo sonce, se je pretresljivo zaslusal Tišina, ki jo je občuteno zaigral na trobento Milan Vitek, sam vnet športnik vse življenja. Slavnostni govornik je bil dr. Dušan Radonjič, predsednik MŠD Branik, ki nas je v svojem govoru spomnil na padle žrtve – na Iršiča, Kerenčiča, Vrunča, Cizeja, Čerina, Orla, Polančiča in še na ostale: »Naj nas misel na padle športnike in na

vse druge padle junake spodbuja pri iskanju izhoda iz kriznih dni, naj nam spomin nanje pomaga, da z vsakodnevnim delom dokazemo pripadnost tej deželi, temu narodu. Zato naj ne ostane vračanje k padlim športnikom le bežen slavnostni trenutek, marveč naj bo spodbuda za iskanje sožitja in večjega

razumevanja med narodi. Ravno dan mrtvih je praznik, ki nam omogoča povezati naš vsakdan z nečim velikim in pomembnim v naši preteklosti, pomaga nam presoditi našo dediščino, pomaga nam, da začutimo lastne korenine«, so bile njegove besede. V krajšem kulturnem sporedu so nastopili učenci

OŠ Bojana Iliča, Prežihovega Voranca, dijak Boštjan iz Srednje šole pedagoške in kulturne usmeritve. Spominske svečanosti so se udeležili svojci mrtvih športnikov, krajani, športniki in učenci OŠ Bratov Polančič ter dijaki Kmetijske šole. Prižgane svečke pri spomeniku so nemirno utripale mrtvim junakom v spomin in plemenitile naše misli, hotenja vsaj tisti svečan in zbran trenutek.

Sonja Golec

Tukaj, pri spomeniku padlim, smo se zbrali, da bi počastili borke in borce, ki so žrtvovali svoja življenja za svobodo, ki naj bi jo v prihodnje varovali mi – njihovi nasledniki.

Svoboda – kaj ni ta beseda, ta misel, naš vsakdanji spremljevalec? Nehote se nam vsiljuje dvom, ki nam vliva strah. Stah, da ta tako krvavo plačana svoboda ni več tako trdna.

Vsa ta dogajanja v Jugoslaviji, ta nasprotja, neenotnost med narodi, niso več tisti cilji, ki so si ga zastavili na II. zasedanju AVNOJ-a. Sprašujemo se, kako na vse to gledajo še živi borci, ki so se borili – resnično borili s puškami v rokah, za enotno Jugoslavijo. Verjetno s strahom v očeh, kajti, če ne bo zmagal razum, se bo ves njihov trud izničil.

Ko stojimo tu, ob grobu padlih partizanov, nam je v srcu tesno, kot da bi se hoteli opravičiti. Borci, oprostite, predolgo smo počivali na vaših lovorikah, da bi nam svoboda skoraj ušla iz rok. Obljubljamo, da se bomo potrudili in vrnili našo domovino na trdnjšo pot, kajti le s tem se vam lahko oddolžimo za vašo mlada življenja.

Damjana Rozman,
predsednica OO ZSMS
Podnart – ob žalni svečanosti na Ovsišah

Koroški kulturni dnevi v Mariboru

Prireditve, ki so ostale v srcih

Letošnji tradicionalni Koroški kulturni dnevi v Mariboru (potekali so 4. in 5. novembra) so bili posvečeni šestdesetletnici obstoja Kluba koroških Slovencev v Mariboru.

Začeli so se z dopoldanskim zanimivim predavanjem dr. Theodorja Domeja »Koroški Slovenci in leto 1938« na Pedagoški fakulteti. Na koroškem večeru v klubskih prostorih univerze so Plazniška dekleta iz Št. Lipša zapele članom kluba priložnostne koroške ljudske pesmi. Branko Smole, predsednik Skupščine občine Rotovž, je podelil Klubu koroških Slovencev v Mariboru red zaslug za narod s srebrnimi žarki, s katerim ga je odlikovalo Predsedstvo SFRJ ob šestdesetletnici obstoja za posebne zasluge za ohranitev nacionalne in

kulturne zveze iz Celovca. Vsi govorniki so se s ponosom in hvaležnostjo spominjali plodnega in prijateljskega sodelovanja z mariborskim klubom v preteklih desetletjih.

Udeleženci koroškega večera in septet Plazniških deklet so se ob 19. uri udeležili otvoritve razstave »Umetnost naših dedov«, ki jo je v Pokrajinskem muzeju predstavil dr. Janko Malle. Razstavo je odprl mag. Marjan Žnidarič, predsednik Mestne kulturne skupnosti Maribor.

Osrednja prireditev pa je bila v soboto, 5. novembra, v Slovenskem narodnem gledališču v Mariboru. Koncert pesmi zatiranih narodov »Ponižani in razžaljeni« je izvajal Mešani pevski zbor Rož iz Št. Jakoba v Rožu, ki so ga Mariborčani z navdušenjem

Člani na kongresu izvoljenega tajništva Glavnega odbora ZSM (z leve): Ivica Bricelj, ki je bila kmalu po kongresu kooptirana v tajništvo ter člani tajništva, izvoljeni na kongresu: Niko Belopavlovič, Zdenka Rupe, Ivan Gorjup, Hilda Birkelbach, Mitja Vošnjak in sekretarka tajništva Vilma Bebler. Na fotografiji ni člana tajništva Gabrijela Gašpersiča. Izvirni posnetek je še neobjavljen, nastal pa je dva meseca po kongresu.

Še v znamenju jubilejev

Kongres politične zrelosti mladih

Minilo je 45 let od prvega kongresa Zveze slovenske mladine (ZSM) in še mesec čez, ne da bi se takratni udeleženci kongresa, kot doslej ob večjih jubilejih, sestali. V Sobotni prilogi Dela 15. oktobra tega leta je bil ta kongres sicer omenjen, vendar kot uvod k tematiki združitve SKOJ in LMJ, v glavnem pa so nanj mislili njegovi udeleženci.

Veliko govorimo o tem, da so mladi ljudje tvorili veliko večino tako med prvimi partizani, kot pozneje v enotah NOB. Ugotavljamo, da so bile v Zvezo slovenske mladine in v SKOJ organizirane

mladinke, pretežno tiste, ki so na svojih ramah nosile politično delovanje in vse druge dejavnosti in zaledju ter vsestransko pomagale enotam NOV. Toda javnega priznanja jim ne damo.

Med NOB pa vse do leta 1948 smo imeli dvojne mladinskih organizacij – SKOJ in Zvezo slovenske mladine. Obe organizaciji sta se združili in ostala je samo Ljudska mladina Slovenije. Pred 45-timi leti ustanovljena ZSM je skozi desetletja menjavala svoje ime in vsebino svojega delovanja, danes pa predstavlja Zvezo socialistične mladine Slovenije (ZSMS),

ki si je zastavila za naš razvoj izredno pomembne naloge.

Kmalu po Zboru odposlancev v Kočevju je bil od 10.–12. oktobra 1943 v Kočevski Reki I. kongres novoustanovljene Zveze slovenske mladine. To so bili trije dnevi nepopisnega navdušenja in izkazovanja popolne predanosti vsem ciljem naše NOB. Okoli 150 voljenih delegatov iz vojaških enot, predvsem brigad ter iz zaledja skoraj vseh slovenskih pokrajin, je na svojem I. kongresu pokazalo izredno politično zrelost takratnega mladega slovenskega rodu.

Ustanovili so svojo organizacijo, izvolili njeno vodstvo – Glavni odbor in njegovo tajništvo, sprejeli resolucijo, sklenili, da bo ZSM kot enakopraven član pristopila v zvezno mladinsko organi-

zacijo USAOJ (Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije), sklenili, da bodo še močnejše kot dotlej posvetili ves svoj neizmerni mladinski polet in mlada življenja za dokončno osvoboditev domovine in za pravičnejši družbeni red.

Svojo obljubo so častno izpolnili. Bili so polni idealizma in požrtvovalnosti, tako med NOB kot v več kot treh desetletjih socialistične izgradnje Jugoslavije. Doživljali so in še doživljajo, kako se njihovi ideali sesipajo v nič, kako so ostali nemočni pri ustvarjanju smeri jugoslovanskega štiridesetletnega delovanja, ki nas je pripeljalo v današnjo krizo. Naj jim bo v priznanje vsaj ta skromen prispevek v našem TV-15.

Vilma Bebler-Pirkovič

kulturne identitete koroških Slovencev in prispevek h krepitvi stikov z domovino. Janko Kuster, predsednik in Jože Natek, tajnik kluba, sta na slovesnosti orisala klubsko dejavnost, vzpore in padce v preteklih šestdesetih letih, ki bodo podrobneje obravnavani v »Kroniki kluba koroških Slovencev v Mariboru 1928–1988. Zaradi tehničnih težav je izid klubske Kronike v obsegu 200 strani in skromni nakladi 110 izvodov prestavljen v drugo polovico novembra. Klubu-slavljenju so ob delovnem jubileju in podelitvi visokega državnega odlikovanja čestitali: Stane Uršič, tajnik bratskega kluba iz Ljubljane, dr. Janko Malle, tajnik Slovenske prosvetne zveze iz Celovca in Nužej Tolmajer, tajnik Krščanske

sprejeli. Stojte in ploskajte! So odlični izvajalci še in še klicali na oder.

Hkrati pa je gledališka skupina Slovenskega prosvetnega društva »Dobrač« iz Brnce gostovala v kulturnem domu v Svečini s komedijo Toneta Partljiča »Tolmun in kamen«, parafrazirano na današnje razmere na avstrijskem Koroškem. Tudi ta prireditev, ki jo je organiziral znani KUD Jože Stupnik iz Svečine je presegla vsa pričakovanja v prenapolnjeni dvorani. Krajani niso in niso hoteli spustiti dragih Korošcev iz rok. Take intimno človeške navezanosti in ljubezni do rodnihi bratov in sestra onstran državne meje ni mogoče pričarati niti v Ljubljani niti v Mariboru.

Janko Kuster

Še z obiska v Srbiji in na Kosovu

O bratstvu, o delu in o stanju

Koteljčani Slatinčanom

»...Meščani krajevnih skupnosti Kotlje gojijo bratstvo in enotnost več kot štirideset let in to je bilo kronano s pobratenjem s krajevno skupnostjo Slatina. S tem smo ustvarili možnost, da od deklarativnega izražanja bratstva in enotnosti preidemo na konkretno sodelovanje, resnično spoznavanje zgodovine, razumevanje in proučevanje problemov na samem kraju in z ljudmi, za katere zanesljivo vemo, da so njihovi cilji našim enaki, to pa so ti cilji, ki smo jih skupaj zapisali v listino o pobratenju naših krajevnih skupnosti.

Težko nam je ob spoznanju, da se je v minulih osmih letih doseglo bore

sredstvi in možnostmi storiti vse, da bodo zaščitila pravice Srbov in Črnogorcev, pa tudi tistih Albancev, ki želijo sodelovati in pomagati v boju proti albanskim separatistom in nacionalistom. Po udarili so, da imajo kot pobratena KS možnost, da pogosto prihajajo v njihov kraj in tam doživljajo ter se seznanjajo tudi s tem, kako slabo smo o nekaterih podrobnostih na Kosovu seznanjeni v Sloveniji. Tudi so menili, da se ne strinjajo s stališčem, da se z mitingi nič ne doseže.

Kajti, so dejali, to je oblika protesta ljudi, ki je sprejeta in jo uporabljajo v vseh civiliziranih in demokratičnih družbah, zlasti, kadar narod trpi zaradi slabega dela svojih vodstev, ob katerih se stvari leta dolgo niso moglo reševati po sistemskih pe-

ter občani obeh krajevnih skupnosti za gotovo primer takšnega »zajedništva«.

To pismo, kakor tudi odgovor Slatinčanov, so nam ponudili takoj, ko smo se v Slatini, nedaleč od Čačka, zdrenjali v prostore ljudskega doma, kjer so nas sprejeli prijazni predstavniki družbenopolitičnih organizacij iz štirih krajevnih skupnosti:

Slatine, Mršincev, Žaočanov in Kukičev, od katerih tri so pobratene s slovenskimi krajevnimi skupnostmi. Bilo je prijetno slišati, da sega njihovo sodelovanje dlje od razgovorov prijateljstva, tudi na gospodarsko področje in da se, ne nazadnje, medsebojno spoštovanje kaže tudi v takšnih podrobnostih, kakršna je gesta slatinške osnovne šole, kjer se učenci lahko prostovoljno (izven šolske dejavnosti)

rabili del pisma Kotljancev? Predvsem zato, da bi pokazali, kako utegnejo besede dobre volje in privrženosti, ki pa so, žal, bodisi mnenje posameznika ali pa neobjektivna ocena struktur v neki krajevni skupnosti, kljub temu, da vesoljna Slovenija vendarle ni tako zelo slabo informirana o tem, kar se godi na Kosovu, pasti na plodna tla; Slatinčani so Kotljancem namreč hitro pritrtili, češ, da je nepopolno informiranje po vsej državi – zlasti o Kosovu – prispevalo k nesporazumom in stališčem, ki so prispevala k nadaljšanju kontrarevolucije ter nazadnje tudi izseljevanje Srbov in Črnogorcev in drugih s Kosova. Bilo bi preveč enostavno, če bi šlo le za pomanjkljivo informiranje. Na vsej naši »turneji« so nas spraševali: »Kaj bi pa vi storili, če bi posilili vašo hčer?« Podobno so nas spraševali, kaj menimo o skrunjenju grobov...

Nihče ne more reči, da se o teh stvareh v Sloveniji ne piše, z vsakim korakom na naši poti pa se mi je dozdevalo, da mora iti vse to grozdeje v stotine in tisoče, saj so nam na ta način predstavljali dogajanja na Kosovu. Ker pa je vsaka od teh pripovedi začinjena z veliko mero ljudskega napihovanja, obdana z razumljivim gnevom, je o njej med preprostimi ljudmi kot med politiki težko spregovoriti na razumen način, kjer bi bila odstranjena čustva, ki zamaglujejo pogled.

Pri družini kmeta Džurovića

Na dvorišču, pod orehom, dolga miza. Sonce opoldansko. Mi in naše številno spremstvo čačanskih družbenopolitičnih delavcev, pa tudi nekaterih, ki se niso predstavili, se pozdravljamo z domačinom – gostiteljem. Toliko Slovencev najbrž sicer še ni imel na svojem vrtnu; pač – leta 1941, ko je bila tudi Džurovićeva družina ena tistih, ki so prijazno sprejele pod streho slovenske izgnance. »Čika Živko«, miren mož, nič rad ne polemizira in ne politizira. Rajši kaj pove o dobrem pridelku jabolk, ki so letos napolnile vse gajbe in skednju. Njegov sin, inženir strojništva, pa nam prostodušno pripove-

duje, kako mu je bilo, ko je prišel študirat v Ljubljano. Ni poznal jezika, ne ljudi, ne navad. Skraja se je počutil zares osamljeno, dokler ni potem našel študentske prijatelje in začel vsaj za silo tolči po slovensko. Gospodinja Mica nas prijazno popelje po posestvih in rada pokaže novo sezidane prostore v hiši. Da je dobra gospodinja, pove domači sir na mizi, pa tudi še topel kruh, ki nam ga nudi s tradicionalno kuhano rakijo. Pri tej družini naletimo na izreden občutek za zemljo in kmetijstvo, k naravnim dobrim, ki je itak značilna za kmete povsod po svetu in k ponosu nad dejstvom, da so v teh krajih sploh najbolj znani sadjarji.

Povedo mi zgodbo o kmetu Lalu Brkoviću, ki si je sam plačal pot v Združene države Amerike, kjer je na znanem sadjarskem inštitutu poiskal strokovne nasvete za svojo dejavnost. To govori v prid napredku. Takšnim kmetom, kot je Lale, daje najboljši pogled v prihodnost, česar pa, žal, ni moglo zaznati ostro novinarsko

oko, ko se je razgledovalo po bližnji pokrajini. Vse preveč je namreč še podrtih ograj, zevajočih streh kmečkih poslopij in nepobrane koruze na njivah... Mladi, so nam povedali že v Slatini, še vedno ne ostajajo na zemlji. Ni še tako daleč, da bi v teh krajih zemlja dobila pravo ceno in kmet pravo vrednost. Seveda bo nuja slej ko prej pripeljala do takega spoznanja tudi tiste, v bližnjih krajih zaposlene v industriji, kjer s še ne polnimi tridesetimi milijoni povprečnega osebnega dohodka in doma z na pol obdelanimi njivami – le životarijo...

Z županom o glavnem mestu in tudi o bratstvu

Aleksander Bakočević, beograjski župan, ki nas je sprejel na predvečer praznika osvoboditve glavnega mesta, nam je nasul vrsto podatkov – od dvatisočletne zgodovine naprej.

Povejmo, da ima Beograd tačas že šestnajst občin, dva milijona sedemsto tisoč prebivalcev; vse to terja enotno

Čačak: precej industrije, malo stanovanj, veliko komunalnih problemov... malo denarja

malo rezultatov na področju razbijanja kontrarevolucije in onemogočanja separatistov ter iredentistov na Kosovu. Še huje. Dovolilo se je, da je prispel položaj na Kosovu do takšne točke, da lahko postane usoden tako za Srbijo kot za vso Jugoslavijo. Zato podpiramo stališče, da so za takšno stanje enako odgovorna vsa državna in partijska vodstva tega obdobja...

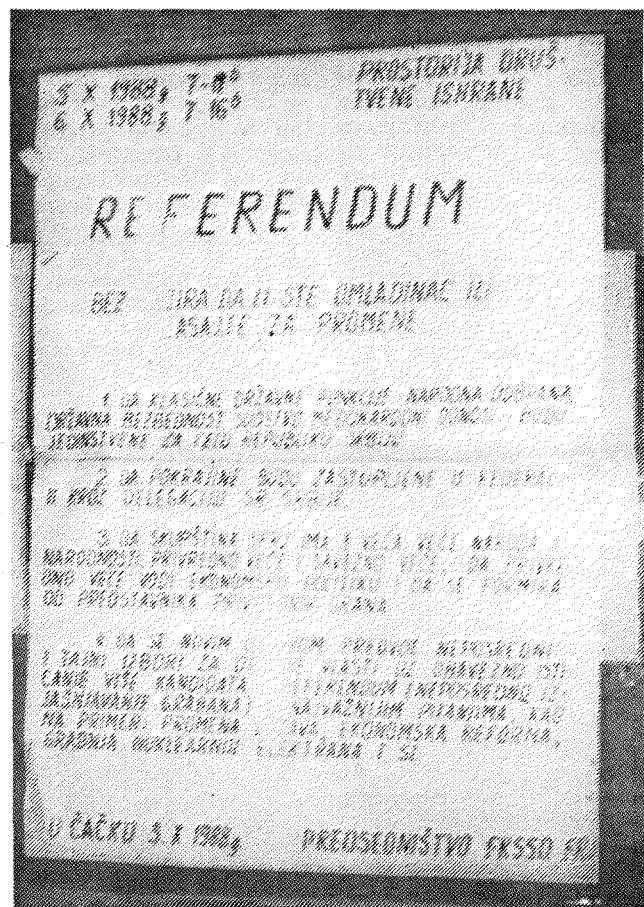
Koteljčani so se strinjali, da morajo vodstva države in partije z vsemi zakonskimi

teh. Temu so dodali, da pa jih vendarle motijo nekatere nesprejemljive parole, ki pozivajo k orožju in linču – kar pa da niso stališča Srbije, marveč mnenja skupin in posameznikov. Rekli so, da bodo podprli vsakega voditelja z naprednim stališčem in vsako napredno misel, ne glede na to, ali prihaja iz Srbije ali iz Slovenije ali od kod drugod. Slatinčani so pisali, da bodo tudi vnaprej spoštovali enotna stališča, zapisana v listini pobratenja in da bodo njihova vodstva

sti) učijo slovenskega jezika.

Prispeli smo iz tovarne, kjer je slovensko novinarsko delegacijo sprejela poslovodna struktura iz Slobode, zato smo bili še polni vtisov o delavskih problemih. Zdelo se je malo izven konteksta – besedovanje nekega uglednega krajana, ki je začutil priložnost, da nas, tako-ke zbrane, pouči nekaj malega o tem, kaj je to bratstvo in kaj so strašna trpljenja Srbov in Črnogorcev na Kosovu.

Zakaj smo za tale uvod po-

Ne glede na to, ali ste mladinec ali ne, glasujte za spremembe...

Skrivnostno izginotje nacističnih dokumentov

Mnogi bi lahko razkrili resnico

(nadaljevanje in konec)

Ustanovitev Berlinskega dokumentacijskega centra v Zahodnem Berlinu je pravzaprav omogočil neki Bavarec, ki je imel hišo v bližini Münchna. Aprila 1945, ko so se Američani že bližali bavarski prestolnici, se je pred njegovo hišo ustavilo več tovornjakov, s katerih so SS-ovci v gospodarska poslopja začeli prenašati kartone in zabojke. Neki oficir je lastniku hiše ukazal, naj takoj vse uniči, da stvari ne bi padle v sovražnirove roke. Potem se je oficir skupaj z vojakom odpeljal in lastnik ga ni nikoli več videl. Odločil pa se je, da ukaza ne bo izpolnil. Pozneje je vse izročil Američanom. V prvih mesecih po nemški kapitulaciji so Američani našli skrite dokumente še na številnih drugih krajih: v opuščeni rudnikih, starih vagonih, grajskih kletih. Vse najdene dokumente so prenesli v Berlin, kjer so jih shranili v sedanji dokumentacijski center. Sprva je bilo v centru še veliko več dokumentov, denimo iz zunanega ministrstva rajha, vendar so te kmalu prenesli na Zahod.

Ameriška vojska je dokumentacijski center uredila predvsem za svoje potrebe. Najprej so s pomočjo centra preverjali Nemce,

ki so hoteli delati pri zaveznikih, pozneje pa so preverjali ljudi, ki so se zaposlili v nemški upravi. Američani so arhiv uredili po svoje, po abecednem zaporedju oseb in s tem so prekršili temeljno načelo arhiviranja, namreč, da morajo vsi dokumenti ostati skupaj. Preuredili so tudi kartoteko nacionalsocialistične stranke. Vsak član stranke je namreč sprva imel po dve kartoteki in če bi Američani takšno ureditev obdržali, bi imeli zgodovinarji danes veliko lažje delo. Direktor centra pravi, da vsakdo, ki trdi, da so ga v stranko vpisali brez njegove vednosti, laže. Mnogi Nemci namreč trde, da so postali člani stranke avtomatično, ker je k njej pristopilo društvo, katerega člani so na primer bili. Vendar pa je moral vsak kandidat za vstop v stranko prošnjo izročiti in po letu 1937 je moral osebno izpolniti tudi natančen vprašalnik. Predpisi o sprejemu so bili tako strogi, da niti Herman Göring, drugi mož v nacističnem rajhu, svoji ženi članske izkaznice ni mogel kot darilo položiti pod božično drevo.

Mnogi Nemci so po vojni trdili, da so bili ves čas proti nacizmu in da zato tudi niso vstopili v stranko. Vendar je v arhivih dokumentacijskega centra tudi milijon pro-

šenj za vstop, ki pa so bile zavržene. Od leta 1933 do 1937 stranka novih članov sploh ni sprejemala zaradi tako imenovanih »padlih v marcu«. Berlinčani namreč tako pravijo ljudem, ki so množično hoteli vstopiti v stranko po njeni zmagi na volitvah 5. marca leta 1933.

Dokumentacijski center je bil zelo pomemben vir za tožilce na Nürnberških procesih. Pozneje, ko so zahodnonemška sodišča sistematično raziskovala nacistične zločine, pa so si državni tožilci iz zveznih nemških dežel kar podajali kljuko dokumentacijskega centra.

Kot vse kaže, pri odkrivanju nacističnih zločinov že dalj časa dobro sodelujejo tudi ameriške in sovjetske oblasti. V letih hladne vojne je bilo seveda drugače; takrat sovjetski raziskovalci niso prihajali v dokumentacijski center.

Prvič je izginotje dokumentov iz Berlinskega dokumentacijskega centra začel raziskovati politični oddelek zahodnonemškega državnega tožilstva leta 1983, potem ko je dobil arhiv v Koblenzu anonimno pismo, češ da je pri več preprodajalcih vojaških predmetov oziroma pri zbirateljih mogoče kupiti izvirnike iz dokumentacijskega centra. V pismu je bilo tudi zapisano, da nekdo v berlinskem centru na veliko kraje in da je mogoče na primer seznam članov NSDAP kupiti za 4500 mark. Kot prilogo pisma je anonimni pisec priložil tudi 16 fotokopij SS-ovskih dokumentov. Zvezni

arhiv v Koblenzu je takrat potreboval kar tri mesece, preden je sumljive kopije poslal naprej Berlinskemu dokumentacijskemu centru in mesec dni pozneje so tudi v centru potrdili, da so originali fotokopij izginili iz arhiva.

Približno dva meseca pozneje je eden izmed vodilnih uslužbencev arhiva iz Koblenza dokumentacijski center obvestil, da je, kot vse kaže, glavna oseba vpletena v krajo dokumentov, lastnik avkcijske hiše v Hamburgu. Vendar pa za to konkretnih dokazov arhiv ni imel.

Mlini meljejo počasi in tako je za vso zadevo berlinski državni tožilec izvedel šele leto pozneje. Hitro je ugotovil, da bo moral raziskovati v okolju, ki je med seboj prav tako trdno povezano kot klasično podzemlje kriminala. Ugotovili so sicer, kdo je pisec anonimnega pisma, vendar ta ni hotel dati nobene dodatne informacije o tem, kje in kako je dobil 16 kopij. V krogih zbiralcev vojaških predmetov velja nenapisano pravilo, da tisti, ki kupuje, ne sprašuje, od kod prodajalcu predmeti, ki so naprodaj.

Zahodnonemške oblasti so večkrat skušale ugotoviti izvor različnih dokumentov dvomljivega izvora na črnem trgu, vendar, kakor hitro se je na črnem trgu pojavil kakšen arhivar v spremstvu preiskovalca v civilu, so vsi dokumenti izginili iz prodaje. Zato smo vse skupaj opustili, pravi Hans Booms iz arhiva v Koblenzu. Temu črnemu trgu, na katerem se srečujejo stari in novi

mestno politiko, če želimo, kot je dejal Bakočević, sodobno prestolnico, ki ne bo zaostajala za drugimi svetovnimi središči.

V letošnjem letu se šola na beograjski univerzi 65 tisoč študentov, od tega 7 tisoč iz tujine.

pred dvema letoma je bil v mestni skupščini sprejet program za bolj urejeno in bolj zdravo mesto, ki predvideva ureditev nekaterih zgodovinskih objektov in predvsem z novimi lokacijami za industrijsko cono.

Naslednji dan po našem obisku so v Beogradu spustili v javno rabo deset objektov, med njimi gotovo največjega – takoimenovani južni krak železnice, ki je hkrati tudi začetek beograjskega metroja. Odrpili so dve pomembni, sedem kilometrov dolgi liniji mestnega toplovida in v novem Beogradu zgradili novo gledališko dvorano. Do praznika republike naj bi bila nared tudi dvorana slavnega Bitefa v neki stari cerkvi sredi mesta, do konca leta bo rekonstruirano mednarodno gledališče Atelje 212, nared bo nov galerijski prostor v nekdanji Bekovi blagovnici v središču mesta in sploh je manjših novosti še cela vrsta. Vse to v mestu, kjer živi poleg Srbov številni prebivalci vseh narodov in narodnosti Jugoslavije. Seveda smo, o ti zlobni novinarji, takoj vprašali očeta župana, koliko je naše glavno mesto za izpeljavo vseh svojih načrtov kaj privilegirano. Z odgovorom pa nas je takoj pomi-

ril rekoč, da že najmanj deset let Beograd iz federacijske vreče ne prejme niti dinarja, medtem ko pri projektih pogosto sodeluje Srbija s 50-odstotno udeležbo. Posebnih nacionalističnih tem nismo načenjali, saj se veliko mesto z milijonskim prebivalstvom v vsakem pogledu, tudi s težavami, obnaša »svetsko«. Vanj pride lahko vsakdo, mnogi tudi ostanejo.

Petindvajset let službe, petindvajset starih milijonov...

To je lahko prednost, največkrat pa cokla za mesto, ki ga bremenijo divja obcestna naselja z neurejenimi komunalnimi in drugimi napravami. Glede bratstva oziroma sodelovanja z drugimi, izven glavnega mesta, smo župana pobarali predvsem o kulturnem sodelovanju s Slovenijo. Priznal nam je, da se na tem področju močno pozna težak položaj v gospodarstvu nasploh in da se tako krčijo programi razstav, izmenjalnih gledaliških predstav ter drugega, kar je sicer nujno potrebno za globlje spozna-

vanje med narodi in narodnostmi, predvsem pa med našimi kulturami. Kot dober primer sodelovanja so sicer navedli Sava center in Cankarjev dom, kar pa je najbrž bolj plod zdravega ekonomskega poslovanja.

Kosovo – kako zelena bi lahko bila ta dežela

»Imamo poskuse narodnostnega zaostrovanja, imamo napade, pritiske... težko nam je tukaj, po šestnajsti seji je prišlo vse skupaj še bolj do izraza...« Tako so nam na začetku srečanja govorili območni partijski in drugi voditelji, mi pa smo, sedeč v še ne stari dvorani (s škripajočimi stoli, velikanskimi okni, ki se nič več ne dajo zapreti in šipami, ki so videti, kot da že leta niso bile pomite), smo še med informativnim sestankom ugotavljali, da sedimo pred zbirokratiziranim vodstvom, ki nam ponuja sicer nekatere statistične podatke, od katerega pa hkrati veje neverjetna odtujenost od ljudstva. Kot bi bili podatki skupaj z ljudstvom tam samo zato, da jih lahko funkcionarji prekladajo po mili volji. Kakor smo v Srbiji kar naprej poslušali o posilstvih, smo tukaj poslušali o težkem položaju, za katerega pa nihče ni izustil vsaj zasilnih možnih izhodov. Prav tisti čas je nastopal problem bojkota šolskega pouka s strani srbskih in črnogorskih učencev. Izkazalo se je, da otroci pač počno tisto, kar v družini vidijo in slišijo. Ali se s takšnimi bojkoti rešujejo stvari, se

Toplina gostiteljev na posestvu Džurovićev nas je prevzela

že v načelu ni spraševal nihče. Nasprotno. Na bližnjem mitingu v Kosovem polju je nastopila osnovnošolka, ki je skrajno žalostno povedala, kako rada bi hodila v šolo... Zakaj je treba potegniti v te spore tudi otroke, smo se spraševali, to brezpogojno velja tudi za albanske otroke, saj so le-ti največkrat med storilci kaznivih dejanj – mazaških akcij, metanja kamenja in podobnega. Takrat, ko smo bili tam, so srbski in črnogorski otroci izgubili že sedemnajst dni pouka...

Peški sodnik nam je povedal, da je bilo na sodstvo na Kosovem vse od leta 1981 naslovljenih sicer precej upravičenih kritik, hkrati pa tudi dezinformacij, ki niso prispevale k izboljševanju stanja. Pred iztekom zadnjega mandata je bil zamenjan en sodnik in en član SDK v Peči, po jugoslovanskem partijskem programu pa se jim vračanje Srbov in Črnogorcev ter njihovo zaposlovanje v kraju ne uresničuje, saj, tako so menili, za to ni zaposlovalnih pogojev. Omenjali so številko 91 prošnje Srbov, ki bi se radi vrnili v Peč; pri tem so dodali, da si bodo za takšno število povratnikov prizadevali urediti vse potrebno, ne bi pa tega mogli zagotavljati, če bi se to število močno povečalo. Lani je v tem kraju 660 ljudi zahtevalo dovoljenje za izselitev, od tega se jih je polovica izselila. Letos je izseljenih 157, zahtev pa je 250. Kljub tem neveselim podatkom pa so dodali, da je bilo sodišče v Peči prvo v pokrajini, ki je pravomočno izničilo nekatere kupoprodajne pogodbe

nepremičnin odhajajočih družin.

Pa pustimo statistiko. Kaj pove pogled? Videti je, kot bi bili v zadnjem kotu sveta, stisnjenemu pod visok planinski masiv, od boga pozabljen kraj, kamor nihče ničesar ne vlaga, kjer pa so peroni, ulice in celo vaške poti polne mladih. Kam bodo šli, če zanje ne bo kruha? Kam se bodo usmerili, če ne bodo imeli pravih učiteljev, kako bodo gradili Jugoslavijo, takole razdvojeni med fevdalno tradicijo in redkimi, a mikavnimi, primeri bogastva posameznikov?

odkar smo se v prištinski stavbi pokrajinskih družbenopolitičnih organizacij pogovarjali s tamkajšnjim predsednikom socialistične zveze, pa nam že poročajo, da je izstopil iz pokrajinskega centralnega komiteja. Torej je na muhi za »odstrel«. Takšnih dogodkov je te dni pričakovati na Kosovu več. V ožji Srbiji pravijo temu čiščenje skorumpiranih pokrajinskih političnih vrst, v pokrajini pa ti politiki trdijo, da jih nihče iz ožje Srbije ni pripravil niti poslušati, češ da jih ni bilo tam, na položajih, ko se je začelo na Ko-

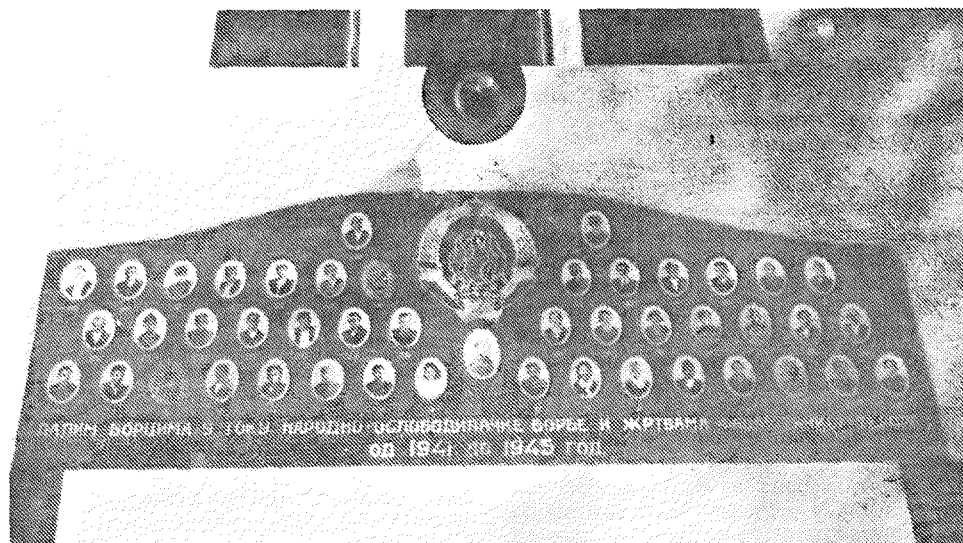
Med naprednimi kmetijami pa je tudi vse polno takšnih...

V šolstvu so osebni dohodki mizerni, v zdravstvu tudi. Delovno mesto pa je zaklad, za katerega je marsikdo pripravljen »podmazati«. Anahronizmov je toliko, da bi bilo vse preveč enostavno, če bi jih skušali stlačiti v rubriko posilstev in iredente. Sito delovno ljudstvo, o tem nas vendar uči tudi zgodovina, nima veselja do podtalnih delovanj. Kjer pa se združijo zaostalost, nevednost, revščina in še kar je tega, se kaj hitro pritakne še nacionalizem, ki vsaj nekaj časa greje premrzjeno ljudstvo z lažnimi obljubami in upi.

Ni še minilo štirinajst dni,

sovu vse tako zelo slabšati. Za repliko naj na koncu povem še drobec: ta čas, ko nam je Kollgeci pripovedoval o razmerah na Kosovu s stališča pokrajinske SZDL, mi je srbski kolega, ki se je pravkar vrnil z mitinga na Kosovem polju, prišepnil, naj nikar ne poslušam te pripovedi, »jer sve što kaže, slaže«... Pogled z vlaka pa kaže plodno, sicer preorano, gričevnato pokrajino. Na njej sem ter tja po kakšen kmet z gabljami ravna grude in se zdi kot Don Kihot v prazni in gluhi planjavi.

Bojana Žokalj-Jesih

Nad vhodom v slatinski družbeni dom so zvrščeni portreti padlih borcev tega kraja

nacisti, pa agentje različnih držav, navadni uradniki pač niso kos. Tudi vojaški arhiv iz Freiburga opazuje, kaj se dogaja na črnem trgu vojaških predmetov. V bistvu bi lahko arhiv vse predmete, ki se pojavijo na črnem trgu, zaplenil, kar je pravni naslednik institucij iz tretjega rajha. Vodja arhiva iz Freiburga pa meni, da bi na ta način črni trg ugasnil in bi še težje odkrili, kaj vse se preprodaja. Občasno namreč na črnem trgu kupujejo tudi arhivarji, vendar pa zaradi astronomskih cen in omejenega proračuna le redko lahko odkupijo kakšen predmet ali dokument. Zanimanje za nakup predmetov in dokumentov iz tretjega rajha pa ni omejeno le na Zahodno Nemčijo. V Angliji in Združenih državah Amerike je povpraševanje po njih prav tako veliko. Visoke cene so vaba za ponarejevalce in tako se na črnem trgu pojavlja tudi veliko ponarejenih dokumentov, na primer ponarejenih Hitlerjevih pisem in, kolikor je znano, kroži po črnem trgu kar pet pištol, s katerimi naj bi se Hitler 30. aprila ustrelil.

Dokumentacijski center dobi na mesec tri do štiri tisoč vprašanj v zvezi z arhivom. Za podatke prosijo tako državni tožilci kot tudi policija, ki raziskuje nacistične zločine in tudi diplomatska predstavništva številnih zahodnih držav.

Podatke iz arhiva želijo dobiti tudi službe socialnega zavarovanja in seveda znanstveniki. Za znanstvenike, ki živijo v Berlinu, veljajo precejšnje omejitve glede dostopa

do podatkov iz arhiva, zato so si številni znanstveniki kot naslov stalnega bivanja izbrali celo kakšno drugo zahodnonemško zvezno deželo. Podatkov pa skoraj ne morejo dobiti znanstveniki iz socialističnih dr-

žav. To je moralno neopravičljivo, pravi neki zgodovinar, kajti prav narodi iz teh držav so v času tretjega rajha pretrpeli največ. Stalna stranka arhiva je tudi služba za podeljevanje odlikovanj zahodnonemške vla-

Val obujanja drugačnih spominov na dogodke med 2. svetovno vojno je že kmalu zapljusknil tudi Francijo. Na sliki: prohitlerjevski grafiti na judovskem pokopališču v Parizu že leta 1981.

de, ki je v šestdesetih letih podelila red za zasluge direktorju velikega kemijskega koncerna, šele kasneje pa so ugotovili, da je bil ta človek obtožen za vojne zločine celo na nürnberških procesih! Da bi se takšni sramoti v prihodnje izognili, preveri vladna služba vsakega kandidata za medaljo v Berlinskem dokumentacijskem centru.

Čeprav morda nikoli ne bodo ugotovili, kdo vse je vpleten v krajo dokumentov iz berlinskega centra, ima vsa afera vsaj eno pozitivno posledico: znova so se začeli resni pogovori o predaji arhivov Zvezni republiki Nemčiji. Že leta 1967 je ameriški veleposlanik v Bonnu prvič predlagal zahodnonemškemu zunanjemu ministrstvu, naj prevzame arhiv, vendar le, če bodo Nemci vse gradivo presneli na mikrofilme na svoje stroške. Snemanja arhiva na mikrofilme se je začelo, ker pa se niso mogli dogovoriti o končni predaji arhiva vse do leta 1974, se je stvar tudi ustavila. Šele letos, ko je v Berlinu izbruhnil škandal, povezan s krajo dokumentov, sta se obe strani spet začeli bolj zavzeto pogajati.

Dogovoriti se je še treba, kdo je dokumente pravzaprav našel in kdo je torej njihov pravni lastnik. Drži torej le nekaj: še dolgo bo trajalo, preden bodo Američani izročili arhiv ZR Nemčiji. Takrat bodo nekdanji nacisti stari povprečno več kakor 90 let ali z drugimi besedami povedano: to bo biološko očiščenje nemške zgodovine.

Florjan Lajmiš

Duga – mavrica laži

Na občnem zboru aktiva partizanskih novinarjev 28. oktobra so sprejeli tudi naslednjo izjavo za javnost:

»Aktiv partizanskih novinarjev, zbran na občnem zboru, slovenski in jugoslovanski javnosti sporoča, da zavrača način pisanja, kakršen se v zadnjem obdobju pojavlja v nekaterih jugoslovanskih sredstvih obveščanja (na primer v beograjski Politiki, na RTV Beograd in še kje). Zlasti obsojamo neobjektivno, tudi neresnično poročanje o dogajanju na sploh in posebej v Sloveniji. Takšno pisanje ne prispeva k reševanju številnih perečih problemov v naši družbi, ampak še pogloblja nerazumevanje in neslogo med narodi in narodnostmi Jugoslavije. To tudi nikakor ni v skladu s kodeksom jugoslovanskih novinarjev, z mednarodnimi novinarskimi normami in tradicijami partizanskega novinarstva, ki mu je bila

resnicoljubnost ena temeljnih etičnih vrednot.«

Kot nekdanji občasni partizanski dopisnik tole izjavo v celoti podpiram. V njeno potrditev navajam najnovejši primer takega neresničnega poročanja, pri čemer bralce prosim, da so pozorni na datume...

Dragan Džolić je na protestnem zborovanju v Sremski Mitrovici 7. oktobra pred več kot 30.000 udeleženci dejal, da so od julija do 12. septembra 1988 v vilah Kazensko-pravnega doma Sremska Mitrovica Ravne in Veliki Salaš večkrat potekali sestanki bivšega pokrajinskega vodstva s predstavniki SR Slovenije in SR Hrvaške, na katerih so govorili o usodi pokrajine Vojvodine in SFRJ v celoti, vse to pa zaradi lastnih stolčkov.

Džolić je to trditev ponovil tudi 9. oktobra v pogovoru z novinarjema beograjskega dnevnika Politi-

ka Slavoljubom Kačarevićem in Nebojšo Čurčićem, kar sta oba objavila 10. oktobra pod naslovom »Tajni sestanki na Fruški gori.«

Predsedstvo RK SZDL Slovenije je istega dne – 10. oktobra – razpravljalo tudi o pisanju o Sloveniji in njenem vodstvu. Za primer je služil (istega dne objavljen v Politiki) prispevek Skrivni sestanki na Fruški gori. Predsednik predsedstva RK SZDL Slovenije Jože Smole je tedaj rekel (tudi pred televizijskimi kamerami), da je to laž, saj med vodstvi že nekaj časa ni bilo nobene- ga sestanka. Predsedstvo je zahtevalo od Politike demanti z opravičilom.

Omenjeni članek Politike je kot čisto laž, ki je izredno nevarna, 10. oktobra odločno zavrnilo tudi predsedstvo RK SZDL Hrvaške.

O tem sta na prvih straneh na vidnih mestih poročala 11. oktobra tako ljubljansko Delo kot zagrebški Vjesnik.

Vse to pa ni niti najmanj oviralo novinarja Zorana Sekulića, da ne bi v beograjski Dugi (štev. 382, od 15. do 28. oktobra, na četrti strani) objavil naslednji prispevek, ki ga navajam dobesedno:

»Rukovodstva v KP domu

Na protestnom mitingu u Sremskoj Mitrovici, pred više od trideset hiljada gradjana, **Dragan Džolić** ispričao je jednu neverovatnu priču, koja, na žalost, do danes nije demantovana. Više od dva meseca, tačnije od jula pa sve do 12. septembra ove godine, u vilama KP doma Sremska Mitrovica, zvanim »Ravne« i »Veliki salaš«, u više navrata, održavani su tajni sastanci bivšeg pokrajinskog rukovodstva sa predstavnicima SR Hrvatske i SR Slovenije! Na njima se, rekao je Džolić, razgovaralo o sudbini Pokrajine i SFRJ u celini, »a sve to radi svojih foteļa«!?

Zašto čute odgovorni? I zašto ova javna optužba nije demantovana?« (konc navedbe)

Po vsem sodeč se Zoran Sekulić poživlja na kodeks jugoslovanskih novinarjev... O tem sem se povsem prepričal ko sem skrbno prelistal naslednjo številko Duge (štev. 383 od 29. oktobra do 11. novembra) in še zlasti njeno četrto stran, na kateri objavlja svoje prispevke Zoran Sekulić, jurišno pero Duge. Tam nisem našel niti najmanjšega popravka ali demantija povsem zlagane vesti, ki jo je bil objavil v prejšnji številki Duge! Od novinarske etike ni ostalo ne duha ne sluha...

V dokaz svoje trditve navajam: Novi Sad, 27. oktobra – Občinski javni tožilec v Sremski Mitrovici Mi- odrag Mahovac je novinarje obvestil, da je 17. oktobra vložil zahtevo po preiskavi proti Draganu Džoliću iz Sremske Mitrovice zaradi utemeljenega suma, da je storil kaznivo dejanje

širjenja lažnih novic po členu 181 (drugi odstavek) v zvezi s prvim odstavkom kazenskega zakona SAP Vojvodine.

Džolić je »na mitingu v Sremski Mitrovici 7. oktobra večjemu številu občanov dejal, da so od julija do 12. septembra v vilah kazensko-popravnega doma Sremska Mitrovica Ravne in Veliki Salaš večkrat potekali sestanki bivšega pokrajinskega vodstva s predstavniki SR Slovenije in SR Hrvatske, na katerih so govorili o usodi pokrajine in SFRJ v celoti, vse to pa zaradi lastnih stolčkov.«

Občinski javni tožilec opozarja, da je trditev ponovil tudi 9. oktobra v pogovoru z novinarjema časopisa Politika, s Slavoljubom Kačarevićem in Nebojšem Čurčićem, kar sta oba objavila 10. oktobra pod naslovom »Tajni sestanki na Fruški gori«.

Vsak nadaljnji komentar je po mojem mnenju povsem odveč...

Jože Oblak

Zakaj ravno zdaj mrtvilo?

Že več kot trideset let aktivno delujem v organizaciji ZRVS. Zato želim podati nekaj kritičnih pripomb zaradi pasivnosti ZRVS v zares kriznem stanju v naši ožji in širši domovini, obenem pa konkretno predlagam.

Več desetletij so nas (upravičeno) usmerjali v pripravah oz. usposabljanju za obrambo pred zunanjim sovražnikom, kateremkoli agresorju. Zadnja leta pa nas ne ogrožajo toliko sosednje države, temveč smo notranje močno razkrojeni in celo na robu državljanske vojne. Naša organizacija ZRVS pa je tako pasivna kot še nikoli po vojni. Tudi v letih, ko ni bilo nobene potrebe, smo imeli veliko predavanj in taktičnih vaj, sedaj pa vlada pravo mrtvilo. Preseneča me in zaskrbljuje, da je tudi naša organizacija zajela takoiimenovana blokada, ki je bržkone načrtno pasivizirala napredne subjektivne sile. Tudi v ZRVS bi bilo potrebno zaostri vprašanje odgovornosti od KO ZRVS do republike in zveze. Poudarjam, da ne pogrešam vojaških predavanj in taktičnih vaj, ki smo jih imeli več kot preveč, temveč občutim praznino v idejnopoličnem izobraževanju. To je tembolj potrebno zato, ker je več kot polovico naših članov tudi članov ZKS, ki je v prenovi in na zgodovinski prelomnici. Ko ni bilo nobene potrebe, smo imeli v ZRVS aktivne komunistov, danes, ko pa bi bili resnično potrebni, nihče ničesar ne spodbudi, da bi se številni kadri močnejše angažirali pri izvajanju treh reform.

Glede na to, da imamo člani ZRVS veliko zadržitev v SLO in DS (od KO do republike), bi morali biti tudi pobudniki za spremembo zastarelega koncepta SLO in DS. Izhajati bi morali iz realne ocene stanja v domovini in v prostoru, ki nas obdaja. Naši programi so še vedno naravnani na vojaško strategijo, ki je predvidevala občasno večjo ali manjšo nevarnost vojaške agresije na našo državo. Skoraj do popolnosti smo dogradili SLO, medtem ko je bila DS le priveseček in ves čas premalo pojasnjevalno področje delovanja. Zato sem že pred letom dni predlagal, da v naših programih delovanja DS damo prednost družbeni samozastiti, kar je glede na naše stanje veliko bolj potrebno in tudi smotno. Naše notra-

nje razmere ustvarjajo večjo zaskrbljenost kot vse drugo, kar nas v tem svetu in v tem trenutku ogroža. Zaradi zanemarjanja DS smo prišli v položaj, da je tisto, kar naj bi obravnavala DS, bilo vse preveč prepuščeno specializiranim službam, ki pa so jih največkrat blokirale – od oblastnih birokratskih struktur, občin do republike. To najbolj zgovorno potrjuje primer Agrokomerca, ki pa, kot vsi dobro vemo, ni osamljen niti ni značilen samo za eno republiko.

Če smo do sedaj že veliko zamudili in naše sile kakor tudi materialna sredstva napačno porabljali, bi se morali takoj, da res ne bo prepozno, angažirati na doslednem izvajanju programa treh obnov oziroma sklepov XVII. konference ZKJ. Spričo resnega položaja ne bi bilo odveč, da tudi naša organizacija skliče sestanke, ki pa ne bi smeli ponavljati že ugotovljeno stanje, temveč bi morali temeljito obdelati in konkretizirati naše mesto in naloge pri izvajanju sklepov zadnje konference ter priprave za XIV. kongres ZKJ. Čudi me, da pristojni organi ZRVS ob tem niso ničesar storili, medtem ko so nas v »mirnih« letih velikokrat po nepotrebnem sklicevali. Morda ne bo odveč, če se tudi v naši organizaciji odločneje postavi, kako je z odgovornostjo in kdo svojih nalog ni opravil.

Zvone Gabrič

Kdo ima prav?

K zapisu tega članka me je vzpodbudila televizijska oddaja, na kateri so se republiški ljudje zavzemali za izvolitev kandidata za člana slovenskega predsedstva. Med kandidate je mladinska organizacija pridala še svojega kandidata Igorja Bavčarja, ki ga je vsa slovenska javnost dodobra spoznala v letošnjih vročih poletnih dneh. Ni nam ga treba podrobneje predstavljati. Ne izhaja iz vrst medvojne opozicije, ker je sin borca NOB. Pred nekaj leti je končal visoko šolo za politične vede, bil republiški mladinski aktivist, najbolj pa je znan kot radikalni publicist, ki je slovenski javnosti že pred leti odpiral oči o pravi viziji socializma. Pa ne samo njej. Ta javnost je bila že dosti prej javno ali latentno na strani drugačnega socializma, kot ga je izvajala obstoječa slovenska in jugoslovanska politična praksa.

Z občutkom užaljenosti moram povedati, da so naši politiki vse preveč blagovoli razredne, torej nadnacionalne interese in se centralistom prodajali za ceno vladarskega ugleda. Ni pa bila to cena, s katero bi se lahko pobahali pred lastnim narodom.

Nisem te vrstice pisal zaradi volilnega golaža, saj je zdaj že vse tako zmanipulirano da bo izvoljen vladni kandidat, kakor je bilo to vselej po vojni. Pri nas ne gre za resnično demokracijo, marveč za spretne volilne igre in za diskreditiranje tistega kandidata, ki režimu ni po volji. Od tu izvira tudi bojazen da bi uvedli neposredne in svobodne volitve. Do neke mere smo take

neposredne volitve po vojni že imeli, ko so morali izvoljeni pred ljudski tribunal in mu pojasnjevati svoje namere. Dandanes se je to popolnoma izrodilo, kajti volilci sploh ne vedo, kam bodo razmeščeni številni kandidati, ki jih je kot trop ovac, izvolilo, vsa nadaljnja stvar pa pade na ramena uradnikov, ki inavgurirajo ljudi na delegatske klopi brez vednosti prebivalstva. Ta moč se kaže tudi v praksi, ko delegat ne prihaja v svojo volilno bazo po pobude, temveč jih dobiva z vrha v obilici dragega pisnega gradiva, kakšen dan pred sejo. Tako glasuje pogosto nepripravljen in včasih celo pod pritiski. Delegatske baze postajajo navaden uslužnostni servis zakoreninjeni birokratski kasti. Namesto da bi izvoljeni delegati z močjo ljudstva vladali uradnikom, je v resnici popolnoma obratno.

Poslušal in vestno sem spremljal govorce na volilni kandidacijski konferenci, ki so bili, kot prej na občinskih konferencah, »pobavčarsko« usmerjeni. Toda zakulisne kuhinje, ki so delovale že prej, so se zdaj pokazale v polni, toda v zelo laični podobi. Ko je bilo videti, da bo prevladoval Bavčar, so začeli odstopati vladi vdani kandidati in svoja mesta prepuščati tistemu, ki ga je oblast določila za svojega. Šlo je po že ustaljenem režimskem ritualu: »divide et impera!«

Med razpravljalci sta mi padla v oči dva izmed njih, ki pripadata moji partizanski generaciji. Eden, Iztok Žagar, je nastopil v imenu republiške borčevske organizacije, drugi, Stane Keber pa najbrž v imenu občinske kandidacijske komisije Moste.

Medtem ko je prvi, v moje veliko začudenje, pritegnil besedam mladih, je drugi rohnel proti izvolitvi Bavčarja, češ da se bori proti obstoječim zakonom v najbolj neprijemnem času. To pa so stare oportunistične besede za tiste, ki ne upajo javno in korajžno udariti po mizi.

Kaj naj napravimo borci, komu naj sledimo? Kdo ima pri tej zadevi in tudi pri drugih letošnjih političnih preizkušnjah prav? Videti je, da smo se zadnja leta tudi borci zelo polarizirali, in sicer na tiste, ki tičijo samo v tradicijah, ki nam ostajajo kot zgled, ne da bi se upali javnosti povedati, kaj jim leži na duši, in na tiste, ki spremljamo dogodke z mero angažiranosti in uporom proti obstoječim deformacijam. Pri tem mislim na napreden tok idej moderne socializma, ki mora iti naprej in čez dogmatične in konservativne ovire, preseči stare norme, ki so zavirale napredek. Do nedavnega so nastopale še angažirane sile v drugi smeri, v smeri, ki borce pretežno odtuja, ker jih hočejo vpreči v konservativen vladni aparat. V tej smeri je zdaj že veliko bolje in sedanja borčevska organizacija v republiki je napravila že velike premike. Tudi vladni aparat se zadnje čase vse bolj staplja z željami baze, bojim pa se, da bo ob teh volilnih mahinacijah izgubil na svoji veljavi.

Treba je biti uporen takrat, ko ti sledi ljudstvo, sicer bo marsikaj zamujenega. Pri tem ne gre za izvolitev Bavčarja. On je le

protagonist naprednega z drugimi naprednimi intelektualci iz vrst slovenskih književnikov, ki so že zdavnaj prej dvignili svoj glas in obenem glas ogoljufanega ljudstva. Zato oblast, ki ne bo vsrkala naprednih idej in se ne bo predala toku sodobnega napredka, mora nujno postati cokla.

Tone Kebe

Najboljša bi bila nova avtonomnost

Čez nekaj dni bodo v italijanskem Južnem Tirolu ter v pokrajini Trento volitve pokrajinskih svetov. Zanimive bodo ne le za Italijo, marveč tudi za sosednjo Avstrijo.

Ozračje je spet napeto. Pred meseci so predstavniki italijanske in avstrijske vlade podpisali spomenico, v kateri so zapisali, da je problematika bocenske pokrajine za vselej »ad acta«, to pa naj bi seveda še utrdilo pogoje za tesnejše sodelovanje med dvema deželama. Toda te dni eksplozije spet odmevajo po bocenski pokrajini. Italijanske policijske sile so v stanju pripravljenosti.

Nekaterim avstrijskim skrajnežem mirno stanje v tej pokrajini še vedno ni pogodu. Geslo o priključitvi Južne Tirolske Avstriji spet vznemirja oblasti. Listina, ki sta jo sklenili dve vladi, očitno ni dosegla namena.

Ena bistvenih ugotovitev je, da se odnos nemških skrajnežev do Južnega Tirola skozi desetletja in spremenil. Pokalo je tedaj, poka danes. Tokrat, pred volitvami novih pokrajinskih svetov v Trentu in Bocnu, pa je razmeroma novo to, da italijanska levica (razen nekaterih socialistov, ki so v vladi) zavzema o tem vprašanju kar jasna stališča.

Levica trdi, v duhu ocene, da gre konec koncev za politični problem, da je bila listina, ki sta jo podpisali vladi, sestavljena na trhli osnovi. Šlo naj bi bolj za deklaracijo kot za resen konec trajnim napetostim na italijansko-avstrijski meji.

Danes pa menijo v italijanski levici, da so se spet sprožile sile, ki so proti stvarni južno-tirolski samostojnosti, pojmovani kot podlaga za pluri-etična (kulturna, družbena, politična sodelovanja. Pozdravljajo tudi skupno zborovanje italijanskih in nemško govorečih študentov, ki je bilo te dni v Bocnu, na njem pa so se odločno izrekli proti ekstremizmu in terorizmu.

V Centralnem komiteju KP Italije pravijo, da dosedanja prizadevanja za ureditev razmer na Južnem Tirolskem očitno niso žela uspeha. V bocenski pokrajini, kjer sicer obstaja določena upravna samostojnost, bi bilo treba razmisliti o ogrožju neke »nove in sodobne avtonomije«, ki naj bi bila jamstvo svobode za vse prebivalce. Graditev take avtonomije pa naj bi bila kar najbolj demokratična, bolj čvrsta pa naj bi vsebovala tudi element proti-fašističnega boja.

Miro Kocjan

Lado Ambrožič-Novljan: Po čem je zmaga

Leta 1983 je izšla Novljanova knjiga PETNAJSTA DIVIZIJA, ki je bila medtem natisnjena tudi v srbohrvaščini. Ta knjiga sodi v sam vrh našega zgodovinskega o slovenski partizanski vojski. Kdor jo je prebral, je bil prepričan, da Lado Ambrožič-Novljan še ne bo odložil peresa. In res je bilo tako. Nedavno nas je predstavil z novo knjigo, tokrat nekoliko drugačnega žanra. Pri mariborski založbi Obzorja so izšli njegovi spomini pod naslovom PO ČEM JE ZMAGA.

Treba je pojasniti, da gre za tretji del Novljanovih spominov, ki jih je založba zaradi izredne aktualnosti sklenila natisniti najprej. Ti spomini se začnejo z veliko nesrečo in smrtjo Franca Rozmana-Staneta, ko je bil tudi generalmajor Lado Ambrožič-Novljan hudo ranjen, končajo pa se po petindvajsetletnem Novljanovem posegu v zgodovino slovenske osvobodilne armadi, ko je ustvaril kar šest tehničnih del o partizanskih enotah ali vojaških operacijah, obenem pa opravil veliko vzgojno in programsko poslanstvo.

Spomini PO ČEM JE ZMAGA so natisnjeni na 233-tih straneh in v petnajstih poglavjih, ki si do prezadnjega sledijo kronološko, čeprav se ponekod tudi prekrivajo, zadnje z naslovom V primežu revolucije pa podaja poljudno razčlenbo vzrokov za sedanjo gospodarsko, politično in moralno krizo naše družbe. Pravzaprav gre za nekakšen Novljanov program socializma po meri ljudi, podan v devetih razdelkih, ki vsebujejo najprej temeljne zmote in zablude, nato njihove porazne in grozeče posledice, na koncu pa še predloge za ozdravitev. Tu prihajajo do izraza zlasti Novljanove kritične misli o kmetijstvu, kjer poudarja, da moramo kmetom vrtni prepričanje, da so za družbo koristni in da država in partija to priznavata, še bolj pa izstopajo njegove misli in zahteve po prenovi JLA v smislu avnojskih načel, ki jim v šestem razdelku posveti kar sedem strani. Prav gotovo so to doslej najtehtnejše in najbolj argumentirane misli o tem, kako je treba zagotoviti slovensko narodno enakopravnost tudi v JLA.

Že teh nekaj skopih povzetkov dokazuje, da je Lado Ambrožič-Novljan tudi tokrat izpričal izreden pogum. Izpovedal je mnogo grenkih in bolečih resnic. Svoj izpovedni vrh je dosegel v poglavju Likvidacija (XII poglavje), kjer je na 25. straneh popisal, kako so ga odstranili iz jugoslovanskega vojnega letalstva, z vseh strani manj pomembnih dolžnosti, in kako so mu onemogočili diplomirati na višji vojni akademiji. Z njim se je zgodilo nekaj podobnega kakor s tistimi, ki so bili obsojeni na dachaških procesih, čeprav brez formalne sodbe in k sreči tudi manj kruto. Seveda pa Novljana to ni zlomilo. Še zmeraj je ostal trdno privržen revoluciji in socializmu. Krivice, ki so mu jih prizadejali socialistični gorečnejši, je ocenil umirjeno in blagohotno. Poglavje je končal s tema dvema stavkoma: »Zavedal sem se, da tak način delovanja, kakršnega si je izbrala partija, ne more prinesiti uspehov. Zdelo se mi je, da se partija vedno bolj pogrezne v sfere nasilja in da država dobiva vedno bolj videz in vsebino policijske družbene ustanove.«

Ob prebiranju knjige PO ČEM JE ZMAGA se bralcu nehote vsiljuje primerjava z DNEVNIKOM IN SPO-MINI Staneta Kavčiča. Seveda je treba priznati, da je Kavčič izpričal mnogo večje pripovedno mojstrstvo, nadoseženo teoretično znanje in široko kulturno obzorje. Novljan je bolj ljudski in bolj preprost, tako da pripoved ne vleče vseskozi z enako močjo. Tudi sicer je Novljan nasprotnik vsakršnega dramatiziranja, s taktom za krivice, ne da bi koga prizadel ali užalil. Drži se načela, da dejstva sama vsebujejo tudi barve o dobrem in zlu. Pa vendar premore Novljan tudi čudovito miselno ubranost. Nekateri pasusi v knjigi so enkratno oblikovani. Isto velja za naravne pejsaže, ki jih Novljan zariše z nekaj potezami, vendar s prefinjenim občutkom za opazovanje krajskih posebnosti.

Naj sklenem kratko oceno o najnovejši Novljanovi knjigi. Prepričan sem, da bo dosegla velik uspeh in da bo pomembno vplivala na iskanja, tako usodna za slovensko sedanost in prihodnost.

Franci Strle

Odlomek iz knjige Po čem je zmaga

Padala prinašajo tudi smrt

O smrti komandanta Glavnega štaba NOV in PO Slovenije Franca Rozmana-Staneta

Dne 7. novembra 1944 sem stopil v Stanetovo delovno barako. Bilo je okoli 9. ure zjutraj. Znano mi je bilo, da je prejšnji dan prinesel z letališča neko posebno zanimivo orožje. Stane me je pomenljivo pogledal. Vedel je, kaj me zanima, pa je pomignil proti kotu, kjer sem opazil nekaj valjastih kartonov, poleg njih pa dve cevi majhnih minometov.

»Saj to so minometi kot nalašč za naše jurišne bataljone!« sem vzkliknil pod vtisom presenetljive najdbe. Stane je bil zadovoljen, ko je opazil moje navdušenje ob pogledu na majhno, zeleno pobarvano cev notranjega premera 45 mm, ki je pomenila novo, tako težko pričakovano orožje za jurišnike. Novi minomet je bil angleškega izvora in je bil izdelan zelo preprosto in domiselno. Ves minomet ni bil nič drugega kot cev s prav majhnim, skoraj neznatnim podstavkom. Na njem ni bilo nobenih merilnih naprav, nikakršnih velikih in običajnih podstavkov! Gola cev!

»Žaman iščeš merilne naprave,« je dejal Stane. »Kratko malo jih ni. Sama cev – to je vse. Pogledaj!« je govoril in vzel cev v roke. Po vsej dolžini cevi je bila na sredini narisana tanka bela črta. »Minomet preprosto postaviš na zemljo, nagneš cev po občutku glede na oddaljenost cilja, določiš smer po tej beli črti in pritisneš na petelina.« Nato je odprl pokrov kartonske škatle. V njej sem opazil rumeno pobarvano fugasno mino, veliko za otroško pest. Lahki minomet preproste uporabe je napravil name izreden vtis. Edino vprašanje je bilo, ali je zadanje cilja s to napravo tako zanesljivo kot pri drugih minometih z napravami za merjenje in utrditev naklo-

na cevi.

Belokranjski pejsaži so jeseni nekaj posebnega. Brezovo lubje s srebrnim leskom odbija sončne žarke, ki se kakor iz slapov sipljejo na jesensko listje, ki zažari v pestrih barvah. Steljnice navedno prekriva prozorna meglica, skozi katero se lesketajo rosnih biseri. Tako je bilo tisto jutro. Popoldne smo nameravali na proslavo oktobrske revolucije v Črnomelj, toda narava nas je vabila na prosto. Ena sama misel nas je prežemala: pojdemo iz taborišča in preizkusimo minomet. Stane je pograbil cev, jaz pa dve škatli s po tremi minami v vsaki – in že je sama od sebe nastala skupina partizanov, večno lačnih orožja. Tu sta bila oba najina spremljevalca: Stanetov živahni Tone Dobrilovič in moj bolj mirni Jug, ki sem ga pripeljal s Primorske. Na Stanetovo povabilo so se nam priključili še Jože Malnarič-Križevski, Anton Znidarič-Stefan in še nekateri drugi. Ko smo šli mimo Kidričeve barake, smo hoteli povabiti še njega. Nekoliko zdolgočaseni in zaspani Kidričev spremljevalec pa nam je pojasnil, da Kidrič dela. V resnici je spal, kajti prejšnjo noč je prebil v veselju družbi.

Odšli smo na rob gozda, v katerem je bilo naše taborišče in kmalu našli primeren prostor. Pred nami na njivi, oddaljen kakih tristo metrov, je bil kup kamenja; tega smo izbrali za cilj. Tone Dobrilovič in Jug sta se ugnedila v približno pol metra globok jarek in se pripravila na streljanje. Dobrilovič je bil zelo spreten, zato je vzel minometno cev in jo postavil v položaj za streljanje. Desno od njega je bil Jug, za Dobrilovičem pa se je usedel Kidričev spremlje-

valec Franc Štrekelj, da bi merilcu podajal mine.

Za temi minometalci smo se razvrstili opazovalci tako, da je bil na skrajni levi komandant Stane, oddaljen kakšnih pet metrov od minomet. Na njegovo desno stran sem se postavil jaz. Tako sem stal kakšna dva koraka za Dobrilovičem. Desno od mene je bil verjetno Jože Malnarič-Križevski, malo naprej od njega Anton Znidarič-Stefan in še dalje Franc Tavčar-Rok. Morda se je vmes vrnil še kak partizan. Opazovalci smo torej stali v nekakšnem loku za strelci in napeto pričakovali, kako bo zadela prva mina. Stane je dal ukaz za prvi strel. Ko je mina zdrsnila v cev, je merilec nagnil glavo nekoliko postrani, da je mogel potegniti ustrezne linije med belo črto na cevi in ciljem. Potem je sprožil. Ne preveč močan pok je pognal mino visoko v zrak, nekajkrat se je prekopicnila in zadela natanko kup kamenja, ki je veljal za cilj. To je bilo več kot zadovoljivo in vsi smo bili začudeni, da je mogoče s tako preprosto metodo tako natančno pomeriti. Vendar smo hoteli zadevanje še enkrat preveriti. Komandant Stane je ukazal izstreliti drugo mino. Ko je zletela iz cevi, je začela puščati za seboj sled rumenega dima, kar je pomenilo, da je bila namenjena minometalcem in topničarjem za nakazovanje cilja. Tudi ta mina je zadela točno v cilj. Prepričali smo se torej, da je merilni mehanizem na minometu natančen.

V tubi je ostala še ena mina. Stane je ukazal konec streljanja. Rekel sem mu, naj izstrelijo še tretjo, da bomo videli, kakšne vrste je, oziroma kakšni nalogi je namenjena. Menil sem, da je nima smisla puščati v tubi, saj se bo nekaj časa valjala po rokah in nato izginila. Stane je predlog sprejel in dovolil še tretji strel. Ko je Anton Dobrilovič pritisnil na petelina, se je razlegla močna eksplozija – mina je eksplodirala v cevi, razgnala jekleno konstrukcijo in sku-

paj z lastnimi jeklenimi kosi z brutalno silo opravila svoje morilsko delo. Začutil sem velikansko moč eksplozije, ki me je vrgla vznak in sunila kakšne tri metre daleč od mojega stojišča. Že velikokrat prej sem slišal, da ranjen človek v trenutku, ko je zadet, razpozna vse podrobnosti lastne nesreče in dogajanja v okolju. Pritrdil bi temu, kajti med padanjem sem razpoznaval vse podrobnosti, ki so se dogajale okoli mene. Vedel sem, da je v cevi eksplodirala mina, da sta strelca Dobrilovič in Jug smrtno zadeta, kajti vrglo ju je daleč nazaj, čutil sem, da je Stane zadet v drobovje, kajti zgrbil se je in padel na lice. Obležal sem popolnoma nezmožen, da bi se premaknil. Malo pod vratom se je pojavila huda bolečina.

Skrbelo me je, ali je moja rana huda, morda smrtna. Po nekaj trenutkih sem zbral toliko moči, da sem primaknil roko k ustom, da bi ugotovil, od kod kri, ki mi je curljala iz njih. Ugotovil sem, da teče iz rane na licu. Slabosti, ki bi kazala na to, da je zadet kak življenjsko pomemben organ, nisem čutil. Čutil sem, da imam še nekaj moči v telesu, a premakniti se vendarle nisem mogel. V smrtni tišini, ki je vladala okoli mene, sem počasi zaznal klopotanje krvi, ki se je iztekala iz hude rane. To je bilo umiranje mojega spremljevalca Juga, ki mu je eksplozija odtrgala skoraj

pol čeljusti in zarezala rane v vrat.

Počasi sem začel razumevati, kako usodnega pomena je pokol poveljstva slovenske partizanske vojske, ki se je pravkar dogodil. Kakšne posledice bo to imelo za nadaljnji potek vojne v moji domovini? Potem sem se posvetil svojim problemom. Pravijo, da hudo ranjeni ljudje postanejo egoisti. Ne vem, ali je to prava oznaka, toda povsem razumljivo je, da jih popolnoma zaposli lastna usoda. Vprašanje moje usode se mi je zastavljalo v eni sami, a tisti trenutek zame najpomembnejši misli: ali se je danes vojna zame končala? Bal sem se, da se bo to potrdilo. Zdelo se mi je, da je v času, ko je bila zmaga že pred vrati, sleherni borec na Slovenskem pričakoval en sam doživljaj, ki naj bi bil nagrada za njegovo dolgoletno vojskovanje; da bi z našo vojsko na dan zmage odkorakal v Ljubljano, kjer bi se z neuklonljivimi Ljubljanci povesel konca vojne in užil ponos zmagovalca. Zmag ne doživljamo vsako leto. Zmage se nasmehnejo le redkim generacijam. Tedaj ko sem ranjen čakal pomoči, sem premišljal o tem, da bo prav moja generacija doživela zmago in tisti trenutek sem si bolj kot kadarkoli prej želel, da bi jo dočakal tudi sam.

Ob takim razmišljanju sem zaslišal korake. K meni je prišel moj dragi prijatelj iz mladih let Rudi Koblica. Ko se ti zdi, da si ne boš več opomogel in da si ob nepravem času končal svoje delo, ki ti je bilo tako drago, kot je bil meni boj za svobodo našega naroda, potem se prileže prijateljska beseda. Koblica mi je sporočil, naj malo potrpi, da bodo zdaj zdaj prišli pome in me odpeljali. Nato so res kmalu prišli borci, me položili na široko desko, česa drugega menda v naglici niso našli, in me odnesli. V glavnem štabu pred Stanetovo barako me je zagledal Ivan Maček-Matija. Presenečen je zakrilil z rokama in vzkliknil: »Kaj je tudi tebe zadelo?!« Potem so me zanesli v mojo barako. Kmalu je prihitel zdravnik Pavel Lunaček-Igor. Zaskrbljen me je pogledal in nato začel

straniti drobec, to pa je bila težavna operacija. Dr. Lunaček mi je pregledal in obvezal še rane na vratu, licu in glavi. Tako sem lahko spoznal, da so me drobci zadeli le po levi strani telesa.

Nekdanja gostilna v Kanižarici, nedaleč od Črnomlja, je bila preurejena v bolnišnico. Zgradba je bila za tiste čase lepa, moderna in prostorna. Toda nič kaj nisem bil zadovoljen s tem novim bivališčem. Bilo je preveč na odprtem, mi borci pa smo se raje zdravili v bolnišnicah, zgrajenih v temnih gozdovih in zavarovanih z največjo konspiracijo. Položili so me v posteljo. Poleg mene na levi je bila postelja, namenjena komandantu Stanetu, na desni je ležal Jože Malnarič. Dopoldansko razburjenje zaradi nesreče se je poglobilo, bilo je že popoldne. Komandant Stane je ležal na operacijski mizi. Zdravniška ekipa ga je operirala. Poskusila je napraviti nemogoče. Komandant je bil tako hudo ranjen, da zanj ni bilo več rešitve. Tišina je vladala v bolnišnici, ko sva z Malnaričem čakala, da prideva na vrsto. Tako so prihajali k najinima posteljama zdravniki in bolničarke, da bi nama dajali injekcije proti bolečinam.

Začelo se je že mračiti, ko so prinesli operiranega Staneta. Položili so ga na prazno posteljo poleg mene. Toda Stane ni živel dolgo. Ko se ga prebudili iz narkoze, se je nekaj časa še oglašal, toda na vprašanja je odgovarjal z vedno bolj slabotnim glasom. Potem se je oglašil ženski jok. To je bilo njegovo dekle Marta. Stane jo je tolažil s kratkimi no, no, no, potem je utihnil. Ob njegovi smrti so bili navzoči dr. Bogdan Breclj – glavni kirurg, dr. Franc Novak, Boris Kidrič in še precej ljudi iz vodstva osvobodilnega gibanja. Tako je končal svoje življenje komandant Stane, sijajni borec za svobodo svojega naroda, slovenski vojskovodja.

Po Stanetovi smrti je bil na vrsti za operacijo Jože Malnarič. Operacija je dobro uspela. Naslednjega so v operacijsko sobo odnesli mene. Prostor je bil precej temen, le preprosta operacijska miza je bila nekoliko bolj osvetljena. Tu sem poleg Bogdana Breclja opazil še doktorja Lunačka, ki je bil pri operaciji prvi asistent, ter sestri, ki sta imeli opravka s pripravo narkoze. V ozadju se je držal Kidrič in spremljal priprave. Vsi so bili utrujeni, saj je bila na sporedu že tretja težka operacija. Narkoza je začela hitro delovati in zazabil sem se v neobčutljiv spanec. Zbudili so me v bolniški sobi. Hitro sem se zavedel in se spomnil vseh podrobnosti tistega nesrečnega dne. Bilo je že pozno ponoči, blizu polnoči. Zdravniško osebje je brez počitka vzdržalo napore dan. Pili so kavo, bili zadovoljni s posegi, a žalostni zaradi Stanetove smrti. Moje telesno počutje je bilo dobro. Na postelji sem ležal kot star vitez, kajti kirurg je sodil, da je treba močno utrditi v negibnosti levo nogo in ves gornji del trupa. Tako sem bil ves v mavcu, kot rak v svojem trdnem oklepu, le desna roka in noga sta bili prosti. Dali so mi injekcijo morfija, bolečine so ponehale in zaspal sem. Prav tako tudi Jože Malnarič, ki je imel velike težave z gibanjem, kajti šivali so mu trebuh in ga je zato pri vsakem gibu močno bolelo. Tako se je popolnoma končalo slavlje obletnice oktobrske revolucije.

Bersaljeri v ognjenem objemu Baške grape

Nadaljevanje prevoda poročila izpod peresa italijanskega zgodovinarja-kronista

V decembru so bili najbolj krvavi časi za bersaljerje v Baški grapi. Prva, ki jo je zadel močan pretres, je bila 3. četa; izgubila je štirinajst bersaljerjev in enega oficirja.

Ob zori 10. decembra se je s tovornjakom odpeljala iz Tolmina skupina petindvajsetih bersaljerjev s podporočnikom. Pri Sv. Luciji (Most na Soči) se jim je pridružilo še kakih petnajst »Mongolov« z nemškim oficirjem in podoficirjem; opremljeni so bili z dvema mitraljezoma. Nad Slapom ob Idriji sta tovornjaka obstala, ker je bila cesta blokirana. Nekaj pripadnikov skupine je ostalo za stražo pri tovornjakih, ostali so pohod nadaljevali.

Ko so prišli na Vrata, so se za trenutek ustavili in pripravili orožje, čeprav ni bilo čutiti sovražnika.

Ko so nadaljevali pohod naprej proti Čepovanu, je šla naprej predhodnica, za njo dva častnika, za njim bersaljerji, zadaj pa »Mongoli«. V daljavi so zagledali štirimotorno letalo. Na nebu so opazili tudi padala.

Hud spopad

V bližini Čepovana je predhodnica zagledala moškega, ki je tekkel proti gozdu; za njim so nekajkrat ustrelili. Takoj nato pa je s hriba Lom odprl ogenj mitraljez. To je bila straža, ki je varovala Čepovan, ko so angleška letala odmetavala material za partizane oziroma za njihovo vojaško misijo. S temi streli je bil dan alarm. Na kolono bersaljerjev se je usul ogenj številnih mitraljezov. Tudi »Mongoli«, ki so bili zadaj, so začeli streljati z mitraljezi, vendar so v strahu, da jih ne bi zajeli, začeli bežati. Položaj bersaljerjev je bil nevarčen. Partizani so jih obkolili, le nekaterim je uspelo pobegniti in dobiti »Mongole«. Od petindvajsetih je bilo takoj mrtvih petnajst, devet pa ranjenih.

V tem tednu so potem partizani napadli postojanke v Baški grapi, predvsem ono na Oblokah, kjer so imeli bersaljerji enega mrtvega in enega ranjenega. V noči na 15. december so pripadniki 30. partizanske divizije napadli železniško čuvajnico 96, kjer je kakih petnajst bersaljerjev varovalo pomemben železniški most. Napad je trajal nekaj ur, vendar so se potem partizani umaknili. Branilci so imeli enega mrtvega in več ranjenih.

Pri Koritnici so partizani s Cerkljanskega prihajali na tolminsko stran. Da bi partizanom preprečili ta pohod, je bilo v Koritnici v neki stavbi petindvajset bersaljerjev pod komando podporočnika Domenica Salvija. Tu so pravkar prispeli bersaljerji imeli svoj svinčeni krst. Partizani so napadli postojanko zato, da bi bil prehod čez progno nemoten; napadali

so tudi z metalci. Niso pa imeli namena zasesti postojanko, zato so se po opravljeni akciji umaknili. Med bojem je podporočnik pokazal preveč bahavosti; s tem je hotel vzpodbuditi, preplašene vojake, toda bil je kmalu smrtno ranjen. Poleg njega je bilo ranjenih še kakih deset bersaljerjev.

Tudi na območju Rut je v tem času neka partizanska enota ranila enega bersaljerja.

Beg z Rut

Nekaj dni kasneje je iz Prangerja odšla skupina tridesetih bersaljerjev in dvanajstih »Alpen-jägrö« proti vasi Rute, druga skupina, kakih štirideset bersaljerjev, pa je med tem odšla iz Koritnice. Šli so proti Rutam, da bi obkolili dve vasi. Na poti so jih napadli partizani. Padla sta dva bersaljerja, kakih deset jih je bilo teško ranjenih. Ostali so se v neredu umikali, oficir ni bil sposoben organizirati odpor in tako je bilo na begu še več ranjenih. Podoficir Mario Garbin je uspel več ranjenih spraviti v nek senik. Medtem so namreč prišli na pomoč »Alpen-jägrö« iz Grahovega, da so lahko spravili ranjence v dolino. Tako akcija ni uspela!

December se je končal z novimi izgubami, pri cerkvi sv. Jerneja (Kneža) so partizani zajeli tri bersaljerje. Mesečna bilanca se je zaključila s petindvajsetimi padlimi (med njimi dva oficirja in trideset v glavnem težko ranjenih). Za vse to je bil vzrok v neizurjenosti vojakov. Na sedežu v Veroni so jih vežbali le nekaj dni. Prostovoljci pa niso vedeli prav ničesar o vojaškem stanu – tako je bilo mnenje avtorja – italijanskega zgodovinarja. V najhujši zimi so vojaki končno dobili boljše obutev, jopiče, nogavice in rokavice. Do sedaj so bili ti vojaki slabše oblečeni in obuti in tudi lačni. Na straži so bili večkrat obuti le v lesene coker, ker ni bilo dovolj čevljev za vse. Ko je pod krogami partizanov padel bersaljer, so ga takoj sezuli, če je imel količ-

kaj vredne čevlje. Avtor ugotavlja, da so bili partizani oblečeni in obuti bolje, čeprav niso imeli vojaških skladišč! Bersaljerje so trle še druge nadloge: uši, stenice, garje in podobno. Tudi prehrana teh čet je bila skromna, vsaj v začetku; polenta iz kaše, pol menazke kavnega nadomestka, petnajst gramov margarine in kakšen krompir – to je predstavljalo dva obroka. Kos kruha nemškega vojaka, ki je tehtal 400 gramov, je bil že ob razdelitvi star, kisel in težko prebavljiv. Hrana se je nekoliko zboljšala, ko je komanda dovolila nabavo krompirja in mleka v kraju, kjer je bila postojanka. Dobil so tudi moko, da so lahko sami skrbeli za peko kruha. Pred tem pa so bersaljerji kradli poljske pridelke domačinom, da so se preživljali.

V letu 1944 se je to stanje nekoliko zboljšalo in tudi odnosi med prostovoljci in mobiliziranci so bili boljši.

V začetku leta 1944 je po vrnitvi iz Benečije Bazoviška brigada pri Kambreskem pobila večje število Nemcev, ki so se peljali na štirih tovornjakih. Uradno poročilo pravi, da je Bazoviška brigada spopadla z »alpenjägri« – pripadniki čete »Kefer«, ki so prišli iz Ročinja. Kmalu, ko so jih partizani napadli, so imeli Nemci deset mrtvih in deset ranjenih. Morali so se umakniti ter zapustiti mrtve in ranjene. Komandant je prosil za pomoč komando bersaljerjev pri sv. Luciji (Most na Soči). Od tu so odšli, en oficir in šest bersaljerjev. Čim so bersaljerji začeli streljati s protitankovskim topom, so jih partizani prisilili k urniku. Spopad je trajal nekaj ur ter z mrakom prenehal. Nemci pa so pobrali mrtve in ranjene.

Prve dni leta 1944 so bersaljerji še enkrat odšli proti Čepovanu v spremstvu nemških vojakov, vendar niso naleteli na partizane. Sicer so v tem času napravili več pohodov v okolico. Večjih bojev ni bilo, le v nekem pohodu so imeli nekaj ranjenih, ujeli pa so nekaj partizanov. Drugič sta padla dva bersaljerja.

V noči na 24. januar, se je med bersaljerji in partizani razvil boj v neposredni bližini Tolmina, pod gradom, ko so nekateri bersaljerji hoteli zbežati k partizanom. Komandant je bil o tem obveščen, zato je postavil zasado. V tem boju sta bila ranjena

dva bersaljerja, štirje partizani pa mrtvi, ker so padli v zasado. 18. februarja sta padla kapitan Mori in motorist, ko sta prišla v partizansko zasado. Ta oficir je bil najbolj aktiven proti partizanom v tem kraju.

Pogosta vznemirjenja

V tem času je prešla Baško grapo večja skupina partizanov, ki so prenašali hrano iz Benečije na Cerkljansko. Da bi bil prehod nemoten, so partizani vznemirjali postojanko pri sv. Juriju (Kneža). Od tu je odšla patrolja, ki je kmalu naletela na mino; takoj so bili štirje ranjeni, od katerih je en podoficir kmalu umrl. V začetku le za vznemirjanje, potem vse močnejše, so partizani začeli napadati. Granate so povzročile veliko škodo, ranjenih je bilo več bersaljerjev.

27. februarja so partizani napadli tovornjak, ki je peljal hrano in drug material. Rafali mitraljeza so zadevali zelo natančno, takoj sta bila dva bersaljerja mrtva, ranjen je bil deseter, ki je potem umrl, predno so ga prepeljali v bolnišnico. Patrolje, ki so šle v to smer, so ujele nekega kurirja.

Kakih petsto metrov od Oblok so stražarili tudi bersaljerji; te stražarje so partizani dvakrat zajeli, potem pa so postojanko ojačali z dvanajstimi možmi. V marcu so pripadniki divizije »Prinz Eugen« začeli veliko hajko proti 31. diviziji, ki se ji je zopet uspelo izvleči iz obkroževanja.

V tem času pa so izmenjali italijanske oficirje.

Proti koncu marca je odšla patrolja bersaljerjev proti sv. Osvaidu; padla je v partizansko zasado, partizani so ujeli dva bersaljerja, enemu je kasneje uspelo pobegniti. V tem času so partizani napadli tovornjak v bližini Solkana, ki se je vžgal, ranjena sta bila oficir in šofer.

Prve dni marca 1944 pa je prišla v bataljon zadnja skupina prostovoljcev. V tej skupini je bilo kakih štirideset Tržačanov, letnika 1924–1925, v glavnem študentov. Prijavili so se neki italijanski vojaški enoti, da bi se izognili rekrutiranju v nemške enote ali fašistično milico. Nemci namreč niso več priznavali Julijske Benečije za italijansko, saj so jo imeli namen po vojni priključiti Nemčiji. Rekrutiranje je namreč potekalo takole: Za prvimi vrati je bila rekrutna komisija za SS, za drugimi Wehrmacht, za tretjimi in četrtimi za Wehrmacht ali Landschutz. Če je mladeniču uspelo preriniti se skozi ves ta labirint, mu je preostalo le še to, da se je vključil v fašistično milico, ki je nosila ime: »Milizia Difesa Territoriale.«

Franjo Bavec-Branko

Boji v obrambo Kobariške republike

(nadaljevanje zabeležk iz zgodovine 30. divizije)

V času nastajanja novih brigad na Soškem sovražnik ni miroval. Hotel je na vsak način osvojiti zanj tako pomembno cestno križišče v Kobaridu. Toda, septembra 1943. se niso imeli dovolj sil, da bi jih uporabili za te operacije. Enote 71. divizije so poskušale zasesti Čedad in Gorico, vsak njihov prodor pa je bil krvavo zavržen. Dokaz njihove šibkosti je tudi poizkus polkovnika Branth.

Ta je bil komandant bataljona, ki je preko Vršiča in Mangarta uspel prodreti do Bovca in ga zasesti. Dalje, proti Kobaridu, se jim je zadržalo pri Žagi, da so se s pomočjo civilistov v Bovcu pregovarjali s poveljstvom bataljona Manfreda. Na pogajanje sta šla Franc Črnogelj-Zorko in predsednik NNO Kobarida.

Branth je bil avstrijski oficir; govoril je, da je prijatelj Slovencev. Če mu partizani dovolijo svoboden prehod skozi Kobarid za nemški promet proti Italiji, je obljubljal dogovor o nenapadnosti. Kot dokaz dobre volje je na zahtevo partizanske strani dosegel, da so Nemci iz zaporov v Udinah izpustili 56 raznih aktivistov OF, zaprtih še pod italijansko oblastjo. Nadaljnjih pregovarjanj pa ni bilo. Branth je izjavljal, da so ga partizani prevarali in izigrali, potem pa tudi pokazal, kako rad ima Slovence – v bojih za Kobarid in posebej še na Matjurju.

Vsakodnevne obrambne boje so vodile enote 18. brigade, ki je bila vse od ustanovitve vedno na položajih od Bovca do Čedada in Tolmina do Trente. Štab brigade je bil v Kobaridu, od koder je svoje bataljone vodil z dobrimi telefonskimi zvezami civilne pošte. 17. in 20. brigada pa nista imeli stalnih bojnih položajev – manevrirali sta, pa sodelovali v obrambnih bojih, posebno iz Čedada, obenem pa sta tudi napadali sovražnikov promet v Soški dolini. Iz taborišč in zaporov v bližnji Italiji so prihajali zaporniki in vojni ujetniki. Vključevali so se v enote slovenskih partizanov – med njimi tudi

(se bo nadaljevalo)

Poglabljanje prijateljskih vezi

Odbor skupnosti borcev Škofjeloškega odreda si je v začetku lanskega leta med drugim zadal tudi nalogo o poglabljanju prijateljskih vezi z nekdanjimi italijanskimi partizani – soborci brigade A. Gramsci.

S skupnimi napori sta bili 11. oktobra 1987 odkriti dve spominski obeležji: v Lenartu nad Lušo v spomin nekdanjemu komisarju brigade A. Gramsci Manfrediju Mazzocchi, ki je padel pri preboju nemškega obroča 23. marca 1945 nad Rovtom, in na Sklepeh nad Rovtom v spomin

na preboj škofjeloškega odreda in brigade A. Gramsci iz nemškega obroča 24. marca 1945.

V začetku julija 1988 je prispeval v Škofjo Loko osemčlanska delegacija nekdanjih italijanskih partizanov, združenih v organizacijo ANPI za Gorisko, Videmsko in Tržaško pokrajino. V delegaciji so bili borci italijanskih brigad, ki so se borili med vojno na loškem ozemlju in so tu doživeli zadnjo nemško ofenzivo marca 1945 (na posnetku M. Masterla).

Stane Pečar

Malo pretirano

Za pohvalo je, ko se nekdo sploh odloči, da opiše bojna pota posameznih enot NOV, čeprav je – po 45-letih – le nekolikokrat pozno in spominu odmaknjeno pisanje. Če tako monografijo o določeni enoti napiše njen nekdanji pripadnik, nekoliko tudi s pomočjo soborcev, pa je le-ta napisana tudi za slednje, ne samo za poznejše rodove.

Ko je beseda o bojnem pohodu 18. divizije na Hrvaško v Gorski Kotar in dlje v letu 1943/44, bi bilo prav, da se zaobjame vsa divizija in ne samo 9. brigada. Ta vojaška operacija je namreč bila izrazito povezana in medsebojno zelo pogojena. Vse to še toliko bolj, ker se je šla bojevati prek Kolpe na drugo narodnostno območje. Zato je opisovanje bojev le ene brigade v tem obdobju nepotrebno izločevanje, ki risanju prepričljive podobe ne gre na roko.

Moti tudi tisto o videzu in vtisih, ki smo jih menda puščali v očeh Goranov. Prinesli da smo, bojda, slovenski partizani, nekakšen nov, športni duh... itd! Zase in za soborce vem, da smo bili za zimo neprimerno oblečeni in obuti. Še točneje

strgani, na pol bosi, sestradani in nasploh hudo izdelani. Večina je imela za sabo t. im. »nemško ofenzivo«, pa Roške in Velikogorske hajke, napore pohitevanega pohoda sovražniku in zimi nasproti. Skratka, tole o športnem duhu in podobnih rečeh zveni močno pretirano, malone skavtsko veselo, olimpijsko navdahnjeno in, kar je, zlasti za mlajše rodove, zavajajoče in škodljivo. No, seveda – izjeme so bile, toda – ti niso prezebali po zasedah in »mrtvih stražah«, niso jurišali, niso patroljirali in so pri tem, če se je dalo – tudi »žicali«.

Ob vsem tem velja povedati, da smo se naenkrat znašli v povsem neznanih, reklo bi se še – tujih krajih. Toda – prebivalstvo obeh narodov, hrvaškega in srbskega, nas je sprejelo resnično prisrčno in toplo; kot svoje. Zato smo se vsi mi »Kranjci«, tako so nas največkrat klicali, z njimi vred prvič in v »živo« čutili kot Jugoslavija, kot naravna skupnost zares bratskih narodov – po krvi, jeziku, navadah in podobnem ter – tistikrat, tudi po skupnem sovražniku. Tole poudarjam predvsem zato, ker je prav tako vzdušje bilo trajalo ves čas in mi bo za vedno ostalo v spominu.

Vladimir F. Snoj

Skupaj smo lepši, skupaj smo močnejši

Pohod Stazama slobode 1988

Letos je bil že osmič organiziran pohod delegatov pionirjev Jugoslavije z naslovom »Stazama slobode 88«. Republiko Slovenijo je zastopala delegacija iz Celja. Na to šestdnevno srečanje nas je šlo deset pionirjev celjskih osnovnih šol: Lučka Tomažin – Polule, Jerneja Petek in Grega Šuster – 1. celjska četa, Špela Mežnar – Slavko Šlander, Peter Bastl – Lava, Matjaž Pušnik – IKE, Urša Heš – Dobrna, Helena Skaza – Frankolovo, Boštjan Bratina – Hudinja in jaz.

V soboto, štiriindvajsetega septembra letos, smo se z vlakom odpravili v Beograd. Spremljala sta nas tovarišica Jasmina Zalokar in tovariš Živko Bešković, ki nas je po šestih dnevih prišel tudi iskat. Ko smo prispeli v Beograd, smo se s kombijem odpeljali v PIONIRSKO MESTO. Tam so nas čakale pripravljene sobe s posteljami. Pred nami so sem prispeli že Šibenčani, za nami pa takoj še pionirji iz Kotorja in Tetova. Noč v PIONIRSKEM MESTU je bila zelo živahna. Eden drugemu smo nagajali, se pogovarjali in nismo mogli zaspali. Dežurni so nas vsaj desetkrat opozorili, preden smo se potopili v spanje.

Naslednje jutro smo se odpeljali v Beograd. V Pionirskem domu smo imeli delovni sestanek. Razdelili so nas v tri odrede, in sicer: združeni pionirski odred (ZPO) Sava Jovanović Sirogojno,

ZPO Ganimete Terbiši in ZPO Heroj Pinki. Ko so nas razdelili, smo sedli v avtobuse in se odpeljali. Bila sem v ZPO Sirogojno, ki se je odpeljal v Negotin, v južno Srbijo. Vsak ZPO sta peljala po dva avtobusa. Pot je bila dolga in naporna. Malo pred Negotinom smo dobili spremstvo milice. V mestu so nas pionirji pristrčno sprejeli. Spoznali smo svoje vrstnike, pri katerih smo prenočevali. Ugotovili smo lahko, kako zelo so gostoljubni. Prvo vprašanje je bilo, če smo kaj lačni in kaj bi jedli.

Naslednje jutro smo se zbrali pred negotinskim hotelom in skupaj odšli v hišo Stevana Mokranjca, srbskega skladatelja in dirigenta, mojstra zborovske glasbe (1856–1914). Na trgu se je potem začelo slovesno ustanavljanje našega odreda. Poslovili smo se od prijaznih gostiteljev in se odpeljali v Kladovo. Ogledali smo si ogromno hidroelektrarno na Donavi. Tu je reka razmaknila Karpate. Jez vodne elektrarne Đerdap je umiril divje valovje Donave.

Poslovili smo se. Nato smo si ogledali Lepenski vir, neolitško naselje v Đerdapu. Zvečer smo prispeli v Majdanpek. Tam smo se namestili pri vrstnikih. Naslednje jutro smo si hoteli ogledati – zdi se mi, da je to podzemna jama – Rajkovo pečino. Na žalost pa nismo mogli v notranjost, ker ni bilo elektrike. Nato smo si ogledali površinski kop v bližini Maj-

danpeka. Pot smo nadaljevali v smeri Žagubica, Bor, kjer so nas pričakali pionirji. Srečali pa smo se tudi z uredniškim odborom pionirskega lista Jasmin. Potem smo se peljali skozi Zaječar in Knjaževac. Ustavili smo se pri tovarni vin in sokov Đervin. Na poti v Niš smo se peljali čez planino Tresibaba. V zgodnjih večernih urah smo prispeli v niško kasarno. Tam smo večerjali. Oficir nam je pripovedoval o vojni. Željko, udeleženec pohoda, se je spakoval in smejali smo se mu. Pripovedovanje nas ni preveč zanimalo, saj smo o tem slišali že v šoli in drugod. V sobi pa je bilo zelo zatoхло, kajti že v prvih petih minutah smo porabili ves kisik. Po kulturnem programu v dvorani so nas vrstniki odpeljali na domove.

Naslednjega dne smo si ogledali Čele kulo. To je stolp pri Nišu, ki so ga 1809. zgradili Turki iz 952 glav padlih Srbov v boju na Čegru. Videli smo tudi staro taborišče. Pot nas je vodila proti Beogradu. Ustavili smo se v Sokobanji, kjer so nas intervjuvali za radio. Naslednja postaja je bila tovarna stekla v Paraćinu. Ker nas niso hoteli utrujati s hojo, so nam na monitorju prikazali, kako delajo. Postregli so nam še s kosilom.

Počasi smo se bližali cilju – Beogradu. Vedno bolj smo se veselili srečanja z drugimi pionirji iz Celja. Veselili smo se tudi noči, ki naj bi jo pre-

spali v pionirskem mestu. Vendar smo razočarani ugotovili, da bomo spali pri vrstnikih. Vseeno smo se sprijaznili z dejstvom, da ne bomo skupaj. Vsi trije odredi smo se zbrali v pionirskem mestu ob tabornem ognju. Peli smo in na kratko opisali svoje poti. Po skupnem večeru smo odšli z vrstniki na domove.

Pa je napočilo jutro, zadnji dan našega bivanja v Beogradu. Peljali so nas še na Dedinje. Trije pionirji so položili venec na grob tovariša Tita. Naslednja postaja je bila pionirsko mesto, kjer so organizirali več iger, v katerih so odredi tekmovali med seboj. Po kosilu smo se poslovili... Marsikje se je pokazala solza v očeh.

Naš vlak je peljal šele ob osmih zvečer, zato smo imeli pred seboj še popoldne. Sprehajali smo se po Knez Mihajlovi ulici in se odpeljali v Novi Beograd. Ko je minil čas, smo v garderobi na železniški postaji vzeli prtljago, poiskali vlak in kupeje ter se udobno namestili.

Odpeljali smo se v Celje. Med potjo nismo nič spali, saj smo si imeli toliko povedati. V Celju na postaji so nas čakali starši in nas odpeljali na domove.

To je bilo nepozabno srečanje. Med pionirji Jugoslavije so se spletla številna prijateljstva. Prav so imeli, ko so nam rekli: »Skupaj smo lepši, skupaj smo močnejši!«

MAŠA OSTRUH, 6. b
 COŠ Fran Roš, Celje

Še vsaka ptica je dobila svoj glas

V sredstvih javnega obveščanja je veliko besed o zapostavljanju slovenskih manjšin v Avstriji in Italiji, čeprav imajo Slovenci na Korošem, v Benečiji in Trstu z meddržavnimi pogodbami vse pravice do uporabe svojega materinega jezika. V resnici je drugače. Tudi sam sem se že večkrat prepiral, kako se določila iz pogodbe uresničujejo v praksi.

Ko se pelješ po Trstu ali Gorici, tu pa tam še vidiš kakšen slovenski napis, ki ti priključuje v spomin zavest, da so bili ti kraji nekoč naši. Tudi na tablah z imeni vasi so se v zadnjih letih po velikih prizadevanjih – pravih bitkah! – pojavila slovenska imena.

Vse drugače pa je na Koroškem, v zibelki slovenstva. Slovenskega jezika ne srečaš nikjer več, razen v trgovinah, ki so last naših rojakov. Kaj šele, da bi bil kje kakšen slovenski napis! Vidiš ga lahko le na redkih gostilnah, ki so last malo bolj korajžnih Slovencev.

Pravo nasprotje vsemu, kar se dogaja v Italiji in Avstriji našim manjšinam, pa je avstrijska manjšina na južnem Tirolskem v Italiji. Razmere, ki vladajo tam, sem spoznal na smučanju v južnotirolskem kraju Brunicu. Že prvi pogled na obcestne table ti pove vse. Na njih so le nemški napisi. Če pa se najde sem ter tja kak italijan-

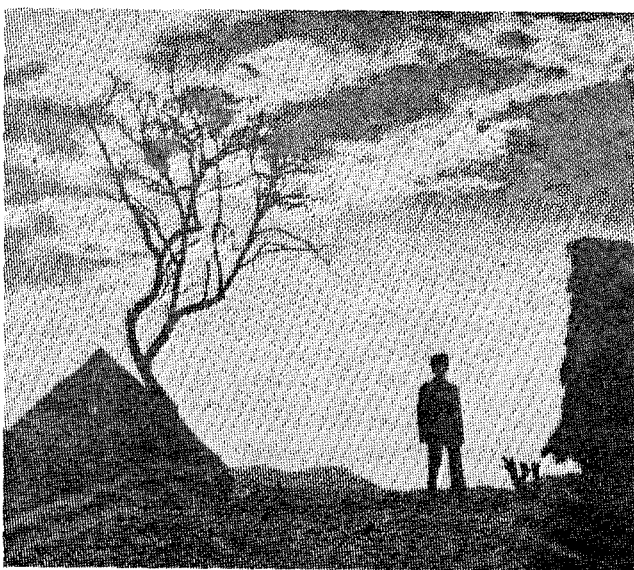
ski, je na drugem mestu. Prav tako je v vseh trgovinah. Če hočeš s prodajalcem govoriti v italijanskem jeziku, te sploh ne posluša, temveč »gode« svojo, namreč nemško govorico. Ko mu z največjimi mukami dopoveš, da ne znaš nemško, se ves nejevoljen le odloči, da s teboj spregovori v italijanščini.

Toda tudi s takšnimi pravici Avstrijci na južnem Tirolskem niso zadovoljni. Še več hočejo. Pa naj se potem zamislijo, kako je slovenski manjšini v njihovi državi!

Drugo veliko podrejanje slovenskega jezika pa je kar v sami Jugoslaviji. Vsi narodi naj bi bili enakopravni. Toda Slovencu, ki je prišel v Zagreb, Beograd ali Skopje, še na misel ne pride, da bi govoril v svojem materinem jeziku. Nasprotno pa se zdi Srbu, Hrvat ali Makedoncu, ki dospe v Slovenijo, povsem razumljivo, da bo govoril v svojem jeziku. Še več, celo mi se trudimo, da bomo z njimi govorili srbohrvatsko. To je pravo razvrednotenje našega jezika. Potem nas imajo pa še za šoviniste! Toda za vse to smo si v veliki meri krivi kar sami.

In če se ne bomo mi spreobrnili, še dolgo ne bo tako, kot pravi naslov – da je še vsaka ptica dobila svoj glas.

ALEKSEJ ŠINIGOJ, 8b
 OŠ Boris Kidrič
 Ajdovščina

Dim, sam dim...

Dim, sam dim vali se iz dimnikov velikih tovarn in nam uničuje naš vsakdan!

Dim, sam dim vali se iz dimnikov, in če filtrov ni, nam iz Zlatoroga prašek zastonj prileti.

Dim, sam dim vali se iz dimnikov in spušča se na nas počasi. Tako občutiš ga šele, ko ti jetra žre.

Zato lepo in prav bi bilo, ko bi imeli vsaj čisto vodo!

Ker pa vsi vemo, da je to težko, se vsaj potrudimo tako, da svoje okolje čuvamo!

MAJA LAZAR

7. b.

OŠ KERENČIČEVH PESNICA

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Vljudnost odraslih

Danes, dragi mladi prijatelji, pokramljamo o nečem, kar ne muči samo sedmošolk Neže Kodrič in Narvike Bovcon, ki sta nam pisali Prav pretresljivo pismo. Gre za oliko, ki je vsekakor ogledalo človekove notranjosti, za medsebojne odnose, ki se včasih tako »brez veze« skrhaajo. Pa velja nenapisan zakon, da moraš biti do bližnjega odkrit, dober, pristrčen, ljubezniv... To učimo našo mladino v šoli, tako jih učimo doma. Potem pa pride nenadoma vprašanje dveh deklet; »Po kom naj se zgledujemo, mi, neolikana razgrajška mladina?« In Neža nam napiše svojo zgodbo:

»Že ob vstopu v knjigarno so me spremljali grdi pogledi prodajalk. Postavila sem se v neskončno dolgo vrsto.

„Kaj hočeš?“ me vzvišeno pogleda prodajalka. „Prosim, mi lahko pokažete pero in šestilo?“ vludno vprašam. V naslednjem trenutku prileti ta predme zaželeni stvari.

„Zdaj pa boš končala; nisi sama. Je prav?“ še navrže. Takrat ugotovim, da nimam dovolj denarja za oboje. S pohlevnim, obžalujočim glasom rečem:

„Oprostite, ampak nimam dovolj denarja. Kupila bi samo šestilo.“ Prebode me sovražen pogled. Ustnice zaničljivo skrivi in pričakujem, da bom spet tarča njenih besed. Stvari pospravi in se obrne k drugi stranki. Ostala sem začudena nad njenim vedenjem in komaj sem krotila bes. Slišala sem še, kako se zgraža nad „današnjo nemogočo mladino“.

Odločno sem odkorakala v zasebno knjigarno na Gradnikovi ulici, kjer vsako stranko, ne glede na starost, postežejo, kot pričakuje.

Se ta trgovka ne zaveda, »sprašuje Neža,« da bo ta mladina enkrat postala odrasla, njen tako cenjeni kupec? Odrasli bi morali v marsičem spremeniti svoj odnos do nas in ne stresati svoje jeze na mladino, saj je to vaša, naša skupna prihodnost, in prav ničesar nismo zakrivali.«

Draga Neža in vsi ostali moji mladi prijatelji, ki nosite v sebi sonce za tople medčloveške odnose, nikar ne dovolite, da vam takšnale trgovka (ki, žal, ni edina, saj sem tudi sama že poskusila nekaj podobnega!) zatemni dan in vas zakrknje v sebi! Če ste »slabo prespali noč«, kakor se temu reče, ni treba, da bi to okusili drugi na svoji koži. Sicer pa, vi dobro veste, kako se je treba obnašati, da nam je vsem skupaj lepo, toplo, prijetno in da še tistega, ki je vstal z levo nogo, spravimo v dobro voljo. Včasih kakemu zadirčnežu pogledamo tudi skozi prste; ampak samo včasih.

Živa

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Za biologe in nebiologe

Kako priti do metulja

Najlepše je tekati po travniku in se poditi za metulji. Včasih nam uspe katerega ujeti v dlan. A ko dlan odpremo, ugotovimo, da se je nekakšen masten prah z metuljevih kril razmazal po njej. Metulj pa je ves gol in pomečkan, komaj še živ. Ne, takšno veselje se spremeni v žalost za lepocem.

Če veš, da se metulj izleže iz gosenice, si lahko z njim pripraviš neskaljeno veselje. Gosenico kar z vejico, po kateri leze, vtakni v velik kozarec za vlaganje. Kozarec zapri s kosom gaze. Dobro si zapomni, na kateri rastlini si našel gosenico, kajti gosenica je požrešna in izbirečna. Vsak dan ji boš moral prinesiti sveže liste prav tiste rastline, da jo nakrmiš; vsak dan, dokler nekega dne namesto gosenice ne najdeš nekakšnega zvitka, pritrjenega na vejico. Gosenica se je zabubila. Zdaj ti preostane samo še čakanje, da bo iz bube zlezal metulj. Ko si ga dobro ogledaš, ga spusti na prostost. Včasih se buba posuši, toda, ne obupaj. Ponovi poskus. Videli boste, da vam bo moj nasvet všeč.

KATJA SODNIK, 4. a
 OŠ Matija Valjavec
 Preddvor

Dnevi otroške poezije in proze Draginac 1988

Tudi letos se je nagradni natečaj otroške poezije in proze v Dragincu v Srbiji končal uspešno za nas.

Prejeli smo pisno pohvalo kot šola pa še dva posameznika, in sicer Anuška Motore ter Mojca Vučajnk. Pravzaprav smo ta uspeh kar nekje na tihem pričakovali, ker smo poslali na natečaj zelo dobre prispevke. Na podelitvi priznanj je bil tudi slovenski pisatelj in novinar Miroslav Slana-Miros, ki nam je po telefonu sporočil, da so nas pogrešali in da je bilo v Srbiji zelo lepo.

MATEJA JANKOVIČ, 8. r.
 OŠ Artiče, nov. krožek

O Rihardu Pihlerju, zanimivem možu Domovine nismo nikoli izdali

Sam ne vem, kako bi začel. Rihard je že leto dni mrtev, njegova mlajša sestra pa je upokojenka in živi pri sinu v Celju.

Menda sta Rihard in njegova mati živela po vojni v različnih krajih Spodnje in Zgornje Savinjske doline. Pogosto sem ga srečeval na prostorih tržnice v Žalcu. Bržkone se je upokojil kot rudar v rudniku Zabukovici – takrat, ko so rudnik zaprli. Zakaj je mnogim oblastnikom žal, saj še živeči knapi trdijo, da je premoga še in še. Tudi dipl. inž. rudarstva, tovariš Gostiša, pozneje univerzitetni profesor, je ukinil močno protestiral.

Beseda drugih je bila močnejša, pustil je praktično rudarstvo in šel predavat na fakulteto...

Rihardov ded in babica in še nekateri drugi počivajo v francoski zemlji. Že ded se je ukvarjal s politiko in je bil pogosto za krajši čas zaprt. Moj mož je bil krepke rasti in je začel rudariti s trinajstimi leti. Otroke so manj plačevali. Ženske tudi. Ko so štrajkali, je štrajkal tudi mož. Ko so jih zmetali v ječe, so vrgli tudi moža, še otroka. In topli so ga kakor odrasle, mi je že pred leti pripovedovala Rihardova žena.

Toda moj zdaj že zdavnaj pokojni, mož se je tako kot predniki zapisal politiki, delavskemu gibanju.

Naša sva se onstran Porurja. Vsi najini otroci so se rodili v Franciji. Trije so kmalu po rojstvu umrli. Rihard in Magdalena sta živa. Po hudi stavki, ki jo je vodil moj mož, sva z otrokoma zbežala v Belgijo. Pomislite, kako daleč, na »črno«, s ponarejenimi dokumenti! Tudi prave sva imela s seboj. Pač francoska državljana. V Antwerpnu sem jaz imela znanca. Bilo je leta osemindvajsetega. Mož se je zaposlil kot pristaniški delavec. Šlo nam je kar dobro. Tudi prva svetovna vojna nam je prizanesla. Bili smo pri kmetu na deželi. Naključje pač, da nas niso našli.

Ja Belgija. Mož je kar dobro zaslužil. Bil pa je komunist. Tisti čas so jih vse oblasti preganjale. Tudi mojega so. Pobegnil je iz zapore in hajd na Nizozemsko. V Dordrecht. Spet delo v pristanišču. Kako so zvohal, da izhajava iz Jugoslavije, ne vem. Morala sva pač naprej – v Nemčijo. Blizu Vestfalije sva se ustavila, v Bielefeldu. Mož je znal tudi zidariti in smo živeli. Milo sem ga prosila, naj pusti politiko na miru. Mislite, da me je poslušal? Po dveh letih so ga zaprli! Ko so ga izpustili, smo se pomaknili niže proti Avstriji, blizu mejnega Salzburga. Mož je dobil delo pri železnici. Najhuje je bilo z otrokoma: šolanje povsod malo, premalo. No, stradala nikoli nista, nekaj jezikov bolj po-

vršno pa le znata.

Saj sem že povedala: komunistom je bilo povsod vroče, prevroče. Ko smo se končno znašli v Avstriji, smo se najprej počutili nekako kot doma. Po naključju sva našla veliko znanec, po rodu prav tako Slovencev, ki smo se spoprijateljili že v Franciji. Veste, sami stari komunisti! Gradec pa je bil napolnjen z nacisti, komaj komaj so čakali Hitlerja, ki je Nemčiji vladal že četrto leto. Tokrat je bil mož v resnici bolj previden.

– Menda nas ne bodo pred domom ustrelili! se je včasih pošalil. Rad je prepeval, igral frajtonarico, pil je rad in tepel tudi. Tudi oba otroka sta taka: Rihard in Magdalen.

Pred leti sva se srečala tudi s sestro Magdalen.

– Konec avgusta bo eno leto. Vse v enem mesecu: rojstvo, god in smrt. Tukaj, v Celju leži, mi je dejala.

Nazadnje je stanoval v Žalcu. Smukal se je okoli obloženih stojnic.

– Stojnice so mi nekaj enkratnega, je rad povedal. Ena sama mavrica...

V Hitlerjevo armado, da bi rešil očeta

Rihard Pihler je bil ravno tako visok, plečat, roke prave medvedje šape, tifus mu je pobral lase. Bil je izredno razgledan sogovornik, s politiko se pa pri nas ni pečal kot da mu je to področje popolnoma tuje. In o življenju, ki ga je prebil v tujini, je pripovedoval le prijateljem in dobrim znancem.

– Nekaj čez osemnajst let sem imel, ko smo pred Hitlerjem pribežali v Velenje. Kam? sva se spraševala z očetom. H knapom! In sva šla. Čeprav je oče materi zvesto obljubil, da bo politiko pustil na miru, ga je kar sama vklečila. Kmalu je postal predsednik sindikata, bil je najstarejši član KP celice; ni hudir, starojugoslovanski žandarji so ga kar trikrat aretirali. Sodili so ga, zaprli, tudi v Bileci je bil. Tik pred

vojno s Hitlerjem so ga upokojili. In še kot upokojenec ni odnehal. Jaz pa sem napravil čez politiko križ. V tujini sem bil zaradi politike, sindikata, partije, vsega skupaj dve leti po raznih arestih. Pa smrkavec sem bil!

Ko nas je Hitler okupiral, sem slutil, da jo oče ne bo dobro odnesel. Dneve in noči, dolge tedne sem premišljevala, kaj storiti, da bi rešil očeta. Pa tudi mater in sestro, posebno mater. Ona je kar govorila in branila, sicer pa je bila vedno na očetovi strani. Sestra je tako rekoč kot otrok nevarno literaturo razpečevala, raznašala.

– Naj bo, kar bo, bom pa prostovoljec Hitlerjeve nepremagljive armade! sem se bil odločil. To storiti zame ni bilo pretežko: bil sem krepke rasti, nemščino sem ustno in pisno obvladal. Povezal sem se z zagrimenim nemčurjem in po treh mesecih zasedbe sem bil nemški policaj: še prej pa sem od nemških oblasti poskrbel za potrdilo, da sem šel prostovoljno. Potrdilo sem izročil očetu. Radi bi me za vojaka SS. Ne, esesovec pa ne bom. Pri tem sem vztrajal in ker sem bil prostorojlec, so me sprejeli v redno vojsko. »Abrihtungo« sem delal v Stuttgartu. Nekakšen prvi šef mi je bil nekaj preko štirideset let star feldwebel Raimund. Korjenjak, z odlikovanji na prsih in železnim križcem. Zvedel je, da sem slovenske krvi, mogoče, ko je v dosjeju bral moj življenjepis. Izvedel je, da se je naša družina potikala po Bavarskem, sam je bil blizu Nürnberga, njegovi predniki pa so bili Hrvatje.

Nekega večera sva skupaj sedela v kantini pa se je nagnil k meni in mi skoraj pošepetal:

– Rihard, ti Slovenec, jaz Hrvat. Ni še dolgo, ko sem prišel iz Jugoslavije. Ubogi ljudje, ah, ubogi ljudje! Prekleti Pavelić, prekleti Artuković! je stisnil pest. Najmanj deset ustaških oficirjev sem pobil...

Jaz pa nisem vedel ne za Pavelića, ne za Artukovića in ne za ustaše. Ali naj mu verjamem, ko je dejal, da je v Mariboru »pospravil« tri velike nemčurje? Pri tem pa toliko odlikovanj!

Na vsem lepem mi je enkrat, spet v kantini, dejal. – Rihard, Hitler vojno izgubi! Greva staviti? mi je ponudil dlan krepke desnice. Vsak prost trenutek sva porabila za intimen pogovor in spoznal sem, da je Raimund

veliki protifašist. Tudi on je najprej rudaril, nato neke leta 1935. postal tat, ropar, kriminalac. Pogosto je bil zaprt, pa se je vsakokrat izmazal. Po velikem ropu – in ko je bil ubit nek policaj – se je prostovoljno prijavil za vojsko. Vojak je bil vse do konca 1936, z odliko je napravil podoficirski tečaj in hitro napredoval. Bil je zver za spravljane s poti lastnih nadrejenih.

– Do zdaj jih imam najmanj petdeset na vesti! je stisnil pest.

Malda inženirka

Da ne pretirava, sem kmalu spoznal. Konec leta 1942. so našo divizijo poslali na rusko fronto. Na srečo bolj na jug, proti Črnemu morju. Raimund je bil za komandirjem naše čete, baterije – imeli smo štiri ruske topove kalibra 210 mm – jaz sem bil pri enem glavnih merilec. Ostro zimo 42/43 smo lepo prestali, konec aprila 1943. pa se je zgodilo. Nek vojaški gestapovec je ugotovil, da mora biti neke v bližini zemljanka in v nji radiodajna postaja. Izbral je posebno skupino, iskali so in iskali, pa nič. Nekega jutra, vladalo je nevarno zatišje, je kapetan vprašal Raimunda.

– Zakaj nas Rusi, takoj, ko spremenimo položaj, zasujejo z granatami?

– Gospod, neke blizu je tajna radiodajna.

– Takoj gremo v napad! Moramo jo najti! Poišči si dva zanesljiva in sposobna vojaka!

– Razumem, gospod kapetan! je s petami zaropotal feldwebel Raimund, odbral pa je mene in še zelo mladega Mirka iz Celja. Položaje smo zapustili naslednje jutro. Vreme je bilo lepo, sonce se je prikazalo na velikanskem ruskem svodu. Še vedno zatišje. Lepa ravnica, tu in tam grmičevje, vrbovo šibovje.

– Rusi se pripravljajo? mi zašepeta Raimund, kapetan pa suče v roki prestrežalnik, napravo, menda takrat ena redkih med vojskujočimi silami.

– Stojte, tu neke! je zakričal kapetan, z eno roko držal brzostrelko, z drugo nakazoval smer. Hej, tukaj, tamle antena! se je pognal na lepo zamaskirano zemljanko. Los, los, dvignite pokrov! je kričal, medtem pa z jezo zlo mil anteno. Na vso moč smo se trudili, da smo dvignili pokrov z zračnikom. Vsi začudeni pa smo v zemljanki zagledali lepo, temnolaso, dokaj mlado žensko in tri temnolase deklice. Ena sama štilerica bi zadostovala za pokončanje štirih življenj.

Esesovec pa je hotel imeti žive, dobiti šifre. Dajal je odsekane povelja, kakor da je od sreče ponorel. V nekaj minutah so stale poleg zemljanke mati in tri hčere, mogoče dvanajst, deset, osem let. Kapetan kriči na žensko, ji dvigne brado – prava lepota – ji primaže nekaj zausnic, nato je ukazal Raimundu.

– Izvlecite iz njih vse, kar veste in znate. Takoj!

Raimund je znal kar dobro rusko. Pred vojno je v jami delal z mladim Rusom. Pa tudi v ječi je bil z Rusi. Tudi jaz sem nekaj znal in sem razumel, kako je mlado lepoto spraševal po poklicu, kako dolgo se s tem peča; razumel sem, da ji je namignil, kako naj po streljih beži z otroci nazaj, kar nazaj proti svojim. Kapetan pa je bil v Rusiji novinec, znal je le nekaj posameznih ruskih besed. Silil je v Raimunda.

– Hej, feldvebel, kaj baba govori?

– Da je komaj pred dnevi prišla, prej je bila tu moška posadka, pa so jih naši pobili. Pa tudi njene so naši vse pobili, je povedal, nama pa naskrivaj pomežiknil, češ, bodita previdna.

– Gospod hauptman, stara je 35 let, po poklicu elektroinženirka, doma iz Odese, njen mož je general letalstva, deklice so njene hčerke...

– Ne kvasite! Naj nam razkaže, kako oddajnik deluje, pove šifre! kriči hauptman. Nama pa Raimund ukaže, naj se z naperjenimi brzostrelkami postaviva pred ujetu skupino, on pa da bo obračunal s hauptmanom.

Ubogala sva. In komaj sva se postavila pred skupino, je za najinim hrbtom zaropotalo. Slišala sva krik, se naglo obrnila, hauptman je v zadnjih vzdihljajih drhtel v nepokošeni travi. Rusinja je zavpila – hvala, dobri človek! – in vse štiri so se izgubile med grmičevjem. Pokrov zemljanke je odsunil na prejšnji položaj in dejal:

– Stori! smo dobro delo; pojdemo!

In ko smo se pomikali proti našim položajem, ruskim topovom, ki so jih Nemci zajeli, je tiho privršla jata nemških štorcklam podobnih letal. V nizkem letu so z odvrženimi bombami uničila skoraj vse štiri baterije, s posadkami vred.

– Vidiš, Rihard, to je njeno delo! me je dregnil nekam veselo razpoložen Raimund. Mi zdaj verjameš, kar sem ti že kdaj pripovedoval?

– Verjamem! in sem ga objel kot brata.

Slovo

Še smo ostali v Rusiji, spomladi leta 1944. so nas naj-

prej premestili v severno Italijo, od tam pa v Francijo, v Normandijo, v bližino Cherbourga. Nemci so nekaj hudega pričakovali. Invazija, tega najdaljšega dne, je trajala mena že štirinajst dni; kar naprej smo se umikali, potem pa me je Raimund obiskal in povedal žalostno novico.

– Premestili so me v Le Havre. Tam bom dezertiral. Ti pa od tukaj. Čimprej. Če se vrneš živ in zdrav, pozdravi mi Jugoslavijo. Rihard, srečno, trikrat srečno! sva se objela in poljubila...

Mislil, da je bilo okoli 20. junija 1944. Naša baterija se je vgnezdila v nekakšen graben. Triurni počitek, je odredil komandir. Vmes pa je bila pretrgana telefonska linija. Meni, kot strokovnjaku balistike in telefonije, je ukazal sam komandant: Poišči, kje je kabel presekane! Nič niso pomagale prošnje, moral sem na nevarno pot. Na tej poti sem videl nepopisne grozote.

Borisa in Uršu, na katere sem naletel na nekem tovornjaku, sem rekel: »Pobegnimo! Z vso bojno opremo!« – »Ti kar pojdi,« sta mi rekla, »midva ostaneva.« Pobegnil sem sam.

Do zob oborožene skupine so se pomikale proti fronti, jaz do zob oborožen nazaj. Smrt povsod okoli mene. Pri nekem grobarju sem se preoblekel v civilista, nekaj dni pomagal pokopavati mrtve, nato pa sredi noči pobegnil v poletno noč. Nekim kmet, mogoče 50 km od Cherbourga, v vasi Roseville, me je prijazno sprejel. Okopali so me, preoblekli – še dobro, da sem znal kar dobro francosko – vzeli za nekaj mesecev za svojega. Nikoli nisem bil vojni ujetnik, nikoli!

V Bari sem prispel leta 1945, menda januarja, nato v Trogir, in niso me dali v brigado. Prepozno. Vsak čas bo konec vojne, so rekli. Polovico natrpanega nahrbtnika sem razdajal med redne partizane. V današnje Titovo Velenje sem prišel prvi med prvimi. Prvi dokument mi je izdal možakar, ki se je pisal Nemec. S košatimi brki je bil podoben Stalinu. Prijazen možakar. Doma pa vse narobe: oče je sodeloval s partizani, v Starem piskru so ga strahotno mučili, končal je v Dachau, v krematoriju. Tudi sestra in mati sta bili zaprti. Jaz pa prostovoljec Adolfa Hitlerja!

Ziveli smo dalje. Mislil, da domovine nikoli nismo izdali. Še vedno mislim na Raimunda: Pozdravi mi Jugoslavijo...

Drago Kumer

Dr. Marjan Koršič

Na ljubljanskih Žalah smo se 12. oktobra 1988 v imenu Sekcije za partizansko saniteto ZZD-Slovenskega zdravniškega društva, v imenu bork in borcev sanitete 9. korpusa NOV in Vojkove brigade poslovali od dr. Marjana Koršiča, zdravnika ortopeda – partizana in sanitetnega referenta te brigade.

Ob slovesu smo se s skromnimi besedami spomnili njegove partizanske poti, te najtrudljivejše poti zdravnika s svojo enoto v nenehni premiku in to prav v težkem obdobju 9. korpusa NOV. Bil je aktivist, v partizane v to brigado pa je prišel julija 1944. V njej je bil sanitetni referent do osvoboditve, ko je bila brigada v bojih pred

Trstom in Nabrežini. Tovariš Marjan je bil eden tistih mladih medicincev, ki so morali ob pomanjkanju zdravnikov, čeprav neizkušeni, prevzeti dolžnosti sanitetnih referentov razmeroma velikih enot, vendar so jih odgovorno in častno opravili. Bil je tudi med tistimi sanitetnimi borki, ki so doživeli odgovornost zdravnika v operativnih enotah; o tej saniteti je tako malo povedano v naših spominih in dokumentih. Zaradi tega naj poudarimo samo nekaj o teh njegovih poteh:

Medicinec Marjan je sodeloval kot referent brigade v dveh večjih transportih ranjencev iz Primorske na Notranjsko; najprej avgusta 1944, ko so enote 9. korpusa

prenesle ranjence do partizanskega letališča v Loški dolini za prevoz z zavezniškimi letali v njihove bolnice v Južno Italijo. Aprila 1945 pa je spremljal transport 230 oskrbovancev partizanov iz premičnih bolnic XXX. divi-

zije, italijanske divizije in vojne oblasti IX. korpusa. V času najtežje nemške ofenzive so tokrat iz nevarnega sovražnikovega obročja ob zadnji ofenzivi na Vojskem in v Trebuši borci z uspehom in varno izvedli transport na Notranjsko. Tudi druge manjše skupine ranjencev so iz bojev Vojkove brigade brez izgub pripeljali do bolnišničnih javk iz Lazen, Trnovca, Predmeje, Godoviča in od drugod. Zato je Marjan kasneje kot zdravnik-ortoped z veliko prizadevnostjo in občutljivo prizadetostjo govoril o svojih izkušnjah o prenašanju ranjencev še štirideset let po vojni na zdravniškem simpoziju v Postojni. Rekel je: »Dobro je treba presoditi, koliko nosačev je potrebno za enega ra-

njenca, pa četudi za kratek prenos; število le-teh pa še pomnožite... Videl sem ožuljena ramena nosačev!« in še to je opozarjal: »...ne pozabite na trpljenje ranjencev, kadar jih nosimo, vozimo; kako ranjenega boli še v udobnem reševalnem avtomobilu!« Pa še to je dodal: »...pri vsakem transportu dobro vračunajte število spremljajočih iz sanitete in njihove napore. Zdravnik, bolničarka in bolničar morajo namreč kljub težavam prehoditi nekolikokrat daljšo pot, kot je predvidena do cilja – do varne bolnice, ali v zavetje. Zdravnik, bolničarka, bolničar, naprej! je pogosto sporočal partizanski telefon v koloni. In ko so opravili pomoč ranjencu, so morali zopet na konec kolone, da ne bi kdo izmed one-

moglih zaostal.« Kako so bili transporti v nevarnih okoliščinah težki in odgovorni, pove podatek, da je v omenjenem transportu aprila 1945. leta umrlo osem ranjencev. Prav zaradi takih spominov se je dr. Koršič rad udeleževal sedanjih spominskih Pohodov po poteh ranjencev 9. korpusa na Otroci, Predmeji, v Postojni. Medicinec Marjan je po vojni 1948. leta končal študij medicine, specializacijo iz ortopedije pa leta 1958. Ustanovil je in več let vodil oddelek za ortopedijo v mari-borski bolnišnici, potem Zavod za rehabilitacijo in nato v Stari gori pri Novi Gorici bolnišnico za predšolsko invalidno mladino ter ustanovil nekatere ortopedске ambulante.

Dr. Pavla Lah

Ludvik Benčina

Zahrbtna bolezen je konec septembra spodkopala življenjsko silo nekdanjega komandanta zaščitnega bataljona 9. korpusa in poveljnika oficirja JLA, Ludvika Benčine. Njegova življenjska pot se je začela v Loškem potoku, kjer je skupaj z materjo proletarko in bratcem vse prežgodelj preskusil tegobe revščine, ki je bila kaj pogosta življenjska spremljevalka mnogih družin Loškega potoka. Kot mnogim sovrstnikom mu je bila usojena težavna pot gozdnega delavca in tesača hrastovih pragov po gozdovih Moslavine, Posavine in Slavonije.

Ob usodni prelomnici slovenskega naroda leta 1941, ga je prav zato pot kaj hitro pripeljala v vrste Osvobodilne fronte v domačem kraju. Z vso zavzetostjo se je vključil v narodnoosvobodilni boj. Hitro so se pokazale njegove znanstvene značilnosti: pogum, taktičnost, upornost in nezlomljiva predanost osvobodilnemu boju. Tega mu nista mogli streti ne fašistična surovost, ko je bil med roško ofenzivo zajet, in ne italijanska konfiskacija. Že kaj hitro po kapitulaciji Italije je našel pot med primorske partizane, kjer je po ustanovitvi IX. korpusa konec leta 1943 postal namestnik komandanta in pozneje komandant zaščitnega bataljona korpusa. Njegovi pripadniki so bili po besedah komandanta korpusa Alberta Jakopiča-Kajtimira »skupaj s komandnim kadrom neustrašni borci, stražarji, spremljevalci, obveščevalci, tudi intendanti po potrebi, skratka zavzeto so opravljali vse, kar se je od njih terjalo.«

O visoki stopnji vojaške in politične zrelosti Benčinovega bataljona je poveljnik Kajtimir dejal: »Bataljon je bil v vojaškem, strokovnem in vzgojnem smislu resnična kovačnica najbolj zvestih in prekaljenih sinov naše revolucije, saj je iz njegovih vrst izšlo po dotedaj še nepopolnih podatkih 37 oficirjev in 53 podoficirjev.«

Med temi in takimi je bil tudi Ludvik Benčina. Svoje značilne lastnosti je kazal v vsem povojnem delovanju kot oficir JLA s činom majorja na vseh službenih mestih od Bosiljgrada do Maribora in Ljubljane. Tak je ostal tudi po upokojitvi – vnet družbenopolitični delavec v domačem kraju vse do smrti.

Julij Govekar

Rodil se je leta 1910 v Stari vasi pri Žireh.

Po osnovni šoli se je vpisal v šolo vojaške mornarice. Razpad Jugoslavije je dočkal kot aktivni narednik vodnik v Zemunu pri Beogradu, kjer je prišel v vojno ujetništvo. Leta 1942 mu je uspelo pobegniti in se vrniti v domače kraje. Povezal se je z aktivisti OF in z njimi ilegalno delal do leta 1944, ko je vstopil v Vojkovo brigado. Kmalu je postal politkomisar čete. V boju v Trnovskem gozdu je bil ranjen. Konec vojne je dočkal kot evdentičar v bolnišnici Franja. Za zasluge med NOB je prejel več vojaških in družbenih priznanj. Od njega smo se poslovali na žirovskem pokopališču.

Ivana Malovrh

Na Dobračevi pri Žireh je umrla Ivana Malovrh. Rodila se je v obrtniški družini leta 1922. Že pred vojno se je izučila za čevljarstvo prešivalko. Z NOG je začela sodelovati že zelo zgodaj. Konec poletja 1943 je postala članica in kasneje sekretarka prvega vaškega odbora OF na Dobračevi, delala pa je tudi v odboru AFŽ. Vse dokler ji je zdravje dopuščalo, je bila aktivna sodelavka žirovske borbene organizacije. Za svoje delo med NOV je bila odlikovana. Od nje smo se poslovali na žirovskem pokopališču.

Darinka Potokar

Umrla je Darinka Potokar. Rojena je bila leta 1923. Bila je članica ZB Jože Marn v Zagorju ob Savi. Med okupacijo je od leta 1943 organizirano delala za NOB. Od septembra istega leta pa je bila v 9. korpusu. Po vojni je bila aktivna v organizaciji AFŽ. Pokopali smo jo na zagorskem pokopališču.

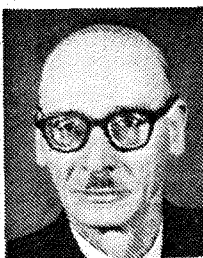
Stanko Mačkovšek

Na laškem pokopališču smo se poslovali od Stanka Mačkovška. Med okupacijo je bil nasilno mobiliziran v nemško vojsko. Leta 1944 se je vključil v NOV in bil do konca vojne v Lackovem odredu.

Pavel Brglez

Po težki bolezni je julija umrl član ZB Loče Pavel Brglez. Rodil se je v Dolgi gori. Izučil se je za tapetnika. Ker ni dobil zaposlitve, se je prijavil na razpis vojaških šol in bil sprejet v artilerijo. Služboval je v Srbiji. Aprila 1941 je bil ujet in s transportom poslan v Francijo. Decembra 1943 je prišel domov, leta 1944 se je priključil partizanom in bil komandir kurirske postaje v Sladki gori. Po vojni je ostal v KNOJ-u. Za vse svoje delo je bil večkrat odlikovan.

Janez Fiksel

Na Ovsiašah smo se julija poslovali od Janeza Fiksela, rojenega leta 1906. V začetku vojne je kot pastir na Vodiški planini na Jelovici začel sodelovati s partizani, dajal jim je hrano in jih obveščal o premiku Nemcev. To pa so sovražniki ni ostali skrito. Zapri so ga in mučili.

Zofija Bogataj

Julija je v petinsedemdesetem letu v Novi vasi pri Žireh umrla Zofija Bogataj. Rojena je bila v vasi Gorenje pri Postojni. V delo NOG se je skupaj z možem vključila že konec leta 1942, v letu 1943 pa je postalo njeno delo organizirano. Bila je članica vaškega odbora AFŽ Nova vas in članica okrajne gospodarske komisije. Za delo med NOV je bila odlikovana.

Peter Kužner

Rodil se je leta 1911 v Velikem dolu v KS Koprivnica pri Brezianici. Avgusta 1944. leta je odšel v partizane in bil dodeljen Kozjanskemu odredu.

V 89. letu starosti je umrla predvojna komunistka, nosilka Partizanske spomenice 1941 Antonija Sagadin-Zenka.

Med vojno je bila kurirka pri Pokrajinskem komiteju KP za Štajersko in Koroško, borka Pohorskega bataljona in Lackovega odreda, članica okrajnega in okrožnega komiteja KP ter sekretarka okrajnega in članica okrožnega ter pokrajinskega odbora AFŽ.

V 77. letu starosti je umrl španski borec Vilko Divjak iz Maribora. Španski republikanski vojski se je priključil 1937. leta. Bil je borec bataljona Đuro Đaković. Vseskozi od rane mladosti, v španski republikanski vojni, med drugo svetovno vojno in po osvoboditvi je bil aktiven v naprednem gibanju ter družbeno-političnih organizacijah, za kar je prejel številna priznanja.

V 72. letu starosti je umrl nosilec Partizanske spomenice 1941 Albin Čotar.

V napredno delavsko gibanje se je organizirano vključil že pred vojno. V začetku vojne je postal sekretar rajonskega komiteja SKOJ in KP Trnovo (Ljubljana), koncem leta 1941 pa je bil poslan na Primorsko in v Trst, kjer je bil med organizatorji odporneškega gibanja. Marca 1944 je postal sekretar okrožnega komiteja SKOJ za Brkinje in Kras, organizacijski sekretar srednjeprimorskega okrožja ter sekretar okrožnega komiteja KPS za južno Primorsko.

Po osvoboditvi je deloval v narodni zaščiti v Trstu in v coni B, bil inštruktor pri CK ZKS in ljudski poslanec.

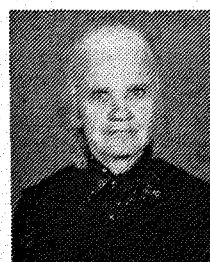
Stane Čuk

V Cerknem smo se julija poslovali od Stane Čuka, rojenega pred tridesetimi leti. Nasilno je bil mobiliziran v italijansko vojsko v delavski bataljon. Takoj po kapitulaciji Italije pa se je vključil v NOV. Ves čas vojne je bil telefonist v odseku za zveze pri 9. korpusu NOV. Imel je čin starega vodnika in bil večkrat odlikovan.

Janez Pogačnik

Neizprosna smrt je maja vzela življenje Janezu Pogačniku z Ovsiaš. Janez je aktivno sodeloval z NOG na terenu, kasneje pa je delal v čevljarstvu delavci 9. korpusa, ki je bila v cerkniških hribih. Po vojni se je vrnil na Ovsiaše in sodeloval v družbenopolitičnih organizacijah in bil odlikovan.

Marija Jerala

Maja smo se na Dobravi pri Kropi poslovali od Marije Jerala, rojene leta 1906. V začetku leta 1943 je začela z delom v organizaciji AFŽ. Bila je aktivna in delala do konca vojne. Mož je v zadnji ofenzivi na Primorskem padel. Za delo med NOV je bila odlikovana.

Aleksander Sremac

Septembra smo se poslovali od Aleksandra Sremca. Leta 1944 je začel sodelovati z OF. Obveščal je aktiviste o gibanju sovražnika. Aprila 1945 je organiziral napad na postojanko gestapa na Bledu, po napadu pa je odšel v partizane v Jeseniško-bohinjski odred.

Pavla Stres

Po težki bolezni je v Bohinjski Bistrici septembra umrla aktivistka in borka Pavla Stres-Bogdana. Čeprav mlada, je že januarja 1943 začela z organiziranim delom za NOG – bila je skojevka. Junija 1943. je postala borka rajonskega komiteja Bohinj, nato je bila v tehniki KRN na Tolminkem. Po vojni se je vključila v obnovo domovine in bila aktivna družbenopolitična delavka. Za svoje delo je bila dvakrat odlikovana.

Krajevna organizacija ZB NOV Prežihov Voranc iz Maribora sporoča, da so v prvi polovici leta 1988 umrli njeni člani:

Marko Klemenčič, rojen leta 1927, sodelavec NOB, od leta 1944 borec Cankarjeve brigade. Ivan Hočevar, rojen leta 1917, do leta 1942 terenski aktivist Ljubljana-Mirje in nato do osvoboditve v taboriščih Renicci in v Buchenvaldu.

Valentin Sojer, rojen leta 1901, od leta 1941 aktivist v Ljubljani, nato izseljen v Bosno in interniran v Dachau.

Ciril Brvar, rojen leta 1920, terenski aktivist, obveščevalec in fotoreporter 4. operativne cone. Po vojni je delal pri OZNI v Mariboru.

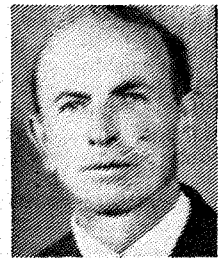
Milan Lukič, rojen leta 1913, zaradi sodelovanja z NOG je bil interniran v Italijo.

Albert Murko, rojen leta 1909, leta 1941 je bil izseljen, nato pa je delal v propagandnem odseku komande vojnega področja.

Jakob Šolar, rojen leta 1913, aktivist in obveščevalec NOB.

Stojan Gruntar

Umrl je Stojan Gruntar iz Šmarja na Vipavskem. Rojen je bil leta 1914. Leta 1941 se je povezal s prvimi aktivisti OF. Bil je terenski aktivist vse do leta 1943, ko so ga z družino zaprli, dom pa požgali. Po kapitulaciji Italije se je vrnil domov in takoj odšel v partizane. Bil je ranjen in odlikovan. Po vojni je obnovil požgani dom ter pridno delal in gospodaril. Aktiven je bil tudi v družbenopolitičnih organizacijah.

Jože Mlakar

Marcja je v Cerknem umrl Jože Mlakar. Rojen je bil pred tridesetimi leti v Jaznah. V NOV se je vključil po kapitulaciji Italije in bil borec Vojkove brigade in drugih enot 9. korpusa.

Pavla Dolenc

Rodila se je v kmečki družini v Lajšah pri Gorenji vasi leta 1909. Leta 1943, ko ji je umrl mož kot žrtev vojne, je ostala sama z dvema majhnima otrokoma in se kljub težkemu stanju vključila v delo NOG. Pomagala je materialno in delala pri gospodarski komisiji. Umrla je avgusta, pokopali pa smo jo na žirovskem pokopališču.

Ob obletnici smrti partizanskega komandanta Franca Rozmana-Staneta

Spomnili so se svojega vzornika

V spomin na tragično preminulega komandanta slovenske partizanske vojske Franca Rozmana Staneta praznuje dan šole Splošna srednja vojaška šola v Ljubljani, ki nosi tudi njegovo ime.

Letošnja proslava ob dnevu šole je bila še posebej slovesna, saj so se spomnili trinajste obletnice, kar deluje ta edina vojaška izobraževalna ustanova v Sloveniji in desete obletnice, kar so začeli poučevati po usmerjenem programu dela in so se iz Vojaške gimnazije preimenovali v Splošno srednjo vojaško šolo.

Slavnostni govornik je bil načelnik šole Alojz Jehart, ki je nekaterim delavcem šole in učencem podelil posebna priznanja. Generalmajor Ivo Tominc pa je med drugim dejal, da je prepričan, da bodo učenci tudi v prihodnje uspešno opravljali naloge, ki izhajajo iz učnega programa, tako uspešno, kot do zdaj.

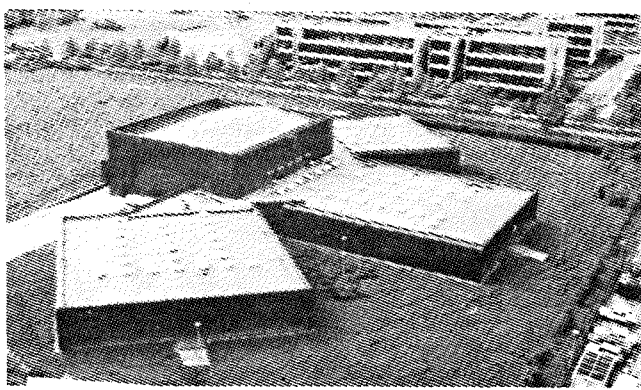
Povejmo še, da na tej šoli, kjer pouk poteka v celoti

v slovenščini, je letos vpisanih blizu 160 mladih iz naše republike, v prvem letniku je vpisanih 47 fantov, kar je devet več kot lani. Tudi to dokazuje, da je bilo zanimanje fantov iz Slovenije za vojaške poklice letos večje, kot minula leta. Mogoče je to znamenje, da se bo v prihodnosti število starešin iz Slovenije povečalo, saj je sedanjí odstotek pod vsako razumno ravni. Namesto de-

vetih odstotkov je trenutno v Jugoslovanski ljudski armadi samo 2,6 odstotka starešin iz naše republike.

V kulturnem programu na slovesnosti ob dnevu šole so poleg učencev sodelovali še ženski pevski zbor IMP, učenke srednje šole zdravstvene usmeritve, plesna skupina srednje ekonomske šole in orkester garnizije Ljubljana.

B. K.

Splošna srednja vojaška šola Franc Rozman Stane v Ljubljani.

Premalo obiskana razstava

Mestni muzej Ljubljana je v Galeriji revolucije pripravil obsežno razstavo z naslovom »Centralna tehnika Komunistične partije Slovenije v Ljubljani 1941-1943«. Odlično urejena razstava je bila odprta skoraj pet mesecev (od 9. maja do 30. septembra 1988), žal pa si jo je ogledalo razmeroma majhno število ljudi. Premajhno — glede na vložen trud delavcev Odredka ljudske revolucije, ki so prevzeli poglavito breme te zahtevne naloge: Janez Kos, Tatjana Čepič in Irena Žmuc ter pedagog Egon Ravbar in oblikovalka dipl. inž. arh. Ula Vehovar-Kenda. Muzej je pričakoval zlasti obisk šolske mladine (vodstvom šol so poslali posebna vabila), vendar odziva ni bilo.

Razstvo sem si ogledal s posebnim zanimanjem že zato, ker sem bil eden članov Centralne tehnike (med drugim sem pol leta delal v tiskarni »Podmornica«). Reči moram, da so avtorji razstave imenito uprizorili vzdušje takratnega nevarnega časa in s stvarnim gradivom, ki govori samo zase,

pričarali težavne razmere, v katerih so delali aktivisti Osvobodilne fronte — predvsem sodelavci Centralne tehnike, strogo zaupne organizacije KPS, ki pa je delovala tudi za potrebe OF. Pohvala avtorjem razstave posebej zato, ker so to predvsem mlajši ljudje!

Centralna tehnika KPS je imela kar devet sektorjev (navajam jih po vrstnem redu, kot je objavljen v obsežnem in skrbno dokumentiranem katalogu, ki je izšel posebej za razstavo): pirotehnika, delavnice, gradbeni sektor, tiskarski, dokumentni, ciklostilni, nabavni, radijski sektor in zveze. Med številnim razstavljenim gradivom in dokumenti zasluži posebno pohvalo rekonstrukcija sedmih skričališč in delavnic, ki nazorno prikazujejo takratne okoliščine in daje slutiti vso tveganost in nevarnost sodelovanja v tej ilegalni organizaciji.

Dragoceno ohranjeno in razstavljenno gradivo, ki je bilo prikazano na zanimiv način, je posebno bogastvo naše NOB; prav čudil sem se, kako je bilo mogoče zbrati na enem mestu

toliko dragocenih dokumentov. Razstava je bila razbremenjena običajnih števil, prikazov, pa tudi fotografij ni bilo pretirano veliko.

Priznanja obiskovalcev in strokovnih delavcev iz drugih muzejev pričajo, da so avtorji razstave zadeli »v črno«, ko so na nov, nevsiljiv način prikazali do sedaj bolj malo znane okoliščine delovanja Centralne tehnike, ki pa brez množične podpore svobodoljubnih Ljubljančanov ne bi mogla doseči svojih uspehov.

Razstavo so 20. oktobra preselili v beograjski muzej, s katerim Ljubljana že dalj časa uspešno sodeluje. Tako bo skušala tudi v jugoslovanskem glavnem mestu pričarati del našega največjega zgodovinskega obdobja. Sicer pa se bo — po vrnitvi — vključila v bodoči celostni prikaz osvobodilnega boja v Ljubljani; ta prikaz bo pod naslovom »Ljubljana v NOB« postavljen do leta 1991.

Vsem, ki so sodelovali pri izvedbi razstave in kataloga, pa še enkrat vse priznanje in zahvala!

Slavko Krušnik

z drugim delom našega dela, ki je tudi s področja požarnega varstva: reševanje ljudi iz zagat, kot so prometne nesreče, poplave, reševanje iz dvigal in podobno. Skrbijo nas predvsem prometne nesreče (57 primerov), izlitja nevarnih snovi (20 primerov) in vrsta drugih intervencij, ki so rezultat malomarnosti: zgubljanje ključev, poplave v stanovanjih in podobno.

Ljubljanska gasilska brigada ima v svoji sestavi 130 članov, od tega 112 operativcev. Po evropskih normativih bi morala biti na vsakih tisoč prebivalcev en gasilec, v Ljubljani torej okoli 300, naše glavno mesto pa jih premore vsega (v okviru mestne gasilske zveze) 130. Dobrih dvajset izmed teh je v soboto, 5. novembra, na stavbi UKC v Ljubljani prikazalo, kako bi gasili požar, številni gledalci pa so se kar tam seznanili z novimi pripomočki pri reševanju ljudi iz gorečih objektov. Na sliki: ena izmed vaj ljubljanskih gasilcev.

Jože Čurin

Pojasnilo

V članku »Spomini na uglednega revolucionarja Ludvika Lovka«, ki ga je napisal Anton Kebe in smo ga objavili v številki 41-42 z dne 27. 10. letos, bi se moral mednaslov Past pri Primšarju glasiti Past pri Zelšah.

Uredništvo

Vabila

Združenje borcev NOV Vaše-Goričane bo, v sodelovanju z ostalimi organizacijami ZB Medvoške kotline in društvi, organiziralo 29. srečanje za člane ZB in medvojske aktiviste, ki so se nahajali in delovali na Medvoškem terenu.

Srečanje bo v spomin na veliko okupatorjevo ofenzivo 11. novembra 1944, ki je hotela uničiti narodno-osvobodilno gibanje na tem območju.

Dobimo se v **petek, 11. novembra 1988 ob 16. uri** v dvorani doma krajanov v Sori pri Medvodah. Osebnih vabil ne bo, zato vsi vljudno vabljeni!

Združenje borcev NOV
Vaše-Goričane

Vse borke in borce 5. SNOUB Ivan Cankar VABIMO, da se v čim večjem številu udeležijo zbora borcev brigade, **ki bo v soboto, 19. novembra ob 11. uri, v domu JLA Ljubljana.**

Na zboru bo podano poročilo o štiriletnem delu odbora; izvolili bomo novi odbor in predsedstvo Skupnosti borcev ter podelili brigadna odličja in priznanja, za tem pa bo družabno srečanje, posvečeno 46. obletnici ustanovitve Cankarjeve brigade.

Skupnosti borcev
brigade Ivan Cankar

Odbor za proslavo stote obletnice ustanovitve Ciril-Methodove (slovenske) šole v Trstu obvešča, da bo osrednja proslava na prazničen dan v **petek, 9. decembra 1988 ob 16. uri** v vseh prostorih slovenskega kulturnega doma v Trstu, v Ulici Petronio 4. Vabljeni vse preživele učitelje, učitelji, dijakine, dijaki in vsi prijatelji slovenske šole! Šolo, ki je začela s poukom 15. oktobra 1888, so italijanske fašistične oblasti razpustile leta 1930.

Vse prijave (prostovoljne prispevke za organizacijo), prosimo, naslovite na Pošta Skofije, pošto ležeče, čas prijave pa je do 20. novembra. Za vse prijavljene bomo rezervirali sedež v dvorani, priskrbeli pa tudi morebitno prenočišče v Sežani ali Lipici. Prevoz in nočnino plača vsak sam, informacije pa dobite pri tovarišici Minki Pahor, Trst, ul. Petronio 4.

Še enkrat vabljeni!

Predsednik odbora Danilo Turk-Joco

Domicilni odbor II. pomorskega obalnega sektorja (sedež ima na Reki, Korzo 2a/I. nadstropje) v sodelovanju z Zveznim sekretariatom za ljudsko obrambo pripravlja knjigo — monografijo II. POS-a, v kateri bodo med drugim vpisana tudi imena pripadnikov II. POS-a. V želji, da bi bil seznam nekdanjih borcev čimbolj izpopolnjen in verodostojen, je predsedstvo domicila sklenilo, da bo imena nekdanjih borcev, ki so bili v enotah II. POS-a, dobilo od občinskih odborov ZZB NOV. Ti bodo potrebne podatke dobili iz svoje lastne evidence in od Združenj borcev NOV krajevnih skupnosti.

Seznam bo vseboval vse nekdanje pripadnike II. POS-a, ki so bili v naslednjih enotah: pri Poveljstvu II. POS-a in v prištabnih enotah; v flotni sestavi — pri poveljstvu flotile in posadke ladij, v 1. in 2. bataljonu mornari-

Zasedanje republiške konference ZRVS

V četrtek, 17. novembra 1988, bo potekala v Domu jugoslovanske ljudske armade v Ljubljani peta seja Republiške konference Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije. Delegati so najprej izvolili delovna telesa konference in sprejeli zapisnik četrte seje RK ZRVS ter poročilo o pomembnejših dejavnostih svoje organizacije med dvema zasedanjima.

Največ pozornosti pa bodo namenili aktualnim družbenopolitičnim in gospodarskim razmeram pri nas. V ospredju pa bo še predlog programa dela ZRVS in finančni načrt za prihodnje leto. Kot so zapisali v gradivu za konferenco, vsebuje program dela ZRVS Slovenije za prihodnje leto usmeritvene in neposredne dejavnosti rezervnih vojaških starešin in njihovih organizacij. Naloge pa izhajajo iz sklepov konferenc ZKS in ZKJ, SZDL in drugih družbenopolitičnih organizacij in skupnosti ter sklepov konferenc ZRVS Slovenije in Jugoslovanske ZRVS.

B. K.

ške pehote, v artilerijskih in opazovalnih enotah.

Seznam bo vseboval še živeče pripadnike omenjenih enot in tiste tovarišice in tovariše, ki so po vojni umrli ali pa so padli med NOB (s stanjem 15. maja 1945).

Partizanske pomorske Slovenije, ki so bili v II. POS-u prosimo, da potrebne osebne podatke pošljejo na naslov: Skupnost partizanskih pomorščakov Slovenije, Župančičeva 14, 66330 Piran (najpozneje do konca leta 1988).

Predsednik odbora
Miro Kocjan

Obvestilo

Skupnost koroških partizanov je pred kratkim izdala vodnik po koroških partizanskih poteh z imenom JAVKE BREZ HAJKE v nakladi 5.000 izvodov. Že sedaj se je pokazalo, da je naklada veliko premajhna in da nam bo v kratkem pošla. Vzrok je verjetno v njeni izjemni povezavi nedavne preteklosti z najsodobnejšimi izsledki na področju rekreacije in turizma z dodatno privlačnostjo obmejnih predelov dveh držav.

Dokler ne bomo zmogli zbrati sredstev za ponatis vodnika, skušamo na razne načine zadovoljiti povpraševanje. Zato smo ukrenili naslednje:

- občinskim odborom Zveze borcev NOV smo poslali po en izvod JAVKE BREZ HAJKE s prošnjo, da dovolijo članom ZB, da si iz tega vodnika izpišejo ali drugače razmnožijo zaželeno podatke;

- knjigarnam Mladinske knjige smo dali v prodajo omejeno število vodnikov;

- v lokalnih, strokovnih, društvenih in glasilih podjetij skušamo doseči, da bi objavili vsaj seznam partizanskih javk z najnovejšimi pojasnili, kot rekreacijski napotek za njihove člane;

- mentorji koroške bralne značke so dobili vodnike za nadaljnje širjenje seznama koroških partizanskih javk;

- po en izvod vodnika so dobili tudi vsi koroški partizani in je tako možno dobiti ustrezne informacije in možnost prepisovanja tudi pri njih.

Kdor pa ne bo uspel na noben način priti do seznama javk, naj nam piše na Skupnost koroških partizanov, Ljubljana, Titova 123 in mu bomo poskusili ustreči.

Predsednik komisije
za Javke brez hajke
Rado Lipičar

Poizvedujem o Partijski šoli 4. operativne cone

Pri pisanju zgodovine o partijskih šolah, ki so delovale v narodnoosvobodilni vojski Slovenije, imam težave s Partijsko šolo 4. operativne cone, ker zanjo, kljub prizadevanju, nisem zbral skoraj nikakršnih podatkov. Uspel sem ugotoviti le to, da je začela delovati sredi junija 1944. leta in da jo je vodil tovariš Helij Modic. Zato prosim vsakogar, ki kaj ve o tej šoli, da mi to sporoči na naslov Polde Štukelj, Ul. bratov Učakar 138, 61117 Ljubljana in mi obenem pošlje svoj naslov. Za vsak podatek se vnaprej najlepše zahvaljujem!

Polde Štukelj

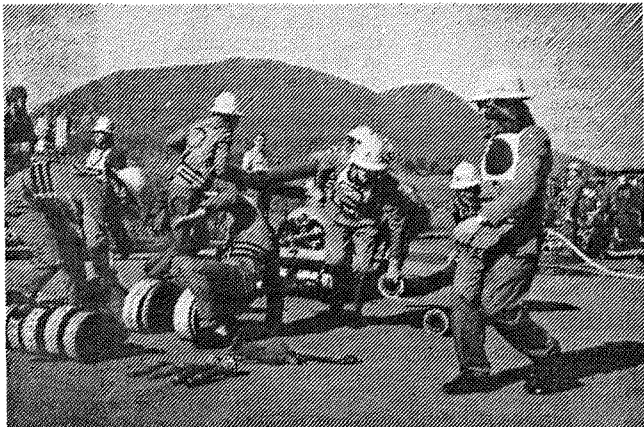
Pripis k cenejšim potovanjem otrok in mladine

V 39. številki TV-15, ki je izšla 13. oktobra letos, smo na 3. strani pisali o podpisu družbenega dogovora v zvezi s popusti in regresi za skupinska potovanja otrok in mladine. Razveseljivo je, da se je podpisano že začelo uresničevati; zato dodajamo nov podatek, da je Izobraževalna skupnost Slovenije v ta namen za leto 1988 nakazala nič manj kot 360.000.000 dinarjev (36 starih milijard). Večji denarni znesek pa pričakujejo tudi od Skupnosti otroškega varstva — in sicer 15.000.000 dinarjev (1,5 stare milijarde).

Če se bo tako nadaljevalo tudi v prihodnjem letu, lahko pričakujemo, da bodo mladi boljše in lažje spoznavali našo domovino. Se posebej starejši bodo tega gotovo veselili, saj jih je vsak izlet, oprostitve — ekskurzija, skupaj z drugimi izdatki za »brezplačno šolo«, krepko udaril po žepu.

Živa Drole

Malomarnost vzbuja skrb

Mesec oktober se je iztekel v znamenju požarne varnosti v naši republiki, ki pa ni najbolj spodbujajoča. Poklicna, prostovoljna in industrijska gasilska društva so ta mesec, nekatera pa še bodo, opravila podrobnejšo analizo o tem, kakšna je bila požarna varnost v tem letu in kaj bi bilo treba še storiti za boljše preventivo.

Na Mestni gasilski zvezi Ljubljana je bil 3. novembra pogovor na temo požarne varnosti na območju petih ljubljanskih občin. Poleg gasilcev so se razgovora udeležili tudi predstavniki MK SZDL, SIS za požarno varnost in pa seveda inšpektorji, ki niso imeli

dlake na jeziku pri ocenjevanju dejanskega stanja. Jože Lipovec, vodja operativne Gasilske brigade Ljubljana, pa nam je povedal tole:

»Trenutno je stanje na področju požarne varnosti za silo spodbujajoče. Število požarov, kar se Ljubljane tiče, počasi upada. To je v nasprotju z dejanskim stanjem v republiki kot celoti, saj smo do 31. oktobra zabeležili 245 požarov, od tega niti enega večjega. Menim, da to ni zgolj slučaj — pahalimo lahko boljše delo v preventivi gasilskih struktur in pa seveda v vzgoji in izobraževanju, ki teče skozi vse leto.

Manj pa smo zadovoljni